

Հարգելի՛ ընթերցող.

ԵՊՀ հայագիտական հետազոտությունների ինստիտուտը, չհետապնդելով որևէ եկամուտ, իր կայքերում ներկայացնելով հայագիտական հրատարակություններ, նպատակ ունի հանրությանն ավելի հասանելի դարձնել այդ ուսումնասիրությունները:

Մենք շնորհակալություն ենք հայտնում հայագիտական աշխատասիրությունների հեղինակներին, հրատարակիչներին:

Մեր կոնտակտները՝

Պաշտոնական կայք՝ <http://www.armin.am>

Էլ. փոստ՝ info@armin.am

ԱՆԴԱՍՏԱՆ

Գ.

ՅԱԿՈՒ ԶՈՒԱՔԵԱՆ

**ՀԱՅԵՐԷՆԻ ԵՒ ՀԱՅ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ
ՀԱՄԱԴՐԵԱԼ ԶԵՌՆԱՐԿ
ՃԻՋՆԱԿԱՐԳ ԵՒ ԵՐԿՐՈՐԴԱԿԱՆ ԿԱՐԳԵՐՈՒ ՀԱՄԱՐ**

**ՀԱԼԷՊ
2010**

Հրամանաւ
ԳԵՐՇ. Տ. ՇԱՀԱՆ Ս. ԵՊՍ. ՍԱՐԳԻՍԵԱՆԻ
ԱՌԱՋՆՈՐԴ

Հրատարակութիւն
ԲԵՐԻՈՅ ՀԱՅՈՑ ԹԵՄԻ
ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ

ԱԶԳԱՅԻՆ ԶԱՐԹՕՆՔ

Ի՞նչ վիճակ կը տիրէր Հայաստանի մէջ մինչեւ 19րդ դարը:

Հայկական վերջին թագաւորութիւններու կործանումէն ետք Հայկական Լեոնաշխարհը ենթարկուեցաւ օտարներու ասպատակութեան: 16-18րդ դարերուն թուրք-պարսկական երկարատեւ կռիւներուն հետեւանքով տնտեսութիւնը քայքայուեցաւ, կրթութեան կեդրոնները լքուեցան, եւ բռնի տեղահանումներն ու պանդխտութիւնը ամայացուցին երկիրը: Արեւմտեան Հայաստանն ու Կիլիկիան անցան Օսմանեան Թուրքիոյ, իսկ Արեւելեան Հայաստանը՝ Պարսկաստանի տիրապետութեան տակ:

Ինչպէ՞ս ծնունդ առաւ 19րդ դարու Ազգային Զարթօնը:

1828ին Արեւելեան Հայաստանը ազատուելով պարսկական լուծէն Ռուսիոյ կցուեցաւ: Եւրոպայի մեծ պետութիւնները (Անգլիա, Ֆրանսա, Գերմանիա, Ռուսիա) սկսան ազդել Օսմանեան Կայսրութեան ներքին կեանքին վրայ: Հայ մտաւորականները օգտուեցան նոր պայմաններէն եւ ամբողջ Հայութիւնը ազգային արժէքներու եւ նպատակներու շուրջ համախմբելու աշխատանք տարին: Այս շարժումը կոչուեցաւ Ազգային Զարթօնը:

Որո՞նք եղան Ազգային Զարթօնքի կեդրոնները:

Ազգային Զարթօնքի առաջին կազմակերպիչները եղան արտերկրի հայերը: Արեւմտահայոց զարթօնքի գլխաւոր կեդրոնները եղան Կ. Պոլիսն ու Զմիւռնիան (Իզմիր), Երուսաղէմի Պատրիարքութիւնն ու Ս. Ղազարի (Իտալիա) Մխիթարեան Միաբանութիւնը, իսկ արեւելահայոց համար՝ Թիֆլիսը, Նոր Նախիջևեանը (Հարաւային Ռուսիա), Մոսկուան եւ Հայաստանի մէջ՝ Էջմիածնայ վանքը:

Որո՞նք եղան Ազգային Զարթօնքի գլխաւոր նպատակները:

- Հայ ժողովուրդը կապել իր հոգեւոր եւ նիւթական արժէքներուն, այսինքն՝ ազգային լեզուին, հայրենիքին՝ Հայաստանին, հաւատքին ու եկեղեցիին, հայոց պատմութեան եւ մշակոյթին:
- Արթնցնել հայ ժողովուրդի ազգային գիտակցութիւնը ու համախմբել զայն ազգային արժէքներուն եւ նպատակներուն շուրջ:

Ի՞նչ իրագործումներ եղան Ազգային Ջարթօնքի շրջանին:

- *Արդիական դպրոցների հիմնուեցան.*- Եկեղեցիներու կից սկսան բացուիլ նախ մանչերու, ապա աղջկանց նախակրթարաններ, յետոյ ուսումը դարձաւ երկսեռ: Սկսան գործել կրթական բազմաթիւ միութիւններ, որոնք օգնեցին դպրոցաչինական եւ դաստիարակչական գործին:

- *Թատրոններ բացուեցան.*- Մեծ քաղաքներու մէջ հիմնուեցան թատրոններ՝ ժողովուրդի բոլոր խաւերուն համար: Թարգմանական թատերախաղերու կողքին բեմադրուեցան կատակերգութիւններ եւ հայոց պատմութենէն քաղուած հերոսական թատերախաղեր՝ ողբերգութիւններ:

- *Մամուլը տարածուեցաւ.*- 1794ին, Մատրասի «Ազդարար»էն ետք հրատարակուեցան բազմաթիւ թերթեր՝ ազգային, ընկերային, քաղաքական, գիտական ու մշակութային բաժիններով, որոնք մեծապէս նպաստեցին ժողովուրդի հոգեւոր եւ ազգային գիտակցութեան զարթօնքին:

- *Ծաղկեցան արուեստները, յատկապէս՝ երաժշտութիւնը.*- Եւրոպական չափանիշներով վերամշակուեցաւ հայ հոգեւոր հին երաժշտութիւնը, մշակուեցաւ հայ ժողովրդական երգը, երգահաններ ստեղծեցին նոր երգեր, հիմնուեցաւ հայկական օփերան:

- *Աշխարհաբար գրական հայերէնը ծելաւորուեցաւ.*- Դպրոցը, թատրոնն ու մամուլը կամաց-կամաց լքեցին գրաբարը, որովհետեւ ան անգործածելի էր մեծամասնութեան կողմէ: Իբրեւ գրական լեզու տարածուեցաւ *աշխարհաբարը*, այսինքն՝ խօսակցական հայերէնը, որ հանդէս եկաւ երկու ճիւղերով՝ *արեւմտահայերէն* եւ *արեւելահայերէն*:

Ի՞նչ վիճակներէ անցաւ հայ նոր գրականութիւնը:

Ջարթօնքի շրջանին (1850-1885) ձեւաւորուեցաւ հայ նոր գրականութիւնը, որ մինչեւ օրս անցաւ երկու շրջաններէ:

ա.- 1850էն մինչեւ Համաշխարհային Ա. Պատերազմի աւարտը եւ Հայաստանի անկախացումը (1918). ունեցաւ երկու բաժին.

- *Արեւելահայ (ռուսահայ) գրականութիւն*

- *Արեւմտահայ (թրքահայ) գրականութիւն*

բ.- Հայաստանի Հանրապետութեան ստեղծումէն սկսեալ (1918) մինչեւ օրս: Նոյնպէս ունի երկու բաժին.

- *Չայրենի գրականութիւն*, որ Հայաստանի Հանրապետութեան մէջ ստեղծուած եւ ստեղծուող գրականութիւնն է:

- *Սփիւռքահայ գրականութիւն*, որ արտերկրի հայ գաղութներու մէջ ստեղծուած եւ ստեղծուող հայ գրականութիւնն է:

ՀԱՅՐ ՂԵԻՈՆԳ ԱԼԻՇԱՆ (1820,

Պոլիս - 1901, Ս. Ղազար) եղած է Ս. Ղազարի Մխիթարեան Միաբանութեան անդամ: Վարած է ուսուցչական եւ տեսչական պաշտօններ: Գրաբարով գրած է բազում ուսումնասիրութիւններ Յայաստանի պատմութեան եւ աշխարհագրութեան մասին, ինչպէս՝ «Շիրակ», «Սիսական», «Սիսուան», «Այրարատ», «Յուշիկը Յայրենեաց Յայոց»:

Նահապետ ստորագրութեամբ գրած իր հայրենասիրական քերթուածներով կը նկատուի արեւմտահայ գրականութեան հիմնադիրը: Ալիշան այդ քերթուածները գրած է գրաբարախառն աշխարհագրարով մը, որ արեւմտահայերէնի հիմքը կը դառնայ:

Ալիշան կոչուած է **Արեւմտահայ Գրականութեան Նահապետը:**

ԽԱՉԱՏՈՒՐ ԱԲՈՎԵԱՆ (1805-

1848) ծնած է Քանաքեռ: Մտած է էջմիածնայ վանքը: 1829ին, գերմանացի գիտնական Ֆրիտրիխ Պարրոտի հետ կը բարձրանայ Մեծ Մասիսի գագաթը (5165 մ.): Պարրոտի միջնորդութեամբ վեց տարի կ'ուսանի Դոբպատի համալսարանը եւ հայրենիք վերադառնալով կը նետուի ուսուցչական ասպարէզ: Ան արեւելահայ գրականութեան հիմնադիրը կը նկատուի «**Վերջ Յայաստանի Կամ Ողբ Յայրենասէրի**» հայրենասիրական վէպով, որ կը հրատարակուի իր անյայտ վախճանէն տասը տարի ետք, 1858ին: Վէպը գրուած է Արարատեան դաշտի բարբառով, որ արեւելահայերէնի հիմքը կը դառնայ:

Խ. Աբովեան կոչուած է **Յայաստանի Վերջի Երգիչը:**

Ալիշանի նշանաւոր խօսքերէն.

Խ. Արովեանի նշանաւոր խօսքերէն.

**Շայրենեայ հարուստ է հող,
ջուրն է անուշ,
Քանց օտար վարդ՝ քաղցր է
հայրենեայ փուշ:**

Լեզուն կորսնցնելէ ետեւ եւ մա-
նաւանդ անոր հանդէպ անհոգ ըլ-
լալէն ետեւ՝ մէկ ալ ազգային սովոր-
ութիւնք եւ յիշատակք եւ նշանք
շուրտով կը կորստիին:

**Ճշմարիտ ազգասէր ըլլալու հա-
մար պէտք է լաւ մարդ ըլլալ:**

**Ախ, լեզո՛ւն, լեզո՛ւն: Լեզուն որ
չըլլի՝ մարդ ինչի՞ նման կ'ըլլի: Մէկ
ազգի պահողը, իրար հետ միասնո-
ղը լեզուն ա ու հաւատը: Լեզուդ փո-
խի՛ր, հաւատդ ուրացի՛ր՝ էլ ինչո՞վ
կարես ասիլ, թէ ո՞ր ազգիցն ես:**

**Ձե՛կ եմ ասում, ձե՛կ, հայոց նոր-
ահաս երիտասարդք, ձեր անունին
մենի՛մ, ձեր արեւին դուրբա՛ն, փասը
լեզու սովորեցէ՛ք, ձեր լեզուն, ձեր
հաւատը դայիմ բռնեցէ՛ք:**

<p>ՀԱՅՐԵՆԵԱՅ - հայրենիքի: ՔԱՆՑ - քան: ԵՏԵՒ - ետք: ՍՈՎՈՐՈՒԹԻՒՆՔ, ՅԻՇԱՏԱԿՔ... - սովորութիւններ, յիշատակներ:</p>	<p>ՉԸԼԼԻ - չըլլայ: ԿԱՐԵՍ ԱՍԻԼ - կրնաս ըսել: ԵՐԻՏԱՍԱՐԴՔ - երիտասարդներ: ՂՈՒՐԲԱՆ - մատաղ, զոհ: ՂԱՅԻՄ - ամուր, պինդ:</p>
---	---

ԴԱՍԱՐԱՆԱՅԻՆ ՁՐՈՒՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆ

- 1.- 16-18րդ դարերուն՝ թուրք-պարսկական երկարատեւ պատե-
րազմներու հետեւանքով Հայաստան ի՞նչ վիճակի մատնուեցաւ:
- 2.- Ի՞նչ պատահեցաւ 1828ին:
- 3.- 19րդ դարուն՝ ազգային նպատակներու եւ արժէքներու շուրջ ազ-
գը համախմբելու աշխատանքը ի՞նչ կոչուեցաւ:
- 4.- Որո՞նք եղան Ազգային Զարթօնքի գլխաւոր կեդրոնները:
- 5.- Որո՞նք եղան Ազգային Զարթօնքի գլխաւոր նպատակները:
- 6.- Թուեցէ՛ք Ազգային Զարթօնքի իրագործումները:
- 7.- Ո՞րն է Հայ նոր գրականութեան առաջին շրջանը եւ ի՞նչ բաժիններ
ունի:
- 8.- Ո՞րն է Հայ նոր գրականութեան երկրորդ շրջանը եւ ի՞նչ բաժին-
ներ ունի:
- 9.- Ո՞վ եւ ինչո՞վ կը նկատուի արեւմտահայ գրականութեան հիմ-
նադիրը:
- 10.- Ո՞վ եւ ինչո՞վ կը նկատուի արեւելահայ գրականութեան հիմնա-
դիրը:

ԲԱՅ

Բայ խօսքի մասին մէջ կը մտնեն այն բառերը, որոնք գործողութիւն, այսինքն՝ բան մը ընել կամ բան մը ըլլալ ցոյց կու տան: Օրինակ՝

- վազել, խօսիլ, խնդալ - ի՞նչ ընել:
- յոզնիլ, հիւանդանալ - ի՞նչ ըլլալ:

Հայերէնի բայերուն բուն ձեւերը մեծամասնութեամբ ունին երեք վերջաւորութիւններ՝ ել, իլ, ալ: Ասոնք լծորդութիւն կը կոչուին:

Բայերը իրենց կազմութեամբ կ'ըլլան պարզ եւ ածանցաւոր:

Պարզ բայերը կազմուած են միայն արմատէ եւ լծորդութենէ.- երգել՝ երգ-ել, խօսիլ՝ խօս-իլ, լողալ՝ լող-ալ...:

Ածանցաւոր բայերուն արմատին եւ լծորդութեան միջեւ կը գտնուի ածանցը: Բայական ածանցները կ'ըլլան քանի մը տեսակ.

- Սոսկածանցներ են ն (ան, են), չ եւ լ.- տեսնել՝ տես-ն-ել, մօտենալ՝ մօտ-են-ալ, խեղճանալ՝ խեղճ-ան-ալ, փախչիլ՝ փախ-չ-իլ, ելլել՝ ել-լ-ել:

- Պատճառական բայեր կը կազմէ ցն (ացն, եցն) ածանցը.- խմել՝ խմցնել, քնանալ՝ քնացնել, քալել՝ քալեցնել:

- Կրաւորական բայեր կը կազմէ ու ածանցը.- յարգել՝ յարգուիլ, խօսիլ՝ խօսուիլ:

- Բազմապատկական բայեր կը կազմեն տ, ատ, ոտ, կոտ, ուտ եւ կըստ ածանցները.- կոտրել՝ կոտրտել, թերթել՝ թերթատել, կրծել՝ կրծոտել, թռչիլ՝ թռչկոտիլ, ճանկել՝ ճանկոտել, կոխել՝ կոխկոտել:

● Որոչեցէ՛ք բային կազմութեան տեսակը:- կանչել, հեռացնել, խաղալ, պատուտել, գրուիլ, խօսիլ, խածոտել, պատել, բարկանալ, տեսնել, քաչկոտել, մօտենալ, թռչիլ, բերուիլ, վերցնել, խօսուիլ, խաղցնել, կանչուիլ, մօտեցնել, ցատկոտել:

պարզ բայ	սոսկածանցաւոր բ.	պատճառական բ.	կրաւորական բ.	բազմապատկական բ.
.....
.....
.....
.....

Բայր թեքուող խօսքի մաս է: Բային թեքումը կը կոչուի խոնարհում:
Բայը խոնարհելով անոր կը տրուի եղանակ, ժամանակ, թիւ ու դէմք:

Դէմքը ցոյց կու տայ գործողութիւնը կատարողին ո՛վ ըլլալը.

Ա. դէմք > կը վազեմ (ես), կը վազենք (մենք):

Բ. դէմք > կը վազես (դուն), կը վազէք (դուք):

Գ. դէմք > կը վազէ (ան), կը վազեն (անոնք):

Թիւր ցոյց կու տայ գործողութիւնը կատարողին թիւը.

Եզակի > կը վազեմ (ես), կը վազես (դուն), կը վազէ (ան):

Յոգնակի > կը վազենք (մենք), կը վազէք (դուք), կը վազեն (անոնք):

Որոշեցէ՛ք դէմքն ու թիւը:

զրեցի	քալեց
կ'երգէ	զծեց
խմեցինք	մեկնեցան
պիտի կարդան	յարգեցինք
կը խօսին	յոգնեցանք

Եղանակը ցոյց կու տայ գործողութեան ինչպէ՛ս կատարուիլը: Կայ չորս եղանակ՝ սահմանական, ըղձական, հրամայական, հարկադրական: Ժամանակը ցոյց կու տայ գործողութեան ե՛րբ կատարուիլը:

ԽՈՆԱՐՀՈՒՄ

Տիպար բայեր՝ վազել, խօսիլ, լողալ

Ա) Սահմանական եղանակ

Սահմանական եղանակը ցոյց կու տայ ներկայ, անցեալ եւ ապառնի որեւէ գործողութեան իրական ըլլալը: Ունի հինգ պարզ ժամանակներ:

1) Ներկայ ժամանակ			2) Անցեալ անկատար ժամանակ		
կը վազեմ	կը խօսիմ	կը լողամ	կը վազէի	կը խօսէի	կը լողայի
կը վազես	կը խօսիս	կը լողաս	կը վազէիր	կը խօսէիր	կը լողայիր
կը վազէ	կը խօսի	կը լողայ	կը վազէր	կը խօսէր	կը լողար
կը վազենք	կը խօսինք	կը լողանք	կը վազէինք	կը խօսէինք	կը լողայինք
կը վազէք	կը խօսիք	կը լողաք	կը վազէիք	կը խօսէիք	կը լողայիք
կը վազեն	կը խօսին	կը լողան	կը վազէին	կը խօսէին	կը լողային

- Զայնաւորով սկսող բայերու պարագային կը մասնիկին ձայնաւորը կը սղի ու անոր փոխարէն ապաթարց կը դրուի ու բային կը կցուի.- աղալ՝ կ'աղամ, երգել՝ կ'երգեմ, ըսել՝ կ'ըսեմ, իյնալ՝ կ'իյնամ, որոչել՝ կ'որոչեմ, օրօրել՝ կ'օրօրեմ, ուզել՝ կ'ուզեմ...:

- Սուղ ը-ով սկսող բայերը կը ստանան կը, որ բային հետ կ'արտասանուի.- զգալ՝ կը զգամ, սկսիլ՝ կը սկսիմ, սքանչանալ՝ կը սքանչանամ...:

- Փալ, տալ, լալ միավանկ բայերը կը ստանան կու մասնիկը, ինչպէս՝ կու գամ, կու տամ, կու լամ...:

Գրատախտակին վրայ ներկայ եւ անցեալ անկատար ժամանակներով խոնարհեցէ՛ք բռնել, առնել, շտապել, մեկնիլ, զբաղիլ, ուռիլ, խաղալ, որսալ, տալ բայերը: Գունաւորեցէ՛ք վերջաւորութիւնները:

3) Բացարձակ ապառնի ժամանակ			4) Անկատար ապառնի ժամանակ		
պիտի վազեմ	պիտի խօսիմ	պիտի լողամ	պիտի վազէի	պիտի խօսէի	պիտի լողայի
պիտի վազես	պիտի խօսիս	պիտի լողաս	պիտի վազէիր	պիտի խօսէիր	պիտի լողայիր
պիտի վազէ	պիտի խօսի	պիտի լողայ	պիտի վազէր	պիտի խօսէր	պիտի լողար
պիտի վազենք	պիտի խօսինք	պիտի լողանք	պիտի վազէինք	պիտի խօսէինք	պիտի լողայինք
պիտի վազէք	պիտի խօսիք	պիտի լողաք	պիտի վազէիք	պիտի խօսէիք	պիտի լողայիք
պիտի վազեն	պիտի խօսին	պիտի լողան	պիտի վազէին	պիտի խօսէին	պիտի լողային

Գրատախտակին վրայ բացարձակ ապառնի եւ անկատար ապառնի ժամանակներով խոնարհեցէ՛ք ուղղել, նայիլ եւ զիտնալ բայերը:

5) Անցեալ կատարեալ ժամանակ

Սոսկածանցաւոր (ն, չ, լ) ու պատճառական (ցն, ացն, եցն) բայերը անցեալ կատարեալին մէջ կը կորսնցնեն ն, չ, լ սոսկածանցները:

վազել	պարզ բայեր		սոսկածանցաւոր բայեր			պատճառական բ.
	խօսիլ	լողալ	գտնել	փախչիլ	ճանչնալ	խմցնել
վազեցի	խօսեցայ	լողացի	գտայ	փախայ	ճանչցայ	խմցուցի
վազեցիր	խօսեցար	լողացիր	գտար	փախար	ճանչցար	խմցուցիր
վազեց	խօսեցաւ	լողաց	գտաւ	փախաւ	ճանչցաւ	խմցուց
վազեցինք	խօսեցանք	լողացինք	գտանք	փախանք	ճանչցանք	խմցուցինք
վազեցիք	խօսեցաք	լողացիք	գտաք	փախաք	ճանչցաք	խմցուցիք
վազեցին	խօսեցան	լողացին	գտան	փախան	ճանչցան	խմցուցին

1 Գրատախտակին վրայ անցեալ կատարեալ ժամանակով խոնարհեցէ՛ք դիտել, նայիլ, կռուիլ, ավսոսալ, մտնել, ելլել, մեռնիլ, փախչիլ, հեռանալ, մօտենալ, կերցնել, հարցնել բայերը:

2 Ոոնարհեցէ՛ք տրուած ժամանակներու եզակի Ա. դէմքով:

ներկայ ժամանակ անցեալ անկատար ժմկ. անցեալ կատարեալ ժմկ.

խմել
ծաղկիլ
կարդալ
ուղղել
երերալ
լալ
ստիպել
թռչիլ
զիտնալ
հարցնել
խմցնել

3 Վերականգնեցէ՛ք բուն ձեւը եւ բերանացի որոշեցէ՛ք կազմու-
թիւնը (պարզ, սոսկածանցաւոր, պատճառական, կրաւորական, բազմապատկական):

տեսայ	կը կտրտէ
մտաւ	բռնուեցայ
զտանք	կը հանգչի
ելայ	պիտի գամ
փախաւ	քաչկուտեց
թռաւ	կը սիրուիմ
խմցուց	քնացուցինք

ԳԱՐՈՒՆ

Յեղիմակը

ՄԿՐՏԻՉ ՊԵՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ (1828, Պոլիս - 1868, Պոլիս) ուսումը ստացած է Մխիթարեան դպրոցներում մեջ: Եղած է արեւմտահայ զարթօնքի եռանդուն գործիչներէն մէկը՝ յատկապէս ազգային կրթութեան ու թատրոնի զարգացման գործին մէջ:

Իբրեւ գրող եղած է թատերագիր ու բանաստեղծ: Նախ գրած է գրաբար հայերէնով, ապա անցած աշխարհաբարի: 1862-1863 թուականներուն Ջէթունի հայոց ապստամբութենէն ներշնչուելով գրած է քերթուածներու շարք մը: Ազգային երգեր են անոր «**Գարուն**» եւ «**Եղբայր եմք Մեք**» գործերը:

Ջարթօնքի շրջանի (1850-1885) մեր գրողները կը հետեւէին **ռոմանթիք ուղղութեան**: Ռոմանթիք (վիպապաշտ) գրողը զգացապաշտ կ'ըլլայ, ան կեանքը կը պատկերէ իր զգացումներուն ու երազներուն ընդմէջէն:

Վերնագիրի թելադրանք

Մկրտիչ Պէշիկթաշլեան կը նկատէ զարմանային զեղեցիկ բնութիւնը, բայց իր սիրտին մօտիկ է իր հայրենիքի գարունը, որ տխուր է, որովհետեւ հայրենիքը դժբախտ է: Ան ռոմանթիք (վիպապաշտ) բանաստեղծ է, որովհետեւ նախ կ'արտայայտէ իր անձնական զգացումը հայրենիքի հանդէպ, երկրորդ՝ բնութեան տարրերը կը դիտէ ու կը զգայ իր տրամադրութեան համաձայն:

Ո՛հ, ինչ անուշ եւ ինչպէս զով
Առաւօտուց փչես, հովի՛կ,
Ծաղկանց վրայ գուրգուրալով
Եւ մազերուն կուսին փափկիկ,
Բայց չես հովիկ իմ հայրենեաց,
Գնա՛, անցի՛ր սրտէս ի բաց:

Ո՛հ, ինչ աղու եւ սրտագին
Ծառոց մէջէն երգես, թռչնի՛կ,
Սիրոյ ժամերն ի յանտառին

.....

Առտուրնէ կը փչես

Ծաղիկներուն

Եւ կոյսին փափուկ մազերուն վրայ.
Բայց հայրենիքիս հովիկը չես դուն,
..... սրտէս հեռու:

.....

Ծառերուն մէջէն կ'երգես

..... անտառին մէջ

Զմայլեցան ի քո ձայնիկ,
Բայց չես թռչնիկ իմ հայրենեաց,
Գնա՛, երգե՛ սրտէս ի բաց:

Ո՛հ, ինչ մըմունջ հանես, վտա՛կ,
Ականակիտ ու հանդարտիկ,
Քու հայելույդ մէջ անապակ
Նային զիրենք վարդն ու աղջիկ,
Բայց չես վտակ իմ հայրենեաց,
Գնա՛, հոսե՛ սրտէս ի բաց:

Թէպէտ թռչնիկն ու հովն հայոց
Աւերակաց չըջին վրայ,
Թէեւ պղտոր վտակն հայոց
Նոճիներու մէջ կը սողայ,
Նոքա հառաչք են հայրենեաց,
Նոքա չերթան սրտէս ի բաց:

..... քու ձայնիդ վրայ:
.....
.....

..... կը հանես.....
.....
Քու հայելիդ մէջ.....
Վարդ ու աղջիկ ինքզինքնին կը դիտեն,
.....
.....

.....
Աւերակներու վրայ կը չըջին,
.....
.....

Անոնք հայրենիքի հառաչանքներն են,
Անոնք սրտէս հեռու չեն երթար:

ՄԿՐՏԻՉ ՊԵՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

ԲԱՌԵՐ ԵՒ ԲԱՅԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԿՈՅՍ - աղջիկ: ԱՂՈՒ - քաղցր: ՍՐՏԱԳԻՆ - սիրելի: ՍԻՐՈՅ ԺԱՄԵՐ - փոխաբերաբար՝ առաւօտեան ժամեր, երբ բնութիւնը կ'արթննայ: ԱԿԱՆԱԿԻՏ - մաքուր, անապակ: ՆՈՃԻ - մշտադալար, մուգ կանաչ ծառ մը: ՀԱՌԱՁ - հառաչանք, լաց, ողբ, ցաւի արտայայտութիւն:

Մկրտիչ Պէշիկթաշեանի հայերէնը թէեւ աշխարհաբար է, սակայն տակաւին գերծ չէ գրաբարեան ձեւերէ: Այսպէս՝

ա.- Բայերու սահմանական եղանակի ներկայ ժամանակը կը գործածէ առանց «կը» մասնիկի.- փչես, երգես, հանես, նային, շրջին՝ կը փչես, կ'երգես, կը հանես, կը նային, կը շրջին:

բ.- Գոյականները կը գործածէ գրաբարեան հոլովներով եւ յոգնակիով.- առաւօտուց՝ առտուրնէ, հայրենեաց՝ հայրենիքի, ծառոց՝ ծառերու,

հայելւոյդ՝ հայելիդ, աւերակաց՝ աւերակներու, հառաչք՝ հառաչանքներ:

գ.- Գոյականներու հետ կը գործածէ ի (յ) նախդիրը, որ կու տայ «մէջ» կամ «վրայ» իմաստները.- ի քո ձայնիկ՝ քու ձայնիդ վրայ, յանտառին՝ անտառին մէջ: Ձայնաւորէ առաջ ի նախդիրը յ կը դառնայ:

ԴԱՍԱՐԱՆԱՅԻՆ ՋՐՈՒՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆ

- Բանաստեղծը առաջին երեք տուներուն մէջ յաջորդաբար որո՞նց կը դիմէ եւ ի՞նչ գեղեցկութիւն կը վերագրէ իւրաքանչիւրին:

- Ան ինչո՞ւ չ'ողբելորուիր անոնց գեղեցկութիւններով:

- Բնութեան այդ տարրերը վերջին տունին մէջ որո՞նց հետ կը համեմատէ բանաստեղծը:

- Հայրենիքի հովիկը, թռչնիկը եւ վտակը ինչո՞ւ սրտամօտ կ'երեւին բանաստեղծին:

- Այս բանաստեղծութիւնը ի՞նչ յատկանիշներով ոտմանթիք քերթուած մը կը դառնայ: Գրաւոր չարադրեցէ՛ք:

Ս. Ղազար կղզին, Իտալիա, կեդրոն՝ Մխիթարեան Միաբանութեան

Մխիթար վրդ. Սեբաստացի 1701ին կը հիմնէ միաբանութիւն մը, որ յետագային կը կրէ իր անունը: Մխիթարեան Միաբանութիւնը 1717ին կը հաստատուի Ս. Ղազար կղզին (Իտալիա): Ան իր տպարանով, հրատարակած գիրքերով, թերթերով ու մանաւանդ հիմնած դպրոցներով մեծ դեր ունեցաւ Ազգային Չարթօնքին մէջ:

ԱԶԳԱՅԻՆ ԵՐԳԸ

Զարթոնքի շրջանին եւրոպական կրթութիւն ստացած բազմաթիւ երաժիշտներ մեծ թափով զարգացուցին հայ երաժշտութիւնը եւ յորինեցին հիանալի երգեր, մանաւանդ ազգային երգեր:

Անոնցմէ յիշենք.

ԳԱԲՐԻԷԼ ԵՐԱՆԵԱՆ

(1827–1862) յորինած է «Կիլիկիա» (խօսք՝ Նահապետ Ռուսինեանի) եւ «Յայաստան, Երկիր Դրախտավայր» (խօսք՝ Յովհ. Միրզա-Վանանդեցիի) երգերը: Հրատարակած է հայերէն երաժշտական առաջին պարբերութերթը՝ «Արեւելեան Քնար»ը, 1858ին, եւ հիմնած հայկական առաջին երաժշտական ընկերութիւնը՝ «Քնար Յայկական»ը, 1862ին:

ՏԻԳՐԱՆ ՉՈՒՆԱՃԵԱՆ (1837–1898) յորինած է «Գարուն» (խօսք՝ Մկր. Պէշիկթաշեանի), «Մենք Քաջ Տոհմի Չաւակներ Ենք» (խօսք՝ Ն. Նալեանի), «Զէթունցիներու Քայլերզը» (խօսք՝ Յ. Չաքրեանի) ազգային երգերը: Ան յորինած է երաժշտական կատակերգութիւններ եւ հայ առաջին օփերան՝ «Արշակ Բ.»ը (խօսք՝ Թովմաս Թերզեանի):

Տեսարան Տիգրան Չոխաճեանի «ԱՐՇԱԿ Բ.» օփերայի բեմադրութենէն:

ՄԲ օրէնք .- ամբար, ամբասիր, ամբարտակ, Ամբերդ, ամբոխ, ամբարիշտ, ապստամբ, բամբիռ, դամբան, ըմբոստ, ըմբռշխնել, ըմբիշ, թամբ, թումբ, թմբուկ, լամբակ, կաղամբ, կշտամբել, Համբարձում, համբուրել, համբաւ, Մամբրէ, շամբուտ, սմբակ, սմբուկ եւ այլն:

Մ-էն ետք Փ ունին ամփոփ, շամփուր, փամփուշտ, խոնփալ, գամփո:

Մ-էն ետք Պ ունին ամպ (ամպամած, ամպել, ամպրոպ), ամպիոն, բամպակ, ունպ (ըմպելի, ըմպանակ, ըմպել):

Պէտք է ճանչնալ «ան» ժխտական նախածանցը, ու Ն-ն չչփոթել Մ-ին հետ.- անբիծ, անբան, անբախտ, անբնակ, անբարբառ (անխօս), անբարոյ, անբաժան, անբաւ, անպէտք, անփառունակ եւ այլն:

ՂԲ օրէնք.- աղբ, աղբակոյտ, Աղբակ, աղբերակ, աղբիւս, աղբիւր, բողբոջ, եղբայր, Կողբ, ծողբել, ծողբիւն, ողբ, Սեղբոս եւ այլն:

Ղ-էն ետք Փ ունին աղփում (տկար), յղփանալ, շաղփաղփել (չատախօսել), փաղփում (փաղփիլ, փողփողիլ):

1 Վարի արմատներով բաղադրեալ բառեր կազմեցէ՛ք:

ճամբայ

ջամբ (անունդ, կեր).....

համբերել

ամփոփ

ողբ

աղբ

2 Վարի կապակցութիւններով նորանոր բառեր գտէ՛ք:

ՄԲ.....

.....

ՂԲ.....

.....

ԽՈՆԱՐՀՈՒՄ (չար.)

Բ) Ըղձական եղանակ

Ըղձական եղանակը ունի միայն երկու ժամանակ.

1) Ներկայ ժամանակ

2) Անցեալ անկատար ժամանակ

վազել	խօսիլ	լողալ	վազել	խօսիլ	լողալ
վազեմ	խօսիմ	լողամ	վազեի	խօսեի	լողայի
վազես	խօսիս	լողաս	վազեիր	խօսեիր	լողայիր
վազե	խօսի	լողայ	վազեր	խօսեր	լողար
վազենք	խօսինք	լողանք	վազեինք	խօսեինք	լողայինք
վազեք	խօսիք	լողաք	վազեիք	խօսեիք	լողայիք
վազեն	խօսին	լողան	վազեին	խօսեին	լողային

Ըղձական եղանակը կ'արտայայտէ.

- Փափաքելի գործողութիւն: «Տեսնե՛մ երեսդ», «Երանի՛ երթանք այստեղէն», «Երանի՛ տուն վերադառնայ»: Գ. դէմքին հետ յաճախ կը գործածուի «թող» վերաբերական բառը՝ «Թող մտնեն», «Թող գայ»:

- Ուրիշ գործողութեամբ մը պայմանաւորուած գործողութիւն մը. «Մշակը արտ գնաց, որպէսզի ցորեն ցանէ»: «Խնդրեցինք, որ երգես»:

● Գրատախտակին վրայ ըղձական եղանակի ներկայ եւ անցեալ անկատար ժամանակներով խոնարհեցէ՛ք դիտել, նայիլ, ափսոսալ, մտնել բայերը:

Գ) Հրամայական եղանակ

Այս եղանակը կ'արտայայտէ գործողութիւնը կատարելու խօսողին հրամանը: Ունի միայն ներկայ ժամանակ եւ Բ. դէմք՝ եզակի եւ յոգնակի:

Հրամայականի մէջ սոսկածանցաւոր (ն, չ, լ) ու պատճառական (ցն, ացն, եցն) բայերը կը կորսնցնեն ն, չ, լ սոսկածանցները:

պարզ բայեր			սոսկածանցաւոր բայեր			պատճառական բայ
վազել	խօսիլ	լողալ	գտնել	փախչիլ	ճանչնալ	խմցնել
վազե՛	խօսե՛	լողա՛	գտի՛ր	փախի՛ր	ճանչցի՛ր	խմցո՛ւր
վազեցե՛ք	խօսեցե՛ք	լողացե՛ք	գտե՛ք	փախե՛ք	ճանչցե՛ք	խմցուցե՛ք

1 **Գրատախտակին վրայ հրամայական եղանակով խոնարհեցէ՛ք** դիտել, նայիլ, փստոսալ, մտնել, մեռնիլ, փախչիլ, հեռանալ, մօտենալ, հարցնել, փակցնել *բայերը*:

2 **Որոշեցէ՛ք անորոշը, եղանակը, ժամանակը, թիւն ու դէմքը:**
կը հասնիմ *հասնիլ, սահմ. եղ., ներկայ ժմկ., եզ., Ա. դէմք:*

կը լողամ

գրեցի

պիտի երգէի

տեսնեմ

գրէ՛

կարդա՛

թուէ՛ք

հեռացէ՛ք

մտէ՛ք

քակեցո՛ւր

3 **Ունարհեցէ՛ք եզակի (Ա. տող) եւ յոգնակի (Բ. տող) ձևերով:**
անցեալ կատարեալ ժամանակ *հրամայական*

գովել

կուուիլ

պոռալ

հասնիլ

մտնել

.....

զողնալ

.....

.....

անցնել

.....

ԶԱՐՏՈՒՂԻ ԲԱՅԵՐ

Զարտուղի է այն բայը, որ անցեալ կատարեալին եւ հրամայականին մէջ կանոնաւոր բայերուն վերջաւորութիւնը չ'ունենար:

Եւ լծորդութեան պարզ բայերէն (վազել) զարտուղի են.

Բերել - բերի, բերիր, բերաւ, բերինք, բերիք, բերին. հրմ.' բե'ր, բերէ'ք:

Ըսել - ըսի, ըսիր, ըսաւ, ըսինք, ըսիք, ըսին. հրմ.' ըսէ', ըսէ'ք:

Եւ լծորդութեան սոսկածանցաւոր բայերէն (գտնել) զարտուղի են.

Տեսնել - հրմ.' տե'ս, տեսէ'ք:

Ելլել - հրմ.' ե'լ (ելի'ր), ելէ'ք:

Առնել - առի, առիր, առաւ, առինք, առիք, առին. հրմ.' ա'ռ, առէ'ք:

Նոյն ձեւով կը խոնարհուին նաեւ խածնել եւ պագնել բայերը:

Թքնել - թքի, թքիր, թքաւ, թքինք, թքիք, թքին. հրմ.' թո'ւք, թքէ'ք:

Ունինք նաեւ թքել ձեւը, որ կը խոնարհուի վազել բայի օրինակով:

Սպաննել - սպանեցի, սպանեցիր, սպանեց, սպանեցինք, սպանեցիք, սպանեցին. հրմ.' սպանէ', սպանեցէ'ք:

Բեկանել, մեղանչել բայերը կը խոնարհուին վազել բայի օրինակով:

Իլ լծորդութեան պարզ բայերէն (խօսիլ) զարտուղի են.

Եստիլ - նստայ, նստար, նստաւ, նստանք, նստաք, նստան.

հրմ.' նստէ', նստէ'ք:

Նոյն ձեւով կը խոնարհուին սկսիլ, փրթիլ, պրծիլ, ծնիլ բայերը:

Ընդդիմելի - ընդունեցի, ընդունեցիր, ընդունեց,
ընդունեցինք, ընդունեցիք, ընդունեցին:

Ի՛նչ լծորդուլթեան չ-ով սոսկածանցաւոր բայերը ունին նաեւ առանց սոսկածանցի ձեւեր՝ փլչիլ/փլիլ, կպչիլ/կպիլ, փակչիլ/փակիլ, թռչիլ/թռիլ, փախչիլ /փախիլ եւ կրնան երկու ձեւով ալ խոնարհուիլ՝ կը փլչի/կը փլի, կը թռչի/կը թռի, կը փախչի/կը փախի, բայց անցեալ կատարեալի եւ հրամայականի մէջ կը խոնարհուին փախչիլ բայի օրինակով:

Դպչիլ բայը ունի նաեւ դպնալ ձեւը:

Հանգչիլ, խրտչիլ, մարտնչիլ, ուսանիլ բայերը կը խոնարհուին խօսիլ բայի օրինակով:

Զարտուղի խոնարհում ունի բանալ սոսկածանցաւոր բայը.

Բանալ - բացի, բացիր, բացաւ, բացինք, բացիք, բացին. հրմ.՝ բա՛ց, բացէ՛ք:

Նոյն ձեւով կը խոնարհուի լալ պարզ բայը:

1 Խոնարհեցէ՛ք անցեալ կատարեալի եզակի եւ յոգնակի ձեւերով:

նստիլ	թռչիլ	դպչիլ (դպնալ)	սկսիլ
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

2 Տուէ՛ք եզակի հրամայականը:

խածնել	տեսնել	սկսիլ	ծաղկիլ.....
պագնել.....	բերել	նստիլ	գտնել
առնել	լալ	սպաննել.....	բռնել
ելլել	խաղալ	բանալ	թռչիլ

Գ. ԴԱՍ

ԵՐԳ ԱԶԱՏՈՒԹԵԱՆ

Չեղինակը

ՄԻՔԱՅԷԼ ՆԱԼԲԱՆԴԵԱՆ (1829 - 1866)
Ծնած է Նոր Նախիջեւան: Արեւելահայ բանաստեղծ ու յեղափոխական գործիչ: Իր դասընկերն է բանաստեղծ Ռաֆայէլ Պատկանեանը (Գամառ Քաթիպա): Չայերէնի ուսուցիչ կ'ըլլայ Մոսկուայի Լազարեան ճեմարանին մէջ: Կ'աշխատակցի Ստեփանոս Լազարեանի «Չիւսիսափայլ» (Մոսկուա) թերթին: Չայ կեանքին ծանօթանալու համար կ'այցելէ Վիեննա, Փարիզ, Վենետիկ, Պերլին, Չամպուրկ, Լոնտոն, Պոլիս, Չընդկաստան: 1862ին կը ձերբակալուի իբրեւ յեղափոխական ու կը մահանայ աքսորի մէջ: Անոր «Մեր Չայրենիք» քերթուածը եղած է սիրուած ազգային երգ, ապա հռչակուած Չայաստանի Չանրապետութեան քայլերգ:

Վերնագիրի թելադրանք

Մարդ արարածը դեռ խանձարուրի մէջ՝ ազատութեան կը ձգտի: Ուրեմն՝ ազատութիւնը բնազդային ձգտում մըն է, բայց այս քերթուածը մեզի աւելի կը խօսի անոր համար, որ Մ. Նալբանդեան ինք յեղափոխական գործիչ մըն էր ու կը պայքարէր իր ժողովուրդի ու հայրենիքի ազատութեան ու անկախութեան համար:

Ազատն Աստուած այն օրից,
Երբ հաճեցաւ շունչ փչել,
Իմ հողանիւթ շինուածքին
Կենդանութիւն պարգեւել,
Ես՝ անբարբառ մի մանուկ,
Երկու ձեռքս պարզեցի
Եւ իմ անզօր թեւերով
Ազատութիւն գրկեցի:

Մինչ գիշերը անհանգիստ,
Օրօրոցում կապկապուած
Լալիս էի անդադար,
Մօրս քունը խանգարած.

Խնդրում էի նորանից
Բազուկներս արձակել,
Ես այն օրից ուխտեցի
Ազատութիւնը սիրել:

Թոթով լեզուիս մինչ կապերը
Արձակուեցան, բացուեցան,
Մինչ ծնողքս իմ ձայնից
Խնդացին ու բերկրեցան,
Նախկին խօսքս, որ ասացի,
Ձէր «հայր» կամ «մայր» կամ այլ ինչ.
«Ազատութիւն» դուրս թռաւ
Իմ մանկական բերանից:

«Ազատութիւն» ինձ կրկնեց
Ճակատագիրն վերելից.
«Ազատութեա՞ն դու զինուոր
Կամիս գրուիլ այս օրից:
Ո՛հ, փչոտ է ճանապարհդ,
Քեզ շատ փորձանք կը սպասէ.
Ազատութիւն սիրողին
Այս աշխարհը խիստ նեղ է»:

«Ազատութիւն,- գոչեցի,-
Թո՛ղ որոտան իմ գլխին,
Փայլակ, կայծակ, հուր, երկաթ,
Թո՛ղ դաւ դնէ թշնամին,
Ես մինչեւ մահ, կախաղան,
Մինչեւ անարգ մահու սին՝
Պիտի գոռամ, պիտի կրկնեմ
Անդադար. «Ազատութիւն»:

ՄԻՔԱՅԷԼ ՆԱԼԲԱՆԴԵԱՆ

ԲԱՌԵՐ ԵՒ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԿԵՆԴԱՆՈՒԹԻՒՆ ՊԱՐԳԵԻԵԼ – կեանք շնորհել: ԱՆԲԱՐԲԱՌ – անխօս, անլեզու: ԱՐՁԱԿԵԼ – ազատ ձգել: ԲԵՐԿՐԻԼ – երջանկանալ: ՆԱԽԿԻՆ – հոս՝ առաջին: ԱՅԼ ԻՆՉ – ուրիշ բան: ԿԱՄԻԼ – ուզել: ԴԱԽ ՆԻԻԹԵԼ – դաւել, դաւաճանել: ԱՆԱՐԳ – նուաստ, ստոր, անպատիւ:

ԴԱՍԱՐԱՆԱՅԻՆ ԶՐՈՒՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆ

1.- Ազատութեան ձգտումին առաջին արտայայտութիւնները ե՞րբ եւ ինչպէ՞ս կը ներկայացնէ բանաստեղծը առաջին երեք տուներուն մէջ:

2.- Ազատութեան ճամբուն վրայ ի՞նչ դժուարութիւններ կը թուէ ճակատագիրը բանաստեղծին:

3.- Ինչո՞ւ փշոտ է ազատութեան ճանապարհը: Ի՞նչ փորձանքներ կան ազատութեան մարտիկին դիմաց: Բացատրեցէ՛ք «Ազատութիւն սիրողին այս աշխարհը խիստ նեղ է» նախադասութիւնը:

4.- Բանաստեղծը ի՞նչ կը պատասխանէ ճակատագրին:

5.- Այս բանաստեղծութիւնը ինչո՞վ կը դառնայ Մ. Նայբանդեանի կեանքի եւ գործունէութեան պատկերը:

6.- Նիւթ հաւաքեցէ՛ք Հայաստանի Հանրապետութեան քայլերգին մասին ու պատի թերթ մը պատրաստեցէ՛ք:

ԼԵԶՈՒԱԿԱՆ ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ

1 Փոխաբերութիւնները կապեցէ՛ք իմաստներուն:

Հողանիւթ շինուած	•	•	խօսիլ սկսիլ
Շունչ փչել	•	•	կենդանութիւն տալ
Ձեռք պարզել	•	•	մարդկային մարմին
Լեզուին կապերը արձակուիլ	•	•	կախաղան
Փշոտ ճանապարհ	•	•	կեանքի դժուար ընթացք
Մահու սիւն	•	•	ձեռքերը բանալ

2 Արեւելահայերէն արտայայտութիւնները արեւմտահայերէնի վերածեցէ՛ք:

Ես անբարբառ մի մանուկ

Օրօրօցում կապկապուած էի
 Լալիս էի անդադար
 Խնդրում է նորանից
 Ես այն օրից ուխտեցի

3 Վերածեցէ՛ք արեւմտահայերէնի համապատասխան հոլովածելին՝
 աւելցնելով նաեւ անհրաժեշտ յօդերը:

այն օրից	իմ հոգուց
իմ ձայնից	քո այգուց
իմ բերանից	եկեղեցուց
մեր վերելից	քո գօտուց
ձեր տնից	իմ գինուց

4 Գրեցէ՛ք արեւելահայերէն անձնական դերանունին արեւմտահայերէն համապատասխան ձեւերը:

նա	նրանք
նրան	նրանց
նրանից	նրանցից
նրանով	նրանցով

Մոսկուայի Լազարեան ճեմարանը, հիմնուած՝ 1815ին, Լազարեան մեծահարուստ ընտանիքին կողմէ: Գրոշմաթուղթի նախագիծ՝ Ալպերթ Քէշեանի:

ԴԵՐԲԱՅ

Ձխոնարհուած բայը կը կոչուի դերբայ: Դերբայը չունի բայի խոնարհուած ձեւերուն թիւը, դէմքը, ժամանակն ու եղանակը:

Հայերէնի դերբայները կը ճանչնանք իրենց վերջաւորութիւններէն:

Անորոշ դերբայ	վազել, խօսիլ, լողալ (պարզ բայեր) գտնել, փախչիլ, ճանչնալ (սոսկ.), խմցնել (պտճո.)
Ներկայ դերբայ	վազող, խօսող, լողացող գտնող, փախչող, ճանչցող, խմցնող
Յարակատար դերբայ	վազած, խօսած, լողացած գտած, փախած, ճանչցած, խմցուցած
Վաղակատար դերբայ	վազեր, խօսեր, լողացեր գտեր, փախեր, ճանչցեր, խմցուցեր
Ա. ապառնի դերբայ	վազելիք, խօսելիք, լողալիք գտնելիք, փախչելիք, ճանչնալիք, խմցնելիք
Բ. ապառնի դերբայ	վազելու, խօսելու, լողալու գտնելու, փախչելու, ճանչնալու, խմցնելու
Ժխտական դերբայ	վազեր, խօսիր, լողար ելլեր, փախչիր, ճանչնար, խմցներ

Տուէ՛ք դերբայները:

	<i>յարակատար</i>	<i>վաղակատար</i>	<i>ներկայ</i>
մօտենալ
զողնալ
հեռանալ
թռչիլ
ելլել
հասնիլ
	Ա. ապառնի	Բ. ապառնի	Ժխտական
մօտենալ
զողնալ

- նայելու եմ
- չտկած եմ
- չտկեցի
- կարդալու էք
- բռնէին
- հարցուցած էին
- կը հարցնէին
- մտեր էք
- պիտի մրցէին
- հետեւելու ես

ԴԵՐԲԱՅՆԵՐՈՒ ԱՆԿԱԽ ԳՈՐԾԱԾՈՒԹԻՒՆԸ

Անորոշ (ել, իլ, ալ), ներկայ (ող, ացող, եցող), Ա. ապառնի (ելիք, ալիք) դերբայները ունին անկախ գործածութիւն: Յարակատար դերբայը (ած, ացած, եցած) եւս կրնայ անկախ գործածութիւն ունենալ:

Անորոշ դերբայը բային բուն ձեւն է: Կը հոլովուի՝ գրել, գրելու, գրե-լէն, գրելով: Կը ստանայ յօդ ու կը գործածուի գոյականին պէս:

Վազելը մարզանք է:

Վազելը - ենթակայ, անորոշ դերբայ, ուղղ. հոլով, որոշեալ «ը» յօդով:

Վազելէն յոգնեցայ:

Վազելէն - պատճառի պարագայ, անորոշ դերբայ, բացառական հոլով, եզ., գ. դէմք:

Ներկայ, յարակատար եւ Ա. ապառնի դերբայները կը գործածուին ածականին եւ գոյականին պէս:

- Ածականին պէս կը դրուին գոյականին վրայ իբրեւ որոշիչ:

Վազող մարզիկը շուտ կը յոգնի: - Որոշիչ «մարզիկ» որոշեալին, ներկայ դերբայ:

Կարդացած գիրքս վէպ էր: - Որոշիչ «գիրքս» որոշեալին, յարակատար դերբայ:

Խօսելիք նիւթ չունիմ: - Որոշիչ «նիւթ» որոշեալին, Ա. ապառնի դերբայ:

- Գոյականին պէս կը հոլովուին, ունին թիւ՝ եզակի եւ յոգնակի:

ուղղ. հայց.	վազող	վազողներ	վազած	վազածներ	վազելիք	վազելիքներ
սեռ. տր.	վազողի	վազողներու	վազածի	վազածներու	վազելիքի	վազելիքներու
բցո.	վազողէ	վազողներէ	վազածէ	վազածներէ	վազելիքէ	վազելիքներէ
գործ.	վազողով	վազողներով	վազածով	վազածներով	վազելիքով	վազելիքներով

Գոյականաբար գործածուելու պարագային կրնայ ունենալ գոյականին բոլոր պաշտօնները եւ յօդ ստանալ:

Ես կարդացածս կը հասկնամ:

Կարդացածս - ուղիղ խնդիր «կը հասկնամ» ստորոգիչին, յարակատար դերբայ, հայց. հլ., եզ., Գ. դէմք, որոշեալ «ս» ստացական յօդով:

Գտէ՛ք դերբայը եւ լուծեցէ՛ք:

Երթալիք տեղ չունիմ:

Կարդացած գիրքս վէպ մըն է:

Տաշուած քարը գետին չի մնար:

Հոսող ջուրը ազտ չի բռներ:

Ջուրն ինկողը անձրեւէն չի վախնար:

Ըլլալիքը թող ըլլայ:

Ընտրուածները պիտի պարգեւատրուին:

Քամին բերածը քամին կը տանի:

Երգելէն ձայնս սպառեցաւ:

Ստելը մեղք է:

Դ. ԴԱՍ

ՀԱՐԻՍԱՅԻ ԿԱԹՍԱՆ ԵՒ ԵՐԿԱԹԷ ՇԵՐԵՓԸ

Հեղինակը

ՄԿՐՏԻՉ ԽՐԻՍԵԱՆ (1820, Վան -1907, Էջմիածին) ուսումը ստացած է Վանայ լիճի Լիմ եւ Կտուց կղզիներու վանքերուն մէջ: Ձեռնադրուած է վարդապետ: Եղած է Վարազայ Վանքի վանահայրը: Իբրեւ Տարօնի առաջնորդ, ապա Պոլսոյ Պատրիարք՝ պաշտպանած է Տարօնի, Վասպուրականի եւ ընդհանրապէս գաւառի հայերը, բողոքագիրներ յղած՝ Սուլթանին եւ եւրոպական մեծ պետութիւններուն: 1892ին ընտրուած է Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս ու անցած էջմիածին: Ժողովուրդը զինք կոչած է **Հայոց Հայրիկ**:

Վերնագիրի թելադրանք

1878ի ռուս-թրքական պատերազմի

աւարտին, Սան-Սթեֆանոյի Դաշնագիրի 16րդ յօդուածով Սուլթանը պարտաւորուեցաւ Արեւմտեան Հայաստանի վեց նահանգներուն մէջ անյապաղ բարենորոգումներ կատարել: Արեւմտեան Եւրոպայի երկիրները (Գերմանիա, Անգլիա, Ֆրանսա) չուզելով Ձարական Ռուսիոյ յառաջխաղացքը, կազմակերպեցին Պերլինի Վեհաժողովը, ուր Ռուսիան որոշ զիջումներ կատարեց: Հայկական Հարցին քննութիւնը ձգուեցաւ 61րդ յօդուածին, որ բաւարարուեցաւ հայաբնակ գաւառներու մէջ բարենորոգումներ կատարելու խոստումով:

Խրիմեան Հայրիկ իբրեւ Պերլինի Վեհաժողովին ղրկուած պատուիրակութեան նախագահ՝ վերադարձին, Պոլսոյ մէջ զինք դիմաւորող հայ բազմութեան կը խօսի «**Հարիսային Կաթսան եւ Երկաթ Շերեփը**» նշանաւոր ճառը, ուր առակի ձեւով ներկայացնելով ազատութեան ձգտող ժողովուրդներու պարագան, համոզում կը յայտնէ, որ փրկութեան ելքը միայն ազգային ազատագրական զինեալ պայքարն է:

Օրհնեալ եւ սիրելի ժողովուրդ Հայոց, հիմա դուք ամէնքնիդ ալ ականջնիդ սրած անհամբեր եւ սրտատրոփ կը սպասէք, թէ արդեօք Խրիմեան Հայրիկ ինչ աւետիս բերած է մեզի Պերլինի Վեհաժողովէն եւ ինչ պիտի ըսէ Յարգ յօդուածի մասին, որ աշխարհի հզօր տէրու թիւնք շնորհեցին մեր հայաբնակ գաւառներուն: Ինչ որ ըսեմ՝ լա՛ւ մտիկ ըրէք, ըսածներուս իմաստը խորապէս ըմբռնեցէ՛ք եւ ամէնքնիդ ալ գացէք աղէկ մը խորհեցէ՛ք ըսելիք խօսքերուս վրայ...:

Գիտէք, որ մենք Ներսէս Պատրիարքի եւ Ազգային ժողովոյ որոշմամբ իբր պատգամաւոր գացինք Պերլին Հայկական Դատը մեծ պետութեանց ներկայացնելու համար: Շատ յոյս ունէինք, որ վեհաժողովը աշխարհի խաղաղութիւն, իսկ փոքր եւ ճնշեալ ազգաց, ի

Թիւս որոնց նաեւ մեր ազգին, ազատութիւն պիտի շնորհէր: Վեհաժողովը բացուեցաւ: Աշխարհի մեծ պատութեանց քաղաքագէտ պատգամաւորները շարուեցան կանանչ սփռոցով ծածկուած դիւանագիտական սեղաններուն բոլորտիքը, իսկ փոքր ու ճնշուած ազգաց պատգամաւորներս վեհաժողովէն դուրս կը սպասէինք: Վեհաժողովին մէջտեղը, կանանչ սփռոցով ծածկուած սեղանի մը վրայ, դրուած էր մեծ կաթսայ մը հարիսայ, ուրկից բաժին պիտի ստանային աշխարհիս մեծ ու փոքր ազգերն ու տէրութիւնք: Ժողովականներէն ոմանք կը քաշէին Արեւելք, ոմանք կը քաշէին Արեւմուտք: Եւ այսպէս երկար վիճաբանալէ յետոյ սկսան կարգաւ, մի առ մի, ներս կանչել փոքր ազգաց պատգամաւորները:

«Խրիմեան Հայրիկ», իղանկար՝ Եղիշէ Թադեոսեանի (1870 - 1936):

Նախ պուկարը ներս մտաւ, ապա սերպիացին, դարատաղցին, որոնց կողերէն կախուած սուրերու չաքուրչուքոցը գրաւեց ժողովականներու ուշադրութիւնը: Բաւական խօսելէ յետոյ, այս երեք պատգամաւորները քաշեցին իրենց սուրերը եւ իբրեւ շերեփ խոթելով հարիսայի կաթսային մէջ իրենց բաժին հարիսան առին եւ հպարտ ու համարձակ հեռացան: Կարգն եկաւ հայոց պատգամաւորին: Ես մօտեցայ եւ Ազգային ժողովին կողմէ ձեռքս տրուած աղբրսաթուղթը ներկայացուցի եւ աղաչեցի, որ իմ ամանս ալ լնուն հարիսայ: Յայնժամ կաթսային գլուխ սպասող մեծաւորները ինձ հարցուցին. «Ո՞ւր է քո երկաթեայ շերեփը. յիրաւի հոս հարիսայ կը բաժնուի, բայց երկաթեայ շերեփ չունեցողն չէ կարող անոր մօտենալ, զայս իմացի՛ր, որ եթէ մօտ ատենէն այս հարիսան կրկին բաժնուի, յայնժամ առանց շերեփի չգաս, զի պարապ յետ կը դառնաս»:

Է՛հ, սիրելի՛ ժողովուրդ հայոց, ես կրնայի՞ հարիսայի կաթսային մէջ խոթել իմ թուղթէ շերեփը, որ պիտի թրջուէր եւ հոն մնար:

Հոն, ուր գէնքն է խօսողը, ուր սուրբերը կը շողշողան, հոն ի՞նչ գործ ունին խնդիրք եւ աղերսաթուղթեր:

Եւ յիրաւի տեսայ, որ ղարատաղցուն, պուլկարին եւ այլոց պատուիրակներուն քով կային քանի մը քաջեր, որոնց կողերէն կախուած սուրբէրէն արիւն կը վազէր...: Յայնժամ ղարձուցի երեսս եւ իբր թէ կը փնտրուէի իմ գէյթունցի, սասունցի, շատախցի եւ այլ լեռնցի եւ դաշտեցի քաջերս, բայց ո՞ւր էին, ժողովո՞ւրդ հայոց, ըսէ՛ք, ո՞ւր էին այդ քաջերը,

պէտք չէ՞ր անոնցմէ մէկ-երկու հոգի ալ իմ քովս գտնուէին, որ անոնց արիւնոտ սուրբերը վեհաժողովի քաղաքագէտներուն ցուցնելով գոչէի. «Տեսէ՛ք, ահա՛ իմ երկաթեայ շերեփները, հո՛ս են, պատրա՛ստ»: Բայց աւա՛ղ... միայն աղերսաթուղթ մը ունէի, որ հարիսային մէջ թրջուեցաւ եւ մենք վերադարձանք դատարկաձեռն...: Արդարեւ, եթէ զիս բաղդատէին Վեհաժողովոյ պատուիրակներուն հետ՝ ես անոնցմէ աւելի բարձրահասակ էի, դէմքով ա՛լ աւելի գեղեցիկ, սակայն ի՞նչ օգուտ, ձեռքս թուղթի կտոր մը տրուած էր եւ ոչ թէ սուր. ահա այս պատճառով ալ զրկուած մնացինք հարիսայէն:

Ժողովո՞ւրդ հայոց, անշուշտ լա՛ւ հասկցար, թէ գէնքը ի՞նչ կըրնար գործել եւ կը գործէ: Ուրեմն, սիրելի՛ եւ օրհնեա՛լ հայաստանցիներ, գաւառացիներ, երբ հայրենիք վերադառնալու լինիք՝ ձեր բարեկամաց եւ ազգականաց իբր պարգեւ՝ մէկ-մէկ գէնք տարէք, գէնք առէք եւ դարձեա՛լ գէնք: Ժողովո՞ւրդ, ամէնէն առաջ քո ազատութեան յոյսը քո վրայ դիր, քո խելքին եւ բազուկին ո՛ւժ տուր, մարդ ինքնիրմէն պէտք է աշխատի, որ փրկուի:

ԽՐԻՄԵԱՆ ՀԱՅՐԻԿ

Խրիմեան Հայրիկի լեզուին եւս յատուկ են գրաբարի որոշ տարրեր.
Տէրութիւնք - տէրութիւններ
Ազգաց, պետութեանց, բարեկամաց եւ ազգականաց - ազգերու, պետութիւններու, բարեկամներու եւ ազգականներու
Լնուն - լեցնեն
Լիցիք - ըլլաք
Այլոց - ուրիշներու
Քո - քու
Ինձ - ինձի

ԲԱՌԵՐ ԵՒ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՍՐՏԱՏՐՈՓ - բաբախող սիրտով, անհամբեր: ԳԱԻԱՌ - երկրի մը մէկ վարչական շրջանը: ՊԱՏԳԱՄԱԽՈՐ - պատուիրակ, ընտրուած ժողովի մը անդամ: Ի ԹԻԻՍ ՈՐՈՆՑ - որոնց չարքին: ԴԻԻԱՆԱԳԻՏԱԿԱՆ ՍԵՂԱՆ

- քաղաքական հարցեր լուծելու ժողով: ԲՈԼՈՐՏԻՔ - չուրջ, չորս կողմը: ԿԱՐԳԱԻ - կարգով, շարքով: ԱՂԵՐՍԱԹՈՒՂԹ - խնդրագիր, դիմում-նագիր: ՅԱՅՆԺԱՄ - այն ատեն: ՅԻՐԱԽԻ - արդարեւ, իսկապէս: ԶԻ - որովհետեւ, քանզի: ԽՆԴԻՐՔ - խնդրանք, փափաք: ԱԻԱՂ - ափսոս, մեղք: ԴԱՏԱՐԿԱԶԵՆՆ - պարապ ձեռքով, ձեռնունայն, ապարդիւն:

ԴԱՍԱՐԱՆԱՅԻՆ ԶՐՈՒՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆ

1.- *Նրբմեան Հայրիկ ի՞նչ առիթով, ե՞րբ եւ ո՞ւր արտասանած է այս ճառը:*

2.- *Նրբմեան Հայրիկ ի՞նչ բաներու կը նմանցնէ ազգերու ազատութեան խնդիրը եւ անոր հասնելու ուժը:*

3.- *Նրբմեան ի՞նչ ըսել կ'ուզէ «Ոմանք կը քաշէին Արեւելք, ոմանք կը քաշէին Արեւմուտք» արտայայտութեամբ:*

4.- *Ազատութեան հասնելու ո՞ր միջոցէն հրասթափ է ինք եւ ատիկա ի՞նչ բանի կը նմանցնէ:*

5.- *Քարտէզի վրայ ճշդեցէ՛ք Պալքանեան թերակղզին եւ Օսմանեան Պետութեան դէմ անկախութեան կռիւներ մղած Պուլկարիան, Սերպիան Ղարաաղը (Սեւ Լեռ, այժմ՝ Զեռնոկորիա, բնակչութիւնը՝ սերպ):*

6.- *Վերջաւորութեան՝ Նրբմեան ի՞նչ կը թելադրէ ժողովուրդին:*

7.- *Պատրաստեցէ՛ք վերջին պարբերութեան ուղղագրութիւնը:*

ԼԵԶՈՒԱԿԱՆ ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ

● *Որոշեցէ՛ք պարզ դիմաւոր բայերը, բաղադրեալ դիմաւոր բայերը եւ անկախ գործածութեամբ դերբայները:*

1) Ըսածներուս իմաստը խորապէս ըմբռնեցէ՛ք: 2) Աղէկ մը խորհեցէ՛ք ըսելիք խօսքերուս վրայ: 3) Կանանչ սփռոցով ծածկուած սեղանի մը վրայ դրուած էր մեծ կաթսայ մը հարիսայ: 3) Երկար վիճաբանելէ յետոյ սկսան ներս կանչել պատգամաւորները: 4) Բաւական խօսելէ յետոյ, այս երեք պատգամաւորները քաշեցին իրենց սուրերը եւ իբրեւ չերեփ խոթելով հարիսայի կաթսային մէջ, իրենց բաժին հարիսան առին: 6) Զեռքս տրուած աղերսաթուղթը ներկայացուցի: 7) Կաթսային գլուխը սպասող մեծաւորները հարցուցին: 8) Ես կրնայի՞ հարիսայի կաթսային մէջ խոթել իմ թուղթէ չերեփը: 9) Զեռքս թուղթի կտոր մը տրուած էր եւ ոչ թէ սուր, ահա՛ այս պատճառով ալ զրկուած մնացինք հարիսայէն:

պարզ ղիմաւոր բայեր

բաղադրեալ ղիմաւոր բայեր

անկախ ղերբայներ

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

Վարագայ վանքը, Վանի մօտ, ուր Խրիմեան Հայրիկ հիմնեց Ժառանգաւորաց վարժարանը, Կապրան եւ «Արծուի Վասպուրականի» թերթը, որ Արեւմտեան Հայաստանի առաջին թերթը եղաւ (1858-1864):

ԶԲ օրէնք.– գրօսանք, գրադիլ, սկիզբ եւ այլն, մինչ Ս կու գայ Պ-էն եւ Փ-էն առաջ՝ սպասել, ասպետ, ասպնջական, սփոփել, սփիւռք եւ այլն:

ՐԲ օրէնք.– արբենալ, արբունք, արբանեակ, բորբոք, դարբին, լիրբ, խարբերդ, հարբիլ, հարբուխ, ներբան, նուրբ, որբ, սուրբ, քարբ եւ այլն: **Ր-էն ետք Փ ունին** Արփի, Արփիար, երփն (երփներանգ, երփնագիր), թարփ (ձկնորսի ցանց), տարփանք, փրփուր:

ԱՓ եւ ՈՓ օրէնք.– ափսէ, գաղափար, թարթափել, թափուր, թափօր, լափել, խարխափիլ, կառափ (գլուխ, գագաթ), կափարիչ, մրափել, յափըշտակել, շօշափել, սօսափ, տարափ, փափաք... ամփոփ, դոփիւն, խոփ, Ծոփք, կոփել, շորշոփ, սփոփել, տրոփել, ցոփ, փոփոխութիւն եւ այլն: **ԱԲ եւ ՈԲ ունին** արեթ, արբայ, արար, բարախել, խարել (խարերայ, խարուսիկ, խարէութիւն), ձարռտուք, շարաթ, տարատ, նաեւ Ս. **Գրային յատուկ անունները, ինչպէս՝** Աբամելիք, Աբգար, Աբել, Աբխողոմ, Աբրահամ, Յարեթ, Յակոբ, Յոր, Ձենոր, Սերոր, Քերոր...:

Փ-ով կը գրուի կրկնաւոր բառերուն առաջին բաղադրիչը, ինչպէս՝ սեփսեւ, ճեփ-ճերմակ, դեփ-դեղին, կափ-կանաչ եւ այլն:

1 Գտէ՛ք վարի կապակցութիւնները ընդգրկող նորանոր բառեր:

- ՍՊ
- ՍՓ
- ԶԲ
- ՐԲ
- ԱՓ
- ՈՓ

2 Կազմեցէ՛ք նորանոր բառեր:

- սկիզբ
- սփիւռ(ք)

ԲԱՅԻՆ ԺԻՏԱԿԱՆԸ

Բայի խոնարհումը ունի երկու ձև՝ հաստատական եւ ժխտական.

Կը գրեմ – չեմ գրեր. գրէ՛ – մի՛ գրեր. գրեցի – չգրեցի:

Բայի ժխտական խոնարհումը կը կազմուի հետեւեալ երեք ձևերով.

ա.- Հրամայական եղանակի ժխտականը կը կոչուի արգելական ու կը կազմուի մի՛ մասնիկը դնելով եզակիի պարագային՝ ժխտական դերբային վրայ, իսկ յոգնակիի պարագային՝ բային ներկայ ձևին վրայ:

վազէ՛ > մի՛ վազեր
 գտի՛ր > մի՛ գտներ
 խօսէ՛ > մի՛ խօսիր
 փախի՛ր > մի՛ փախչիր
 խնդա՛ > մի՛ խնդար
 հեռացի՛ր > մի՛ հեռանար
 հարցո՛ւր > մի՛ հարցներ

վազեցէ՛ք > մի՛ վազէք
 գտէ՛ք > մի՛ գտնէք
 խօսեցէ՛ք > մի՛ խօսիք
 փախէ՛ք > մի՛ փախչիք
 խնդացէ՛ք > մի՛ խնդաք
 հեռացէ՛ք > մի՛ հեռանաք
 հարցուցէ՛ք > մի՛ հարցնէք

Տուէ՛ք հրամայական եղանակի հաստատականը եւ արգելականը եզակի եւ յոգնակի ձևերով:

	եզակի	յոգնակի
հասնիլ	հաւնէ՛ > մի՛ հաւնիր	հաւնեցէ՛ք > մի՛ հաւնիք
պաշտել
կուիլ
կրկնել
հասնիլ
հասցնել
հագուիլ
դարձնել
վերցնել
փակցնել

բ.- Սահմանական եղանակի ներկայ եւ անցեալ անկատար ժամանակները ժխտականը կը կազմեն բաղադրեալ ձեւով՝ էական պակասաւոր բայի ժխտական խոնարհումին հետ ժխտական դերբայը դնելով:

ներկայ ժամանակ		անցեալ անկատար ժամանակ			
կը գրեմ	>	չեմ գրեր	կը գրէի	>	չէի գրեր
կը գրես	>	չես գրեր	կը գրէիր	>	չէիր գրեր
կը գրէ	>	չի գրեր	կը գրէր	>	չէր գրեր
կը գրենք	>	չենք գրեր	կը գրէինք	>	չէինք գրեր
կը գրէք	>	չէք գրեր	կը գրէիք	>	չէիք գրեր
կը գրեն	>	չեն գրեր	կը գրէին	>	չէին գրեր

եթէ եզակի Գ. դէմքի բայը ձայնաւորով սկսի՝ չի ժխտականը կը կորսնցնէ ձայնաւորը ու կը ստանայ ապաթարց. կ'երգէ > չ'երգեր, կ'ուզէ > չ'ուզեր, կ'օրօրէ > չ'օրօրեր, կ'որսայ > չ'որսար...:

Իլ լծորդութեան բայերու ժխտական դերբայը ներկայ ժամանակի մէջ ունի իր վերջաւորութիւնը.- կը խօսիմ > չեմ խօսիր, չես խօսիր, չի խօսիր..., իսկ անցեալ անկատարի մէջ՝ եր.- կը խօսէի > չէի խօսեր, չէիր խօսեր, չէր խօսեր, չէինք խօսեր, չէիք խօսեր, չէին խօսեր:

● **Ժխտականի վերածեցէ՛ք:**

- կու գայ կ'երագէ
- կը խաղամ կ'որոչէ
- կը տեսնեմ կ'ուզէ
- կը նայինք կը զգայ
- կը նայէի կը սկսի
- կու լային կը սկսին
- կը տեսնէ կ'իյնայ
- կը խօսէի կը խօսէինք

գ.- Չ ժխտական մասնիկը դնելով.

1.- Բոլոր անկախ գործածութիւն ունեցող դերբայներուն առջեւ.- գրել > չգրել, գրող > չգրող, գրած > չգրած, գրելիք > չգրելիք:

2. - Դիմաւոր պարզ ժամանակներու բայերու հիմքին առջեւ.- գրեցի

> չգրեցի, պիտի գրեմ > պիտի չգրեմ, պիտի գրէի > պիտի չգրէի, գրեմ > չգրեմ, գրէի > չգրէի:

3.- Բաղադրեալ ժամանակները ժխտական կ'ըլլան էական պակասաւոր բայի ժխտականով.

գրած եմ > չեմ գրած, գրած ես > չես գրած, գրած է > չէ գրած...:

գրած էի > չէի գրած, գրած էիր > չէիր գրած, գրած էր > չէր գրած...:

գրելու եմ > գրելու չեմ, գրելու ես > գրելու չես, գրելու է > գրելու չէ...:

գրելու էի > գրելու չէի, գրելու էիր > գրելու չէիր, գրելու էր > գրելու չէր...:

1 ժխտականի վերածեցէ՛ք:

կարդացի զգացինք

տեսնող ըլլալիք

հեռացած գովել

պիտի գամ պիտի տան

գծած եմ տեսած էին

երթալու եմ մերժած է

2 Դերբայներու եւ դիմաւոր բայերու ժխտականը՝ հաստատականի, հաստատականը ժխտականի վերածեցէ՛ք:

Ձին ու ջորին կը կոուին, էչը զոհ կ'երթայ:

.....

Օձէն խայթուածը պարանի չուքէն կը վախնայ:

.....

Պատառը չուզողը բաղարջէն ալ կը գրկուի:

.....

Մի՛ ըսեր՝ մի՛ լսեր:

.....

Աչքը կը տեսնէ՝ սիրտը կ'ուզէ:

.....
Մէկը գտաւ՝ երկուքը կ'ուզէ:

.....
Մեզը կշոտողը մատը կը լիզէ:

.....
Շունը յիչէ՛, փայտը քաշէ՛:

3 *Բայերը դիմաւորի վերածելով ունեցէ՛ք յայտնի առածներ:*

(չուզել)՝ գրպանս (դնել):

(Երթալ մեռնիլ՝ գալ սիրել):

Ձոր (բռնել)՝ կանաչ (դառնալ):

Ծուռ (նստիլ)՝ շիտակ (խօսիլ):

Շունը (յիչել)՝ փայտը (քաշել):

Եղունգ (ունենալ)՝ գլուխը (քերել):.....

Մէկ (չգտնել)՝ երկուքը (ուզել):

Քիթը (տնկել)՝ ամպեր (փչել):

Հակիթէն (ելլել), հաւը (չհաւնիլ)

Ով (աշխատիլ)՝ ան (ուտել):

Օրը (ելլել)՝ չարը (չելլել):

Ինչ որ (ցանել)՝ զայն (հնձել):

Քիչ (բեռնալ), շուտ (դառնալ):

Գիւղ (կայնիլ)՝ գերան (կտրել):

Աչքը (տեսնել)՝ սիրտը (ուզել):

Աչքը (ելլել)՝ անունը (չելլել):

Ծառը իր պտուղէն (ճանչցուիլ):

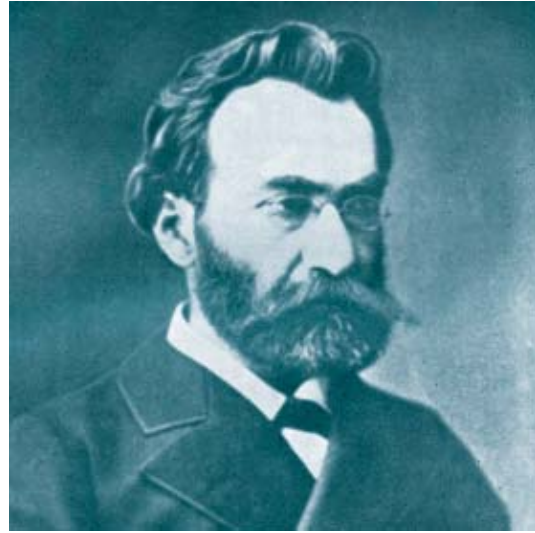
«ԽԵՆԹ»ԻՆ ԵՐԱԶԸ

Չեղինակը

ՐԱՖՖի, բուն անունով՝ Յակոբ Մելիք-Յակոբեան (1835, Փայաջուկ գիւղ, Պարսկահայք - 1888, Թիֆլիս) նախնական կրթութիւնը ստացած է ծննդավայրին մէջ, ապա Թիֆլիս: Ծամբորդելով լաւապէս կը ճանչնայ ամբողջ Չայաստանը: Կը հաստատուի Թիֆլիս: Կը գրէ վէպեր պարսկահայոց եւ հայ վաճառականութեան մասին, ինչպէս՝ «Սալբի» եւ «Ոսկի Աքաղաղը»: Մեծ հռչակ ձեռք կը բերէ արեւմտահայոց ազատագրութեան հարցին նուիրուած վէպերով, զորս գրեց ռուս-թրքական պատերազմէն ետք՝ «Ջալալետտին», «Խենթը», «Կայծեր»: Ունի նաեւ պատմավէպեր՝ «Ռաւիթ Բէկ» եւ «Սամուէլ», որ իր գլուխ գործոցն է:

Վերնագիրի թելադրանք

Րաֆֆիի «Խենթը» վէպին նիւթը առնուած է 1877-1878 թուականներու ռուս-

թրքական պատերազմէն: Վէպին գլխաւոր հերոսը՝ Վարդան, «Խենթ» անուանեալը, կը հաւատայ, որ միայն զէնքով կարելի է պաշտպանել մեր կեանքը, պատիւն ու ինչքը: Քիւրտերը կոտորածի կ'ենթարկեն Օ... գիւղին բնակիչները: Վարդան էջմիածնի մէջ կը գտնէ Լալայի գերեզմանը: Յոն իրեն տեսիլ մը կ'երեւի: Ան կը տեսնէ Չայաստանը երկու հարիւր տարի ետք՝ ազատ, բարեկարգ ու գեղեցիկ: Րաֆֆի ռոմանթիք վիպասան մըն է, ան իր հայրենիքը այդպէս կը պատկերացնէ իր հերոսին երագին ընդմէջէն:

Այդ երիտասարդը Վարդանն էր: Երկար թափառումներից յետոյ նա գտաւ սիրած աղջկայ գերեզմանը միայն: Էլ ի՞նչ էր մնում: Բորբոքուած գլուխը ընկաւ գերեզմանի վրայ, եւ աչքերը փակուեցան:

Նրա վառ երեւակայութեան մէջ այժմ սկսեցին ամբոխուել խառնափնթոր երազներ: Ինչէ՞ր ասես չէր տեսնում նա: Երբեմն սարսափելի դժոխային տեսիլներ սոսկում եւ արհաւիրք էին ազդում նրան, իսկ երբեմն գեղեցիկ մխիթարական երեւոյթներ հրապուրում էին նրան: Կարծես դարերը մի քանի շրջան առաջ էին գնացել, եւ նա տեսնում էր Հայաստանը, աւերակ եւ անապատ դարձած Հայաստանը, այժմ բոլորովին կերպարանափոխուած, բոլորովին վերանորոգ-

ուած: Այդ ի՞նչ հրաշալի փոփոխութիւն էր:

Դա մի ուրիշ դրախտ էր, մի դրախտ, որ մարդն է ստեղծում իր համար իր աշխատութիւններով եւ իր արդար վաստակով: Ահա՛, Վարդանը տեսնում էր մի գիւղ: Մի՞թէ դա Ալաշկերտի Օ... գիւղը չէ՞ր: Շրջակայքը նրան ծանօթ էին՝ նոյն լեռները, նոյն բլուրները, նոյն գետը, նոյն կանաչագարդ հովիտը, բայց որքա՞ն փոխուել էր գիւղը: Այլեւս չէին տեսնուում այն ողորմելի գետնափոր խրճիթները, որոնք աւելի գազանների որջի էին նման, քան մարդկանց բնակարանների: Այժմ տները քարաշէն էին, սպիտակ, որպէս ձիւն, եւ շրջապատուած էին գեղեցիկ պարտէզներով: Լայն եւ ուղիղ փողոցները հովանաւորուած էին մշտականաչ ծառերով, որոնց մօտով վազում էին բիւրեղի նման յստակ առուակներ:

Առաւօտ էր: Տնից խումբերով դուրս էին գալիս գիւղական մանուկները, առողջ, գոլարթ եւ մաքուր հագուած: Տղայ եւ աղջիկ, խառն միմեանց հետ, գրքերը ուսներին շալակած շտապում էին դըպրոց: Վարդանը նայում էր նրանց վրայ եւ հիանում էր: Որքա՛ն լաւ պահուած էին այդ սիրուն երեխաները, որքա՛ն ուրախ էին նրանք: Երեւի, դպրոցը եւ վարժապետը չէին վախեցնում նրանց: Մի՞թէ դրանք այն կիսամերկ եւ հիւանդոտ երեխանե՞րն էին, որոնց տեսել էր Վարդանը:

Գիւղացիներից մէկը, տեսնելով որ նա օտարական է, հրաւիրեց իր տունը նախաճաշիկ անելու: Տան տիրոջ մանկահասակ աղջիկը, շրթունքի միջից մի երգ մեղմիկ կերպով եղանակելով, ուրախ-ուրախ դիմաւորեց հօրը: Կարծես տխրութիւնը, վիշտը, կեանքի դառնութիւնները երբեք չէին շօշափել այդ գեղեցիկ արարածի սիրտը: Նա, հայ կնիկներին յատուկ ամօթխածութեամբ, չվախեցաւ, չթաքնուեց անծանօթ հիւրից, այլ շնորհալի կերպով խօսում էր Վարդանի հետ, ծիծաղում էր, կարծես վաղուց բարեկամ լինէր: Բայց որքա՛ն նման էր Լալային: Այդ զարմանալի նմանութիւնը մի այնպիսի հոգեզմայլութեամբ պաշարեց Վարդանին, որ ցանկանում էր գրկել նրան եւ ասել. «Վերջապէս գտայ քեզ...»:

Վարդանը չէր կարողանում հաշտուել այն մտքի հետ, թէ նա

Լալան չէր: ... Բայց երբ նրա աչքը ընկաւ գեղեցիկ Լալայի երեսին, յայտնի չէ, թէ ինչո՞ւ նրա խելքին եկաւ հարցնել, թէ որտե՞ղ է սովորել օրիորդը:

- Մի շաբաթ հագիւ կը լինի, որ աւարտեց Նոր Վաղարշակերտի Ճեմարանը, իսկ այժմ պատրաստուում է համալսարան մտնել բժշկութիւն սովորելու:

- Իսկ քանի՞ օրդի ունիք դուք:

- Մեր տոհմը միշտ բազմածին է եղել, մեր նախապապ տանուտէր Խաչոյի ընտանիքը բաղկանում էր աւելի քան յիսուն հոգուց, իսկ ես միայն հինգ զաւակ ունեմ: Լալան միակ աղջիկ զաւակս է, մնացած չորսը տղամարդիկ են:

- Ինչո՞վ են պարապում:

- Մէկը անտառապահ է միեւնոյն անտառների, որ տեսնում էք, մէկը փրոֆեսոր է Կարինի համալսարանում, երրորդը գնդապետ է Վանի զօրաբաժնի մէջ, չորրորդը դեռ սովորում է Նոր Բագրեւանդի գիւղատնտեսական ուսումնարանում:

Վարդանին անծանօթ երեւեցաւ քաղաքի անունը եւ հարցրեց.

- Այս կողմերում ես չեմ յիշում մի այս անունով քաղաք:

- Դա հին Բայազէդն է, այժմ այս անունն է կրում: Մեր քաղաքներից, գիւղերից եւ գաւառներից շատերը փոխել են իրենց անունները, մի քանիսը իրենց վաղեմի պատմական անուններն են կրում, իսկ մի քանիսը նոր անուններ են ստացել:

Տանտէրը կրկին ձեռքն առեց լրագրի թերթը եւ կարդում էր մի յօդուած, որը, որպէս երեւում էր, սաստիկ անհանգստացնում էր նրան: Վարդանը, հետաքրքրութիւնից շարժուած, հարցրեց.

- Ի՞նչ նորութիւն կայ:

- Առանձին ոչինչ...: Էգուց քաղաքում պիտի գումարուի երեսփոխանական ընդհանուր ժողով...: Մի քանի վիճելի հարցեր պէտք է քննութեան ենթարկուեն: Չգիտեմ, ինչո՞վ կը վերջանայ...: Կուսակցութիւնները սաստիկ յուզուած են երեւում...:

- Դո՞ւք եւս կը լինէք այնտեղ:

- Չեմ կարող չլինել:

Խօսակցութիւնից երեւաց, որ Վարդանի հիւրընկալը այդ հովտի

գիւղացիներից ընտրուած երեսփոխան էր:

Վարդանը իր հիւրընկալի հետ այժմ գտնուում էին գիւղի դրսում: Նրանք անցան մի գործարանի մօտից, որտեղ տախտակներ էին սղոցում: Այստեղ գործում էին գլխաւորապէս մեքենաները: Սղոցարանը մատակարարում էր բոլոր գիւղերի եւ մերձակայ քաղաքի համար տախտակներ զանազան ձեւերով եւ զանազան մեծութեամբ:

- Այդ ո՞ւմ է պատկանում,- հարցրեց Վարդանը:

- Մեր գիւղում ինչ գործարան որ տեսնելու լինէ՞ք՝ առանձին մարդու սեփականութիւն չէ,- պատասխանեց նրա հիւրընկալը,- գործարանները այստեղ պատկանում են գիւղական համայնքին, ամէն մի գիւղացի իր մասն ունի նրանց մէջ:

Բայց մի բան, որ աւելի զարմացնում էր Վարդանին, այդ այն էր, որ բոլոր գիւղացի բանուորները աչքի էին ընկնում իրենց համարձակութեամբ, անձնավստահութեամբ եւ այրական անվեհերութեամբ: Կարծես զրանք սնուել եւ մեծացել էին կատարեալ ազատութեան մէջ, կարծես զրանք երբեք թուրքի ապտակը չէին կերել կամ քիւրտի նիզակը մի անգամ գոնէ չէր վախեցրել նրանց: Նա տես-

Բաֆֆիի «Խենթը» Վարդան, բուն անունով Սամսոն Տէր Պօղոսեան, խումբ մը հայ զինեալներու հետ՝ ռուս-թրքական պատերազմի ընթացքին:

նում էր, որ այդ աշխատող բազմութիւնը ընդունակ է, հարկը պահանջած ժամանակ, թողնել բահը եւ արօրը եւ նրանց փոխարէն գէնք կրել, եւ նո՛յնպէս հմուտ, նո՛յնպէս յաջողակ կերպով:

- Պատերազմի ժամանակ այդ մարդիկը զինուոր են դառնում,- ասաց Վարդանի հիւրընկալը,- աշխատանքը մեծ մասամբ դադարում է, եւ այս պատճառով պատերազմը միշտ կորստաբեր հետեւանքներ է ունենում մեր երկրի համար, թէեւ նա ունենում է նաեւ իր առանձին օգուտները...:

ԲԱՖՖԻ

ԲԱՌԵՐ ԵՒ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԱՄԲՈՆՈՒԻԼ - խոնուիլ: ԽԱՌՆԱՓՆԹՈՐ - խառնիխուռն: ՏԵՍԻԼ - տեսարան: ՍՈՍԿՈՒՄ - արհաւիրք, վախ: ՀՐԱՊՈՒՐԵԼ - հմայել: ՈՂՈՐՄԵԼԻ - խղճալի, չափազանց աղքատ: ՈՐՋ - գազանի բնակարան, գետնափոր նկուղ: ԲԻՒՐԵՂ - թանկագին ապակի: ՄԻՄԵԱՆՑ - իրարու: ՄԱՆԿԱՀԱՍԱԿ - դեռատի, նորահաս: ԹԱՔՆՈՒԻԼ - պահուրտիլ: ՎԱՂՈՒՑ - չատոնց: ՀՈԳԵԶՄԱՅԼՈՒԹԻՒՆ - սքանչացում, հիացում: ՏԱՆՈՒՏԷՐ - նահապետ, մեծ ընտանիքի մեծաւոր: ՊԱՐԱՊԻԼ - զբաղիլ: ՎԱՂԵՄԻ - հին ժամանակներու պատկանող: ԷԳՈՒՑ - արեւլ՝ վաղը: ՄԱՏԱԿԱՐԱՐԵԼ - տրամադրել: ԱՅՐԱԿԱՆ - այր մարդու յատուկ: ՀՄՈՒՏ - վարժ: ԿՈՐՍՏԱԲԵՐ - կորուստի եւ վնասի պատճառ եղող:

ԴԱՍԱՐԱՆԱՅԻՆ ԶՐՈՒՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆ

1.- Վարդան Լալայի գերեզմանին վրայ տեսած իր երազին մէջ ի՞նչ ժամանակներու մէջ եւ ի՞նչ վիճակներով կը պատկերացնէ հետեւեալները.

Բաֆֆիի «Ոսկի Աքաղաղը» վէպին բեմականացումը. Մասիսեանի դերով Ժորժ Մարգիսեան, «Գասպար Իփէկեան» թատերախումբ, Պէրոյօ:

- ա) Հայաստանը
- բ) Օ... գիւղը
- գ) Դպրոցականները
- դ) Լալան
- ե) Գիւղի ուսումնական մակարդակը
- զ) Հայաստանի տեղանունները
- է) Բանուորները

2.- Ժողովուրդը բռնապետութեան փոխարէն ինչպէ՞ս կը կառավարուի:

3.- Տնտեսական փոփոխութիւնը ինչպէ՞ս կը պատկերացնէ:

4.- Ի՞նչ բան կը զարմացնէր Վարդանը:

5.- Բաֆֆի ինչպէ՞ս ոռմանթիք վիպասան մը կը նկատուի:

6.- Պատրաստեցէ՛ք վերջին երկու պարբերութիւններուն ուղղագրութիւնը:

ԼԵԶՈՒԱԿԱՆ ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ

Տեղին գործածեցէ՛ք հետեւեալ բառերը.- գիւղատնտեսութիւն, երկրագործութիւն, անասնապահութիւն, ոռոգում, մեքենայացուած, մատակարարել, արդիւնաբերութիւն, պահածոներ, մթերքներ, գիւղատնտեսական, եկամուտ:

Բաֆֆի կը պատկերացնէր, որ Հայաստանի մեծապէս պիտի զարգանայ, որովհետեւ հոն եւ համար բնական պայմաններ կան: Ցանքի, եւ բերքահաւաքի աշխատանքները պիտի ըլլան: Գիւղացին իր արտադրած սննդամթերքը եւ հումքը երկրի բնակչութեան: Աւելցածը գործարաններուն պիտի յատկացուի թեթեւ մէջ մշակուելու, եւարդիւնահանելու համար: արդիւնաբերութիւնը պիտի կազմէ երկրի.....կարելոր բաժինը:

ԲԱՅԻՆ ՍԵՌԵՐԸ

Բայերը չորս սեռերու կը բաժնուին՝ ներգործական եւ կրաւորական, չէզոք եւ պատճառական:

Ներգործական բայեր

Թռչունը բոյնը կը շինէ:

Ձիւնը կը ծածկէ լեռը:

Հովը քշեց տերեւները:

շինել - շինուիլ, ծածկել - ծածկուիլ, քշել - քշուիլ

Կրաւորական բայեր

Բոյնը կը շինուի թռչունին կողմէ:

Լեռը կը ծածկուի ձիւնով:

Տերեւները քշուեցան հովէն:

Ներգործական բայի ենթական գործողութիւնը կը կատարէ ուրիշի մը վրան, որ կ'ըլլայ ուղիղ խնդիր (Ա. սինակի բոյնը, լեռը, տերեւները անդամները): Ուղիղ խնդիրը կ'արտայայտուի հայցական հոլովով:

Կրաւորական բայի ենթական գործողութիւնը ինք իր վրայ կը կրէ ուրիշի մը կողմէ, որ անուղղակի խնդիր է (թռչունին կողմէ, ձիւնով, հովէն անդամները): Պայման չէ, որ կրաւորական բայը անպայման անուղղակի խնդիր ունենայ. «Բոյնը կը շինուի»: «Գիրքը կը կարդացուի»: «Երգը կը սիրուի»:

Ներգործական բայերը սովորաբար կրաւորական կը դառնան ուիլ, իսկ ԱԼ լծորդութեան բայերը՝ ացուիլ կամ ցուիլ վերջաւորութիւններով:

սիրել > սիրուիլ

տեսնել > տեսնուիլ

խօսիլ > խօսուիլ

տանիլ > տարուիլ

զգալ > զգացուիլ

գողնալ > գողցուիլ

Յաղթել բայը (կրաւորականը՝ յաղթուիլ) կ'առնէ տրական հոլովով անուղղակի խնդիր. «Հայկ յաղթեց Բէլիւն»:

Ներել բայը (կրաւորականը՝ ներուիլ) կ'առնէ երկու տեսակ խնդիր. «Աստուա՛ծ, ներէ՛ յանցանքներս» (ոչ անձի առում, հայցական հոլով): «Աստուա՛ծ, ներէ՛ ինձի» (անձի առում, տրական հոլով):

Շարք մը բայեր ներգործականն ու կրաւորականը կը կազմեն ել եւ իլ լծորդութիւններու հակադրութեամբ, առանց ու-ի, վառել - վառիլ, մարել - մարիլ, թափել - թափիլ, ազատել - ազատիլ, այրել - այրիլ, եփել - եփիլ եւ այլն:

Ներգործական

Հովը մոմը մարեց:

Կրաւորական

Մոմը մարեցաւ:

Տանտէրը կրակը վառեց: > Կրակը վառեցաւ:
Կինը ճաշը կ'եփէ: > Ճաշը կ'եփի:

1 Ընդգծեցէ՛ք ներգործական բայը եւ շրջագծեցէ՛ք ուղիղ խնդիրը:
Տիգրան թագաւոր կառուցեց Տիգրանակերտը:
Մեսրոպ Մաշտոց ստեղծեց Հայոց Այբուբենը:
Մովսէս Խորենացին գրեց «Պատմութիւն Հայոց» պատմագիրքը:
Արշակ Զուխանեան յօրինեց Հայկական առաջին օփերան:
Մեծն Ներսէս կաթողիկոս հիմնեց հիւանդանոցներ եւ անկելանոցներ:
Խրիմեան Հայրիկ խօսեցաւ իր նշանաւոր ճառը:

2 Ներգործական բայով նախադասութիւնը վերածեցէ՛ք կրաւորականի, իսկ կրաւորականը՝ ներգործականի:
Մեսրոպ Մաշտոց կատարեց Այբուբենի գիւտը:

Արաքսը կ'ոռոգէ Արարատեան դաշտը:

Տրդատ Գ. Արշակունի ընդունեց քրիստոնէութիւնը:

Եղիշէ Պատմիչ գրեց Վարդանանց պատմութիւնը:

Հայաստանի քայլերգը գրուած է Միքայէլ Նալբանդեանի կողմէ:

Արտաշատը կառուցուեցաւ Արտաշէս Աշխարհակալի ձեռամբ:

Հայկական ժողովրդական երգը մշակուեցաւ Կոմիտասի կողմէ:

Թարգմանիչները սուրբեր հռչակուեցան եկեղեցւոյ կողմէ:

Մանուէլ ճարտարապետը կառուցեց Աղթամարի Ս. Խաչ եկեղեցին:

3 **Գրեցէ՛ք կրաւորականը: Ներգործական բայով բերանացի նախա- դասուլթին կազմեցէ՛ք, ապա նոյնը վերածեցէ՛ք կրաւորականի:**

բռնել խօսիլ կարդալ
 գերել փրկել բեռնալ
 յարգել վտարել գիտնալ
 տեսնել ատել ճանչնալ
 գովել խաբել հոգալ
 վառել մարել այրել

Որոշ կրաւորական բայեր ունին անդրադարձ իմաստ:

Ներգործական > անդրադարձ
 Ես շապիկս կը հագնիմ: > Ես հագուեցայ:
 Տղան ձեռքերը լուաց: > Տղան լուացուեցաւ:
 Դուն մագերդ կը սանտրես: > Դուն կը սանտրուիս:

Չէզոք բայեր

Չէզոք բայ (առանց խնդիրի)	Չէզոք բայ (անտողակի խնդիրով)
Մանուկը կը քալէ:	Մարդը նայեցաւ նկարին:
Հիւանդը կ'առողջանայ:	Մարդիկը յոգնեցաւ խաղէն:
Թռչունը կը թռչի:	Մարդը գոհացաւ արդիւնքով:

Չէզոք բայի ենթական պարզապէս գործողութիւն մը կը կատարէ: Գործողութիւնը կա՛մ ուրիշ առարկայի մը չ'անցնիր, կա՛մ կ'անցնի անուղղակի կերպով՝ տրական, բացառական եւ գործիական հոլովներով (նկարին, խաղէն, արդիւնքով անդամները):

Չէզոք բայը կրաւորական բայի չի վերածուիր:

Որոշեցէ՛ք չէզոք եւ ներգործական բայերը՝ ի հարկին նախադասութիւններու մէջ փորձելով.- կրկնել, բարկանալ, լողալ, նախանձիլ, գնահատել, ծառայել, կողոպտել, ընդգծել, ողորմիլ, ընդօրինակել, օգնել:

Պարճառական բայեր

Մայրը մանուկը կը քալեցնէ: Մարդը գիրքը բերել տուաւ գրողին:
 Արին դրօշակը կը բարձրացնէ: Ան տղոց սիրել տուաւ տօները:

Պատճառական սեռի բայը կը կազմուի չէզոք եւ ներգործական բայերէն՝ ցն, եցն, ացն բայածանցներով: Ներգործական բայերէն ոմանք պատճառական կ'ըլլան տալ բայի յարադրութեամբ.

քալել՝ քալեցնել

բարձրանալ՝ բարձրացնել

ճանչնալ՝ ճանչցնել

բերել՝ բերել տալ (բերեցնել)

գրել՝ գրել տալ (գրեցնել)

տեսնել՝ տեսնել տալ

Պատճառական բայի ենթական պատճառ կ'ըլլայ, որ ուրիշը (ուղիղ խնդիր) գործողութիւնը կատարէ: Պատճառական բայը, ուղիղ խնդիրէն բացի, երբեմն կ'ունենայ նաեւ տրական, բացառական եւ գործիական հոլովներով անուղղակի խնդիրներ:

Մայրիկը մանուկը կը քալեցնէ:

Մարդը գիրքը բերել տուաւ գրողին:

> Մանուկը՝ հայց. հոլով, ուղիղ խնդիր:

> Գիրքը՝ հայց. հոլով, ուղիղ խնդիր:

Գրողին տր. հոլով, անուղղակի խնդիր:

1 Փակագիծի մէջ դրուած բայը գործածեցէ՛ք յարմար սեռով ու դիմաւոր ձեւով:

Դասարանը աղմուկը (դադրիլ):

Արին դրօշակը (բարձրանալ):

Տղան փուչիկը (ուռիլ):

Ես գիրքը հօրս (կազմել):

Մենք ուսուցիչէն (գնահատել):

Դաշտը այս գետով (ոռոգել):

2 Փակագիծի մէջ դրուած ձեւերէն տրական, թէ հայցականը պէտք է ընտրել: Ինչո՞ւ: Շրջագծեցէ՛ք ճիշդը:

Մի՛ բարկացներ (զիս, ինծի):

Պիտի յաղթեմ (քեզ, քեզի):

Կը սպասեմ (քեզ, քեզի):

Կ'արհամարհես (անոր, զայն):

Դիտեցէ՛ք (զինք, իրեն):

(Զո՞վ, որո՞ն) կը փնտոես:

Կը սիրեմ (զինք, իրեն):

Յոգնեցուց (մեզ, մեզի):

Յաղթեց (ինծի, զիս):

Յանդիմանեց (ձեզ, ձեզի):

Ներէ՛ (մեզքերուս, մեզքերս):

Կը ներեմ (քեզ, քեզի):

Կը յարգեմ (զիրենք, իրենց):

Կը սպասեմ (զանոնք, անոնց):

Չ. ԴԱՍ

ԼՃԱԿ

Յեղիմակը

ՊԵՏՐՈՍ ԴՈՒՐԵԱՆ (1851, Պոլիս - 1872, Պոլիս) յաճախած է Սկիւտարի ճեմարանը: Դպրոցը չաւարտած կը նետուի գործի: Կը գրէ թատերգութիւններ ու դերասանութիւն կ'ընէ: Կը վարակուի թոքախտէ ու կը մահանայ 21 տարեկան հասակին: Իր բանաստեղծութիւններն ու թատերգութիւնները կը հրատարակուին իր մահէն ետք:

Պետրոս Դուրեան **քնարերգակ** բանաստեղծ է, այսինքն՝ անձնական ապրումներ երգող բանաստեղծ: Անոր «**Լճակ**», «**Սիրել**», «**Դրժել**», «**Յայուհին**», «**Թըրքուհին**», «**Իմ Ցաւը**», «**Իմ Մահը**», «**Ի՞նչ Կ'ըսեն**», «**Տրտունջք**» քերթուածները հայ քնարերգութեան գոհարները կը նկատուին:

Պետրոս Դուրեան կոչուած է **Սկիւտարի Սոխակը**:

Վերնագիրի թելադրանք

«**Լճակ**» բանաստեղծութեան մէջ

անբուժելի հիւանդութեամբ վարակուած բանաստեղծը կ'արտայայտէ ապրելու եւ կեանքի գեղեցկութիւններով հմայուելու իր բուռն փափաքը: Ապրելու տենչանքով լեցուն են իր լաւագոյն բանաստեղծութիւնները: Բանաստեղծը հոս իր սիրտը կը բանայ լճակին, որ իր կարգին ապշած է բանաստեղծին յուսահատ պայքարին համար: Բնութեան տարրերը հոս **անձնաւորուած են** բանաստեղծին տրամադրութեան համաձայն: Ռոմանթիք բանաստեղծը անոնց տուած է մարդկային յատկանիշներ:

Ինչո՞ւ ապշած ես, լճա՛կ,
Ու չեն խայտար քու ալեակք,
Միթէ հայլուոյդ մէջ անձկաւ
Գեղուհի՞ մը նայեցաւ:

Եւ կամ միթէ կը զմայլի՞ն
Ալեակքդ երկնի կապոյտին
Եւ այն ամպոց լուսափթիթ,
Որք նմանին փրփուրիդ:

Մելամաղձոտ լճա՛կ իմ,
Քեզ հետ ըլլամ մտերիմ,
Սիրեմ քեզի պէս ես ալ
Գրաւուիլ, լռել ու խոկալ:

Որքան ունիս դուն ալի՛
Ճակատս այնքան խոկ ունի,
Որքան ունիս դուն փրփուր՝
Սիրտս այնքան խոց ունի բիւր:

Այլ եթէ գոգդ ալ թափին
Բոյլքն աստեղաց երկնքին,
Նմանիլ չես կրնար դուն
Հոգւոյս, որ է բոց անհոն:

Շատերը զիս մերժեցին,
«Քնար մ'ունի սոսկ» ըսին,
Մին՝ «Դողդոջ է, գոյն չունի»,
Միւսն ալ ըսաւ. «Կը մեռնի»:

Ոչ ոք ըսաւ. «Հէ՛գ տղայ,
Արդեօք ինչո՞ւ կը մխայ,
Թերեւս ըլլայ գեղանի,
Թէ որ սիրեմ՝ չմեռնի»:

Ոչ ոք ըսաւ. «Սա տղին
Պատուէք սիրտը տրտմագին,
Նայինք ինչե՛ր գրուած կան...»:
- Հոն հրդեհ կայ, ո՛չ մատեան:

Հոն կայ մոխիր... յիշատակ...
Ալեակքդ յուզին թող, լճա՛կ,
Զի քու խորքիդ մէջ անձկաւ
Յուսահատ մը նայեցաւ:

ՊԵՏՐՈՍ ԴՈՒՐԵԱՆ

Պետրոս Դուրեանի բարեկամն էր դերասան ու ասմունքող ՊԵՏՐՈՍ ԱԳԱՄԵԱՆը (1849 - 1891), որ Պոլսոյ եւ Կովկասի հայ բեմերուն ասպողը եղաւ, հռչակատը՝ մա՛նաւանդ Ուիլիամ Շէքսպիրի «Համլէթ»ի դերով:

Պետրոս Դուրեան թէեւ աշխարհաբար կը գրէ, բայց իր լեզուին յատուկ են գրաբարեան որոշ ըսելաձեւեր: Այսպէս՝
-Ք-ով յոգնակիի կազմութիւնը.
Ալեակք - ալեակներ
Որք - որոնք
- Խոնարհման ու հոլովման հին ձեւեր.
Հայլույդ - հայելիիդ
Նմանին - կը նմանին
Ամպոց - ամպերուն
Քեզ հետ - քեզի հետ
Աստեղաց - աստղերու
Հոգւոյս - հոգիիս
Ինձ համար - ինծի համար

ԲԱՌԵՐ ԵՒ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԽԱՅՏԱԼ - ցնծալ, բերկրիլ: ԱԼԵԱԿ, ԱԼԻ - ալիք: ԱՆՁԿԱԽ - կարօտով, ցանկութեամբ: ԳԵՂՈՒՀԻ - գեղեցկուհի: ԼՈՒՍԱՓԹԻԹ - լոյսի պէս ծաղկած: ՄԵԼԱՄԱՂՁՈՏ - տրտում, տխրելու հակում ունեցող: ԳՐԱԽՈՒԻԼ - հրապուրուիլ: ԽՈԿԱԼ - մտածել, խորհրդածել: ԽՈԿ - մտածում, միտք: ԽՈՑ - վերք, վէրքի բացուածք: ԲԻԻՐ - անթիւ, անհամար: ԳՈԳ - ծոց, գիրկ: ԲՈՅԼ - խումբ, բազմութիւն՝ աստղերու: ԱՆՀՈՒՆ - անծայր, անսահման: ՔՆԱՐ - լարային նուագարան, հոս՝ բանաստեղծի տաղանդ ու ներչնչում: ՍՈՍԿ - լոկ, միայն, առանձին: ԴՈՂԴՈՋ - երերուն, սարսրուացող: ՀԷԳ - խեղճ, դժբախտ, ողորմելի: ԳԵՂԱՆԻ - գեղեցիկ, խորոտիկ: ՏՐՏՄԱԳԻՆ - տրտում, շատ տխուր: ՄԱՏԵԱՆ - գիրք: ՅՈՒՁԻՆ - յուզուիւն, խռովիւն: ԽՈՐՔ - յատակ:

ԴԱՍԱՐԱՆԱՅԻՆ ՁՐՈՒՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆ

1.- Առաջին երեք տուներուն մէջ անձնաւորումի ի՞նչ պարագաներ կը վերագրուին լճակին:

2.- Բանաստեղծը ի՞նչ համեմատութիւններ կը կատարէ իր ու լճակին միջեւ: Ինչո՞վ նման են իրարու եւ ինչո՞վ տարբեր:

3.- Բանաստեղծին ցաւին պատճառը ի՞նչ է:

4.- Ի՞նչ կ'ակնկալէ բանաստեղծը մարդոցմէ:

5.- Կեանքի եւ մահուան պայքարին մէջ հոգեկան ի՞նչ վիճակ ունի բանաստեղծը:

6.- Ան իբրեւ ցաւակից զո՞վ կը գտնէ: Ինչո՞ւ լճակը ալեկոծ է հիմա:

7.- Ռոմանթիք բանաստեղծութեան ի՞նչ յատկանիչներ կրնաք թուել այս ոտանաւորին մէջ:

8.- Ինչպէ՞ս կ'ուզէիք, որ մարդիկ վարուին ձեզի հետ այս կամ այն պարագային: Ճշդեցէ՛ք պարագաները, ապա գրեցէ՛ք:

ԼԵՁՈՒԱԿԱՆ ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ

● Շարք մը բայեր իմաստի համաձայն կ'առնեն ե՛ւ ուղիղ խնդիր, ե՛ւ անուղղակի խնդիր: Այդ բայերն են զարնել, խնայել, ներել, վնասել:

Փակագիծին մէջ դրուած իմաստին համաձայն դիմացի խնդիրը գործածեցէ՛ք:

- Որսորդը զարկաւ (սպանեց): աղաւնի
- Ձեռքս զարկի (հարուածեցի): սեղան
- Մայրիկը խնայեց (պահեց): դրամ
- Խնայեցէ՛ք (զթացէ՛ք).....: որբեր
- Երկու վնասեցի (կորսնցուց) խաղին մէջ: առիթ
- Անզգուշութիւնը վնասեց (վնաս հասցնել).....: խումբ

ԸՆԹԵՐՅՈՒՄ

Սկիւտարի «Ազիզի» թատրոնին մէջ թատերական փորձի մը համար դերասան-դերասանուհիներ հաւաքուած են: Դերասանուհի Ազնիւ Յրաչեայ կը պատմէ.

Ձախ կողքի քուլիսներուն քով նստած էին տղամարդիկ եւ աջ կողմը՝ կանայք, այսինքն՝ Գարագաջ քոյրերը եւ Թերեզա Չուհաճեան, որոնցմէ տասը քայլ հեռու էր փողոցի դուռը: Ես ալ գրեթէ տասը քայլ հեռու նստած էի օրիորդներէն, դրան հակառակ կողմը: Այդ միջոցին ներս մտաւ պատանի մը, երկար հասակով ու երկար վիզով. գունատ էր: Մոխրագոյն եւ շատ մաշած զգեստ էր հագած: Թեւին տակ կար տետրակ մը: Երբ երեւցաւ՝ դերասանուհիները սկսան ծիծաղիլ ըսելով. «Քա՛, Թերեզա՛, քուկինդ եկաւ», իսկ Թերեզան պատասխանեց. «Այնքան գունատ է, որ ինձի պէտք չէ, չուտով կը մեռնի»: Ես լսեցի այս խօսքերը, բայց չէի կարծեր, թէ պատանին ալ լսած է: Գերեզմանին մօտեցած այդ պատանին Պետրոս Դուրեանն էր, մեր բոլորիս սիրելի բանաստեղծը: Իսկ իր թեւին տակ տետրակն էր «Թատրոն» խաղին, զոր կ'ուզէր կարգալ Վարդովեանին եւ ընդունիլ տալ խաղացուցակին մէջ: Երբ իր մահէն ետք կարդացի իր բանաստեղծութիւնները՝ այն ատեն իմացայ, թէ ան ալ լսած էր Թերեզա Չուհաճեանի խօսքերը, քանի որ գրեր էր.

Շատերը զիս մերժեցին,
«Քնար մ'ունի սոսկ» ըսին,
Մին՝ «Դողդոջ է, գոյն չունի»,
Միւսն ալ ըսաւ. «Կը մեռնի»:

ԱԶՆԻԻ ՀՐԱԶԵԱՅ

ԶԳ օրէնք.– ազգ, ազգութիւն, զգալ, զգայուն, զգեստ, զգոյշ, զգետնել, զգօն, Վազգէն եւ այլն, մինչ Ս կու գայ Կ եւ Ք գիրերէն առաջ՝ սկսիլ, սկիզբ, սկիւռ, հսկայ, հսկիչ, սքանչելի, սքօղել եւ այլն:

ՆԳ օրէնք.– անգամ, անգղ, արծազանգ, գանգատ, եղունգ, երանգ, զանգ, թանգարան, ժառանգ, հանգանակել, հանգիստ, հանգոյց, հանգչիլ, հինգ, հրահանգ, մանգաղ, յանգ, նահանգ, նենգ, սրինգ, վարունգ...:

ՐԳ օրէնք.– անարգ, արգանդ, արգահատանք, արգասիք, արգաւանդ, արգելք, բուրգ, գրգիռ, երգել, թարգմանել, կարգ, մարգ, մարգագետին, միրգ, յարգել, նարգիս, Սարգիս, սիրամարգ, վարգել եւ այլն:
Ր-էն ետք Ք ունին արքայ, արքեպիսկոպոս, ընդերք, թուրք, հերքել, հետաքրքիր, քրքիջ, սարք, սարքել:

Ք ածանցը կը ճանչցուի անկուճով.– զէնք՝ զինել, կեանք՝ կենարար, հանք՝ հանել, բարք՝ բարոյական, բերք՝ բերել, ծիրք՝ ձրի, մեղք՝ մեղաւոր (բայց՝ մեղքնալ), կուրծք՝ կրծկալ (բայց՝ կրծքավանդակ), դիրք՝ դրութիւն (բայց՝ դիրքորոշում), աչք՝ աչալուրջ (բայց՝ աչքառու), վարք՝ վարմունք (բայց՝ վարքագիծ, վարքաբանութիւն):

1 Գ՞, թէ՛ Ք:

ա) Զ...ացում, գ...ուշանալ, մեծաս...անչ, անգ...ամ, բազմագ..., գ...օն, ար...այ, քր...իջ, գ...այուն, ար...ել..., անգ...ոյշ, ագ...ական, ս...եմ, գ...եստ:

բ) Յան... եւ հան..., վան... եւ զան..., մար... եւ յար..., հին... եւ հիմ..., բուր... եւ բեր..., կար... եւ կառ..., ձիր... եւ միր..., վագ... եւ Վագ...էն:

2 Վարի կապակցութիւններով եւ արմատներով բառեր գտէ՛ք:

ՆԳ.....
.....

ՐԳ.....
.....

գրգիռ.....

քրքիր.....

ԱՆԿԱՆՈՆ ԲԱՅԵՐ

Բայերը կ'ըլլան կանոնաւոր ու անկանոն:
Կանոնաւոր բայերը կը հետեւին տիպար բայերու խոնարհումին:
Անկանոն բայերը կ'ըլլան զարտուղի, պակասաւոր եւ տարահիմք:
Զարտուղի բայերը տեսանք արդէն խոնարհման աղիւսակի աւարտին:

Պակասաւոր բայեր.- Ասոնք մեծամասնութեամբ ունին սահմանական եղանակի միայն ներկայ եւ անցեալ անկատար ժամանակները: Միւս եղանակներն ու ժամանակները կ'ամբողջացնենք իրենց զոյգերով: Գլխաւոր պակասաւոր բայերն են.

ԵՄ (ըլլալ)		ԿԱՄ (ըլլալ)		ՈՒՆԻՄ (ունենալ)		ԳԻՏԵՄ (գիտնալ)	
ներկ.	անկ.	ներկ.	անկ.	ներկ.	անկ.	ներկ.	անկ.
եմ	էի	կամ	կայի	ունիմ	ունէի	գիտեմ	գիտէի
ես	էիր	կաս	կայիր	ունիս	ունէիր	գիտես	գիտէիր
է	էր	կայ	կար	ունի	ունէր	գիտէ	գիտէր
ենք	էինք	կանք	կայինք	ունիմք	ունէինք	գիտենք	գիտէինք
էք	էիք	կաք	կայիք	ունիք	ունէիք	գիտէք	գիտէիք
են	էին	կան	կային	ունին	ունէին	գիտեն	գիտէին

Ասոնց ժխտականը կը կազմուի չ մասնիկով.- եմ՝ չեմ, էի՝ չէի, կամ՝ չկամ, կայի՝ չկայի, ունիմ՝ չունիմ, ունէի՝ չունէի:

Գիտեմ բայի ժխտականը կը կազմուի հական պակասաւոր բայի ժխտականով եւ «գիտեր» ժխտական դերբայով.

չեմ գիտեր, չես գիտեր, չի գիտեր. չենք գիտեր, չէք գիտեր, չեն գիտեր:
չէի գիտեր, չէիր գիտեր, չէր գիտեր. չէինք գիտեր, չէիք գիտեր, չէին գիտեր:

ՊԱՐՏԻԼ բայը ունի սահմ. եղանակի ներկայ եւ անկատար (կը պարտիմ, կը պարտէի), բացարձակ ապառնի եւ անկատար ապառնի (պիտի պարտիմ, պիտի պարտէի), ըղձ. եղանակի ներկայ եւ անկատար ժամանակները (պարտիմ, պարտէի). միւս ժամանակները կ'ամբողջանան պարտական ըլլալ, պարտաւորուիլ, ստիպուիլ բայերով:

ԿՐՆԱՄ բայը սահմ. եղանակի ներկայ եւ անցեալ անկատար ժամանակները կ'ըլլան:

նակները կը կազմէ առանց կը ցուցիչի (կրնամ, կրնաս, կրնայ... կրնայի, կրնայիր, կրնար). ունի ապառնի ժամանակները՝ պիտի կրնամ... պիտի կրնայի...), անցեալ կատարեալը՝ կրցայ, կրցար, կրցաւ..), յարակատար եւ վաղակատար ժամանակները (կրցած եմ... կրցեր եմ...) եւ հրամայականը (կրցի՛ր, կրցէ՛ք): **ԿԱՐԵՆԱԼ** բայը կը փոխարինէ անորոշը, ապառնի դերբայը եւ ըղձական եղանակը:

Տարահիմք բայեր.– Ասոնք կարգ մը դերբայներու, անցեալ կատարեալ ժամանակին եւ հրամայական եղանակին մէջ ունին տարբեր արմատ: **Տարահիմք բայերն են.**

- ԴՆԵԼ** յարակատար՝ դրած, վաղակատար՝ դրեր
անց. կատարեալ՝ դրի, դրիր, դրաւ. դրինք, դրիք, դրին
հրամայական՝ դի՛ր, դրէ՛ք (կրաւորական՝ դրուիլ)
- ԶԱՐՆԵԼ** յարակատար՝ զարկած, վաղակատար՝ զարկեր
անց. կատարեալ՝ զարկի, զարկիր, զարկաւ. զարկինք, զարկիք, զարկին
հրամայական՝ զարկ, զարկէ՛ք (կրաւորական՝ զարնուիլ)
- ԸՆԵԼ** յարակատար՝ ըրած, վաղակատար՝ ըրեր
անց. կատարեալ՝ ըրի, ըրիր, ըրաւ. ըրինք, ըրիք, ըրին
հրամայական՝ ըրէ՛, ըրէ՛ք
- ՈՒՏԵԼ** յարակատար՝ կերած, վաղակատար՝ կերեր
անց. կատարեալ՝ կերայ, կերար, կերաւ. կերանք, կերաք, կերան
հրամայական՝ կեր, կերէ՛ք (կրաւորական՝ ուտուիլ)
- ՏԱՆԻԼ** յարակատար՝ տարած, վաղակատար՝ տարեր
անց. կատարեալ՝ տարի, տարիր, տարաւ. տարինք, տարիք, տարին
հրամայական՝ տար, տարէ՛ք (կրաւորական՝ տարուիլ)
- ԸԼԼԱԼ** յարակատար՝ եղած, վաղակատար՝ եղեր, ներկայ՝ եղող
անց. կատարեալ՝ եղայ, եղար, եղաւ. եղանք, եղաք, եղան
հրամայական՝ եղի՛ր, եղէ՛ք
- ԳԱԼ** յարակատար՝ եկած, վաղակատար՝ եկեր, ներկայ՝ եկող
անց. կատարեալ՝ եկայ, եկար, եկաւ. եկանք, եկաք, եկան
հրամայական՝ եկու՛ր, եկէ՛ք
- ԴԱՌՆԱԼ** յարակատար՝ դարձած, վաղակատար՝ դարձեր, ներկայ՝ դարձող
անց. կատարեալ՝ դարձայ, դարձար, դարձաւ. դարձանք, դարձաք, դարձան
հրամայական՝ դարձի՛ր, դարձէ՛ք (պատճառական՝ դարձնել)
- ԵՐԹԱԼ** յարակատար՝ գացած, վաղակատար՝ գացեր, ներկայ՝ գացող
անց. կատարեալ՝ գացի, գացիր, գնաց. գացինք, գացիք, գացին

	հրամայական՝ գնա՛, գացե՛ք
ԻՅՆԱԼ	յարակատար՝ ինկած, վաղակատար՝ ինկեր, ներկայ՝ ինկող անց. կատարեալ՝ ինկայ, ինկար, ինկաւ. ինկանք, ինկաք, ինկան հրամայական՝ ինկի՛ր, ինկե՛ք
ՏԱԼ	յարակատար՝ տուած, վաղակատար՝ տուեր, ներկայ՝ տուող անց. կատարեալ՝ տուի, տուիր, տուաւ. տուինք, տուիք, տուին հրամայական՝ տու՛ր, տուե՛ք (կրաւորական՝ տրուիլ)

Ա. սինակի բայերը վերածեցէ՛ք անցեալ կատարեալի, իսկ Բ. սինակի բայերը՝ հրամայականի, պահելով նոյն դէմքն ու թիւը:

կ'ուտէ	կը զարնես
պիտի ուտեմ	կը զարնէք
կը դնես	կը դնես
կը զարնենք	պիտի ըլլաք
կը տանէիք	կու գաս
կ'ըլլամ	կը դառնաս
կու գաս	կ'երթաք
դառնամ	կ'իյնայիր
երթամ	կու տաք
կու տամ	կու տաս

ԲԱՅԻՆ ԼՈՒԾՈՒՄԸ

Բայը լուծելու համար կը թուենք.

ա) Անորոշը

բ) Կազմութիւնը (պարզ կանոնաւոր, սուկածանցաւոր կանոնաւոր, պարզ զարտուղի, սուկածանցաւոր զարտուղի, պակասաւոր, տարահիմք, յարադրաւոր): Եթէ բայը կրաւորական ու պատճառական է՝ ուղղակի կ'անցնինք յաջորդ քայլին:

գ) Մեռը (ներգործական, կրաւորական, չէզոք, պատճառական):

դ) Խոնարհման ձեւը (ժխտական, հաստատական):

ե) Խոնարհման կերպը (պարզ դիմաւոր բայ, բաղադրեալ դիմաւոր բայ, անդէմ բայ):
զ) Եղանակը, ժամանակը, թիւը, դէմքը կամ դերբային տեսակը:

● **Լուծեցէ՛ք վարի օրինակներուն հետեւելով:**

կը գտնեմ – գտնել, սոսկ. կանոնաւոր, ներգործ., հաստատ., պարզ
դիմաւոր բ., սահմ. եղ., ներկայ ժնկ., եզ., Ա. դէմք:

զրելիք – գրել, պարզ կանոնաւոր, ներգործ., հաստատ., անդէմ բ., Բ.
ապառնի դերբայ:

տեսած եմ.....
.....

չունէի.....
.....

կերայ.....
.....

կարդացի.....
.....

կը տեսնուիք.....
.....

քալեցո՛ւր.....
.....

ունեցող.....
.....

նշանուած.....
.....

զիտէի.....
.....

ԻՄ ԶԵՌԱՏԵՏՐՍ

Հեղինակը

Յակոբ Պարոնեան (1843, Էտիրնե - 1891, Կ. Պոլիս) կոչուած է **հայ երգիծաբանութեան Հայրը**: Երգիծաբանը ընկերութեան թերութիւնները, մարդկային յոռի բարքերն ու սովորութիւնները ծաղրի ու ծիծաղի միջոցով քննադատող գրող է:

Յակոբ Պարոնեանի գործերէն յիշենք **«Մեծապատիւ Սուրացկանները»** եւ **«Քաղաքավարութեան Վնասները»** (վէպ), **«Հոսիոսի Ձեռատետրը»** եւ **«Պտոյտ Սը Պոլսոյ Թաղերուն Մէջ»** (ակնարկներու ժողովածոյ), **«Ազգային Ջոջեր»** (դիմանկարներ), **«Ատամնաբոյժն Արեւելեան»**, **«Շողոքորթը»** եւ **«Պաղտասար Աղբար»** (կատակերգութիւններ):

Ան խմբագրած է շարք մը երգիծական թերթեր եւս՝ **«Թատրոն»**, **«Խիկար»**, **«Մեղու»** եւ այլն, որոնք գրաքննութեան պատճառով միշտ կարճատեւ կեանք ունեցած են:

Վերնագիրի թելադրանք

Յակոբ Պարոնեան **«Հոսիոսի Ձեռատետրը»** երգիծական նշմարներուն մէջ փոքրիկ լուրեր մեկնելով սուր քննադատութեան կ'ենթարկէ քաղաքական, ազգային եւ կենցաղային թերութիւնները: Ըստ Պարոնեանի՝ երգիծաբանին պարտականութիւնն է թերութիւններուն վրայ ծիծաղիլը, որպէսզի թերութիւնները նուազին, ու կեանքը ըլլայ աւելի առաքինի: Ան յանդուգն, անաչառ ու սրամիտ երգիծաբան մըն է:

Առանց վաճառական լինելու՝ որոշեցի ձեռատետր մ'ունենալ, անոր մէջ նշանակել օրուան դէպքերը եւ, երբեմն այս դէպքերուն առթիւ՝ մահկանացուներու թերութիւններու վրայ ծիծաղիլ: Թո՛ղ ազգային բանաստեղծներ Եփրատն ու Տիգրիսն Հայաստանի երկու աչքեր ներկայացնեն ու լան, թո՛ղ պարոն Չուխաճեանին ալ եղանակներ յորինել տան եւ եղանակով լան. ես, պարոններ, ես կը ծիծաղիմ եւ ծիծաղելու համար

ՄԱՅԿԱՆԱՅՈՒ - մահուան ենթակայ, հողածին, մարդ:
ԱՐՏԱՍՈՒՔ - արցունք:
ԱՊԱՅՈՒՅԱՆԵԼ - փաստել, հաստատել:

- Երգիծաբանը ձեռատետր մը պահելու համար ի՞նչ ծրագիր կը հետապնդէ:
- Երգիծաբանը իր շնորհքը որո՞նց կը հակադրէ,

ո՛չ եղանակի կարօտութիւն ունիմ եւ ոչ ալ դաշնակի: Թերութիւններու վրայ լալն թերութիւններու մեծագոյնն է. խեղճութեան վրայ արտասուք թափելն ալ ապացուցանել է, թէ արիւն չունինք թափելու:

Եւ չէք կարող երեւակայել, թէ որչափ բերկրութիւն պիտի գգամ՝ եթէ յաջողիմ ձեզմէ ծիծաղներ կ'լթել այն դէպքերու, իրերու եւ անձերու վրայ, որոնց պիտի հանդիպիք ձեռատետրիս մէջ: Մոլորութիւններու վրայ ծիծաղիլն առաքինութեան ճամբուն մէջ գտնուիլ կ'ենթադրէ եւ, այս հաշուով, որչափ շատ ծիծաղ քաղեմ՝ այնքան նուազ մոլորութիւն կը գտնեմ:

Պէտք չէ մոռնալ սակայն այն դաս մը մարդերն, որք ուխտ եւ երդում ըրած են բնաւ չինդալու: Այդպիսիներու հետ գործ չունիմ, վասնզի ատոնց երեսէն ժպիտ քաղելն աւելի դժուար է, քան թուրք կառավարութենէ բարենորոգում յուսալն:

Անկողմնակալութեանս վրայ վստահեցնելու համար կը յայտնեմ, թէ այնպիսի կացութիւն մ'ունիմ, որ չի ստիպեր զիս աչառութիւն ընելու: Փառք նախախնամութեան, բարեկամ չունիմ, որ աչառութիւն ընեմ: Բայց մի՛ կարծէք, թէ կիրքով պիտի խօսիմ, քա՛ւ լիցի... Փառք սատանային, թշնամի ալ չունիմ:

Մի՛ գարմանաք, պարոններ, աշխարհիս երեսը այնպէս կ'ապրիմ, ինչպէս դուք կ'ապրիք երբեմն թատրոնի մէջ, միայն հանդիսատես կը լինիմ ներկայացման՝ առանց

ինչպէ՞ս:
- Թերութիւններու վրայ լալը ի՞նչ կը նկատէ. ինչո՞ւ:
- Ի՞նչ ըսել կ'ուզէ «արիւն չունինք թափելու» խօսքով:

ԲԵՐԿՐՈՒԹԻՒՆ - ցնծութիւն, երջանկութիւն:
ՄՈԼՈՐՈՒԹԻՒՆ - սխալ ընթացք:
ՄՈԼՈՒԹԻՒՆ - գէշ սովորութիւն:
- Երգիծաբանին բերկրութիւնը ուրկէ՞ կը բխի, ինչո՞ւ:
- Մոլութիւնները ծաղրով քննադատելը ի՞նչ բանի կը նպաստէ:

ԴԱՍ ՄԸ - շարք մը:
- Իրենց թերութիւններուն հանդէպ անտարբեր մարդիկը որո՞ւն կը նմանցնէ:
- Յոս քննադատութիւնը նաեւ որո՞ւն կ'երթայ:

ԱՉԱՌՈՒԹԻՒՆ - կողմնակալութիւն:
ԿԻՐՔ - չարութիւն:
ՔԱՒ ԼԻՑԻ - Աստուած չընէ:
- Բարեկամը գովելը, իսկ թշնամին վատաբանելը քննադատութիւն է: Քննադատը ինչպէ՞ս կը դատէ:

- Իր անաչառ կեցուածքը երգիծաբանը որո՞ւն կը նմանցնէ:

դերասաններու գործոյն խառնուելու: Ընկերութիւններէ ընդհանրապէս հեռի կ'ապրիմ, եւ այս է միակ պատճառը իմ երջանկութեանս:

1

Անատոլուի սովելոց համար մեծ վիճակահանութիւն մը պիտի լինի... գալ տարի:

Յիշեալ վիճակահանութեան Գործադիր ժողովը շրջաբերական պիտի ղրկէ գաւառները, յորդորելու համար սովեալները, որ համբերեն եւ անօթութենէ չմեռնին, մինչեւ որ իրենց հաց ղրկուի:

Կը յուսանք, որ մեր ազգայիները կը համակերպին այս շրջաբերականին: Քաջ գիտեն արդէն անոնք, որ այս սովը, եթէ Եւրոպա լինէր շատ աւելի գոհ կը տանէր իր հետ: Փառք տալու ենք, որ թուրք բարեխնամ կառավարութիւնը շատ տարիներէ հետէ նախատեսած լինելով այս սովը, ազդու միջոցներ ձեռք առած էր իր հաւատարիմ հպատակները անօթութեան վարժեցնելու:

7 Յունիս

2

Քաղաքապետութիւնը թատերական ընկերութիւններէ ամիսը հինգ ոսկի տուրք պիտի առնէ: Այդ ընկերութիւնները թուրքիոյ մէջ ոչնչացնելու համար լաւագոյն ճամբայ մը չէր կարող գտնել քաղաքապետութիւնը:

Տուրք մըն ալ թատրոն գացողներէն առնելու է, որ չերթան:

30 Յունիս

- *Յոս Յակոբ Պարոնեան կեանքը ռոմանթիք ակնոցով կը դիտէ, թէ իրապաշտ:*

ԱՆԱՏՈՒՆԻ - Փոքր Ասիոյ արեւելեան շրջանները եւ Արեւմտեան Հայաստան: ՅՈՐԴՈՐԵԼ - Խրախուսել, խրատել, բան մը ընելու մղել: ՍՈՎԵԼՈՅ - գրք.՝ սովեալներու, սնունդէ զրկուածներու: ՏԱՐԻՆԵՐԷ ՀԵՏԷ - տարիներէ ի վեր:

- *Երգիծաբանը ինչպէ՞ս կը ծաղրէ ժողովուրդի տնտեսական անձուկ պայմաններուն հանդէպ Օսմանեան Պետութեան անցեալ եւ ներկայ քաղաքականութիւնը*

Թատրոնը ազգային դպրոց էր ժողովուրդին համար: Ազգային գարթօնքը կասեցնելու նպատակով քաղաքապետութիւնը ծանր տուրքեր կը սահմանէ անոր վրայ:

- *Հեղինակը հեզնական ի՞նչ առաջարկ կը ներկայացնէ քաղաքապետութեան:*

Հայաստանի մէջ բռնութիւնները կը շարունակուին: Մեր կառավարութիւնն երեսը հոն դարձնելու ո՛չ ժամանակ ունի եւ ոչ ալ կամք: Իրաւունք ալ ունի, այն մարդն՝ որուն փորը կը ճեղքեն բժիշկները, սանտր չ՛ողգեր անշուշտ մօրուքը սանտրելու համար...: Մօրուքը խառնաչփոթ վիճակի մէջ է եղեր, որո՞ւ հոգ. երբ բռնկի՝ այն ատեն կարեւորութիւն կը տրուի... մօրուքին:

23 Յուլիս

Կայսերական պալատին մէջ ամէն օր ժողովներ կը գումարուին խորհելու համար այն հնարքներուն վրայ, որոնցմով կարելի լինի ո՛չ Տուլչինեօն Գարատաղի տալ, ո՛չ Ենիան՝ Յունաստանի, ոչ ալ բարենորոգումը՝ Հայաստանի:

Զարմանալու չէ, թուրք կառավարութիւնը միշտ առնելու վարժուած ըլլալով՝ միշտ կը դժկամակի, երբ իրմէ բան մը խնդրուի:

Օգոստոս 15

Սամսոնէն կը գրեն, թէ կին մը ամսոյս տասնհինգին գաւակ մը բերած է, որուն կէսը մարդ եւ կէսը ձուկ է եղեր:

Կէսը կտրելով տապկելու եւ ուտելու էին:

Այս հրէշը ծնելէն քանի մը ժամ ետք մեռած է:

Այս հրէշը ծնելուն վրայ չեմ գարմանար, բայց այնչափ վաղ մեռնելուն վրայ կը խորհիմ:

- Յոս երգիծաբանը պետութիւնը կը զգուշացնէ իր վարած քաղաքականութեան համար: Ինչպէ՞ս: Որո՞ւն մօրուքը կրնայ վառիլ, ո՞վ պիտի ըլլայ վառողը:

ԴԺԿԱՄԱԿԻԼ - չուզել, հակառակութիւն ցոյց տալ:

ՅԱՐՔ - միջոց:

ՏՈՒԼՉԻՆԵՕ, ԳԱՐԱՏԱՂ, ԵՆԻԱ - Օսմանեան Կայսրութեան անկախացող պալքանեան երկրամասեր:

- Յոս Օսմանեան կայսրութեան ո՞ր վարքագիծը կը քննադատուի:

ՍԱՄՍՈՆ - Սեւ ծովեան քաղաք:

ՎԱՂ - կանուխ:

- Երգիծաբանը թղթակիցներու այս շինծու լուրը ինչպէ՞ս կը հեզնէ:

- Յեղինակը այդ լուրը ի՞նչ նպատակով կը վերապատմէ: Ի՞նչ կը հարցնէ:

- Ան երեսփոխանական ժողովը ինչպէ՞ս կը բնութագրէ:

- Ինչո՞ւ:

Անոր համար որ ի՞նչպէս կ'ապրի ուրեմն մեր Ազգային Երեսփոխանական Ժողովն, որուն մէկ քառորդը՝ մարդ եւ երեք քառորդը թուլթակ է:

23 Օգոստոս

- Սուր քննադատութիւնն ու ծաղրը որո՞նց կ'ուղղուի, Ինչպէ՞ս:

- Ի՞նչն է, որ կը ծաղրուի:

Ի՞նչ է հեզնանքը

Յեզնանքը ծաղրանքի միջոց է, երբ բացասականը կը ներկայացուի դրական կերպով: Ահաւասիկ Պարոնեանէն քանի մը հեզնանք.

Ընկերականութիւնն հոս այնչափ յառաջ գացած է, որ երկու դրացի գիրար չեն ճանչնար եւ քովի թաղեցիին կը հարցնեն, թէ ո՛վ է իրենց քովի ընտանիքն:

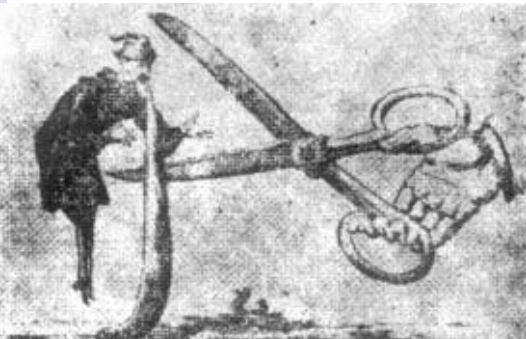
Պէշիկթաշցին այն աստիճան քաջասիրտ է, որ չորս պէշիկթաշցի կարող է մէկ մուկի դէմ կոտելու:

Թուրք բարեխնամ կառավարութիւնը շատ տարիներէ հետէ նախատեսած լինելով այս սովը, ազդու միջոցներ ձեռք առած էր իր հաւատարիմ հպատակները անօթութեան վարժեցնելու:

Տեսարան Յ. Պարոնեանի «Պաղպասար Աղբար»ի բեմադրութենէն. Պաղպասարի դերով՝ Հրաչեայ Ներսիսեան, 1954, «Գաբրիէլ Սունդուկեան» թատրոն, Երևան:

Յակոբ Պարոնեանի լեզուին յասուկ են.
ա) **Սը յօդին կրճասունը.** «Որոճեցի ձեռատեսք մ'ունենալ» (մը ունենալ), «կիմ մ'առնելու է» (կիմ մը առնել):
բ) **Ը-ի փոխարէն Ն յօդին գործածութիւնը.** «Ժողիս ֆաղելն աւելի դժուար է» (ֆաղելը), «Ի՞նչ կրնայ ըլլալ լղատն» (ղատնառը): Ասոնք ընդունելի չեն ներկայիս:

Թուրք գրաքննութիւնը Յ. Պարոնեանի «Մեղու»ին լեզուն կը կտրէ:

ՄԱԿԲԱՅ

Մակերայը անփոփոխ բառ մըն է, որ գլխաւորաբար կը գործածուի բային հետ եւ ցոյց կու տայ գործողութեան կատարման ձեւը (ինչպէ՞ս), չափ ու քանակը (որքա՞ն), ժամանակը (ե՞րբ), տեղը (ո՞ւր, ուրկէ՞) եւ կը կատարէ պարագայի պաշտօն:

Անոնք մտերմօրէն կը խօսին: - - Ինչպէ՞ս կը խօսին - մտերմօրէն
- ձեւի պարագայ, ձեւի մակերայ:

Անոնք շատոնց մեկնեցան: - Ե՞րբ մեկնեցան - շատոնց
- ժամանակի պարագայ, ժամանակի մակերայ:

Անոնք ամէնուրեք կը շրջին: - Ո՞ւր կը շրջին - ամէնուրեք
- տեղի պարագայ, տեղի մակերայ:

Մենք չափազանց յոգնեցանք: - Որքա՞ն յոգնեցանք - չափազանց
- չափ ու քանակի պարագայ, չափ ու քանակի մակերայ:

Ուրեմն՝ ըստ իմաստի մակերայները կ'ըլլան.

ա.- Ձեւի մակերայներ՝ արագ, կամաց, ակամայ, կամայ-ակամայ, յանկարծ, իսկոյն, դանդաղ, քաջաբար, մեծապէս, միամտօրէն եւ այլն:

բ.- Ժամանակի մակերայներ՝ հիմա, այժմ, ներկայիս, մերթ, դեռ, շուտ, միշտ, յար, նախ, յետոյ, յաւէտ, յաւիտեան, շուտ, արդէն, յաճախ, ա՛լ, այլեւ, կանուխ, կանխապէս, վաղը, երբեմն, երբեք, վաղուց, շատոնց, տակաւին, օրէ օր, վերջ ի վերջոյ եւ այլն:

գ.- Տեղի մակերայներ՝ վեր, վար, առջեւ, ետեւ, դուրս, ներս, դէմ դիմաց, դէմ յանդիման, ամէնուր, քով քովի, պատէ պատ, ծայրէ ծայր եւ այլն:

դ.- Չափ ու քանակի մակերայներ՝ դարձեալ, վերստին, շատ, քիչ, յոյժ, հազիւ, ընդամէնը, բնաւ, մասամբ, քիչ-քիչ, նորէն, կրկին, չափազանց, քանիցս, բազմիցս, աւելի, ալ աւելի, նուազ, գրեթէ, համարեա՛ եւ այլն:

● **Հարցումով գտէ՛ք մակերայը, ապա գրեցէ՛ք պաշտօնն ու տեսակը:**

Ի վերջոյ եկան:

Գրեթէ հասանք:

Բնաւ չ'երեւիր:

Հիմա կը վերադառնայ:

- Ամբողջովին փճացաւ:
- Լիովին բաւարարուած ենք:
- Այսօր կը վերադառնաս:
- Ակամայ կը խնդամ:
- Մեծապէս գնահատուեցաւ:
- Ետեւ մնացին:
- Յաճախ կը հանդիպին:
- Հագիւ կը հոսի:
- Արդէն ուշացանք
- Արա՛գ գրէ:
- Առջե՛ւ գնա:
- Վա՛ր իջէք:
- Դարձեա՛լ եկէք:

Հրամայական բային շեշտը կը դրուի մակբային վրայ:

Մակբայը բայէն բացի կրնայ դրուիլ նաեւ այլ բառերու առջեւ, նոյն պաշտօններով.- ածականէ առաջ՝ «Խնձորը շատ հասուն է», թուականէ առաջ՝ «Մօտաւորապէս տասը հոգի էին», մակբայէ առաջ՝ «Չափազանց արագ կը քալէ» եւ այլն:

Կարգ մը բառեր կը գործածուին ե՛ւ իբրեւ մակբայ, ե՛ւ իբրեւ ածական, ինչպէս՝ արագ, դանդաղ, սիրուն, գէշ, ծանր, թեթեւ եւ այլն: Օրինակ՝ Արագ քայլերով յառաջացաւ: Որոշիչ «քայլեր» որոշեալ գոյականին, որականական ածական: Արա՛գ գրէ: Ձեւի պարագայ «գրէ» ստորոգիչին, ձեւի մակբայ:

- *Որոշեցէ՛ք մակբային պաշտօնն ու տեսակը, լրացեալն ու տեսակը: Ծուլաբար կը քնննայ:*
- Ծուլաբար - Ձեւի պարագայ «կը քնննայ» բային, ձեւի մակբայ:*
- Յաճախակի հանդիպումներ կազմակերպենք:

.....

Շատ տղեղ նկար մըն է:

Զափազանց շուտ վերադարձաք:

Եղբայրաբար կը գործենք:

Հազիւ տասը հոգի էինք:

ՄԱԿԲԱՅՆԵՐՈՒ ԿԱԶՄՈՒԹԻՒՆԸ

Մակբայները իրենց կազմութեամբ կ'ըլլան պարզ (չատ, շուտ, կանուխ, վեր, վար, դուրս), բարդ (բարձրաձայն, չափազանց, մէկդի...) եւ ածանցաւոր (ամբողջովին, հայրաբար, մեղմօրէն):

Շատ են յարադրաւոր բարդութիւնները (դէմ դիմաց, օրէ օր).

- *Գծիկով յարադրութիւններ, ինչպէս՝ գիշեր-ցերեկ, վեր-վար, կամայակամայ, առտու-իրիկուն, ատեն-ատեն, երկար-բարակ, կարճ-կտրուկ...:*

- *Շաղկապաւոր յարադրութիւններ՝ աջ ու ձախ, վեր ու վար, ետ ու առաջ, տակնուվրայ եւ այլն:*

- *Գրաբարի առ, ի, ըստ, գ, ընդ, ց նախդիրներով յարադրութիւններ. - առ նախդիրով՝ քայլ առ քայլ, դէմ առ դէմ, առայժմ, առյաւէտ, առնուազն... ի՝ վերջ ի վերջոյ, հեւ ի հեւ, ի վերջոյ, ի ծնէ, ի բնէ... ըստ՝ օրըստօրէ. ս՝ հետզհետէ. ընդ՝ մերթ ընդ մերթ, գիրկընդխառն, ընդմիջտ, մէջընդմէջ... Ց՝ ցմահ, ցայսօր, ցմրուր...:*

Ածանցաւոր մակբայները կը կազմուին հետեւեալ մակբայակերտ ածանցներով. - ապէս՝ վերջապէս, անմիջապէս, յատկապէս, անձնապէս... արբար՝ հայրաբար, եղբայրաբար, քաջաբար... օրէն՝ ազնուօրէն, միամտօրէն, փաստօրէն, սերտօրէն... ովին՝ ամբողջովին, լիովին, կամովին, բոլորովին, ազգովին... ալի՝ շեշտակի, ուղղակի, շեղակի, համառօտակի, երկակի, բազմակի, քառակի, եռակի, երկակի... այն՝ միանգամայն, լուեայն. ովի՝ մտովի, իւրովի. ին՝ վերստին, կրկին, տակաւին...:

Գրաբարի հոլովական ու խոնարհման ձեւերէն յառաջացած մակբայներ, ինչպէս՝ հազիւ, մասամբ, դիւրաւ, փութով, դիտմամբ, մէկէն, վաղուց, շուտով, բնաւ, համարեա՛, գրեթէ, դարձեալ եւ այլն:

1 *Հետևեալ նախդրաւոր մակբայներով լրացուցէ՛ք նախադասութիւնները.- քայլ առ քայլ, բառ առ բառ, առ այժմ, օրըստօրէ, ի ծնէ, ի վերջոյ, մերթ ընդ մերթ, ընդմիջտ, հետզհետէ:*

..... կը մօտենայինք գազաթին:

..... կրկնեց պատուէրդ:

Պայմաններըկը դժուարանան:

.....կը սպասեմ պատասխանիդ:

Տղանհամբ էր:

Բարեկամներըհանդիպեցան:

.....կը բացակայիմ դասերէս:

Դասերըկը բարդանան:

Հերոսներըպիտի յիշուին:

2 *Փոխարինեցէ՛ք հոմանիչ մակբայով մը:*

Մերթ ընդ մերթ կ'երեւի:

Կամաց-կամաց կը լաւանայ:

Այժմ դասին անցնինք:

Ի վերջոյ եկաւ:

Ընդմիջտ բաժնուեցանք:

Լիովին հասկցայ:

Յոյժ օգտակար է:

Հիմակուհիմա բաւարար է:

Համարեա՛ ձախող է:

Մէկէն հեռացաւ:

Գրեթէ վերջացաւ:

ՃԻՏԻՆ ՊԱՐՏՔԸ

Հեղինակը

ԳՐԻԳՈՐ ԶՕՅՐԱՊ (1861-1915) ծնած է Պոլիս, վկայուած է իբրեւ երկրաչափ ու իրաւաբան: Մեծ հռչակ ձեռք բերած է իբրեւ իրաւաբան: Օսմանեան Սահմանադրութենէն ետք (1908) ընտրուած է Օսմանեան Երեսփոխանական ժողովի անդամ ու պաշտպանած հայաբնակ գաւառներու բարենորոգութեան հարցը: Նահատակուած է 1915ին:

Գրիգոր Զօհրապ արեւմտահայ գրականութեան իրապաշտ ուղղութեան մեծագոյն արձակագիրներէն մէկն է: Իրապաշտ ուղղութեան (1885-1900) հետեւող գրողները, հակադրուելով ռոմանթիքներուն, կեանքը կը ներկայացնէին ինչպէս որ է, օգնելով որ մարդիկ տեսնեն իրականութեան տխուր պատկերը եւ անոր պատճառները: Գր. Զօհրապ յատկապէս մեծ է իբրեւ նորավիպագիր: Ունի նորավէպերու երեք ժողովածուներ՝ «Խըղձմտանքի Ձայներ», «Կեանքը Ինչպէս Որ է» եւ «Լուռ Ցաւեր»:

Վերնագիրի թելադրանք

«Կեանքը Ինչպէս Որ է» ժողովածուէն հատուածաբար առնուած «Ճիտին Պարտքը» նորավէպին մէջ Գր. Զօհրապ կը ներկայացնէ ամբողջ կեանքը ընտանիքին ապրուստին ու բարօրութեան համար սպառած Յուսէփ աղային, որ ահա, տնտեսական տագնապի մը հետեւանքով անկարող կը դառնայ ընտանիքին ապրուստը հայթայթելու: Տոպրակը ճնշող թշուառութեան ու կարիքի խորհրդանշան է: Յուսէփ աղան եւ անոր ընտանիքը գործազրկութեան եւ չքաւորութեան զոհեր են:

Սեւ կաշիէ մեծկակ պաշուսակ մըն էր, զոր առտու իրիկուն իր ձեռքը բռնած կ'երթար փողոցներէն: Իր կեանքին անբաժան ընկերն էր այս տոկուն կաշիէ պարկը, որով ամէն իրիկուն իր տան պիտոյքը, հացն ու միսը կը տանէր, կամ պտուղը իր երկու փոքրիկ զաւակներուն, որոնք դրան առջեւէն կը բոլորուէին խոստմնալից ու խոստմնապահ այս պաշուսակին շուրջը:

Այս մարդուն բոլոր յոգնաջան վաստակը ու քրտնաթոր գործունէութիւնը անոր մէջն էր, դանայեան տակառ, զոր կը լեցնէր

շարունակ երեսուն տարիներ է ի վեր առանց յաջողելու: Իր կեանքի պայքարը հոն էր ամբողջ, ապրուստի խնդիր, օրական հացի խնդիր. իր ուրախութիւնները ու ցաւերն ալ հոն էին, իր յիշատակներն ալ: Աղէկ օրեր ու գէշ օրեր ունէր այս տոպրակը: Տիրոջ պէս ճակատագիր մը յարափոփոխ, եւ անոր պէս հոգի մըն ալ ունէր կարծես:

Հիմա միջակ հասակով, մօրուքով, ալեւորած մէկն էր Յուսէփ աղան, որ վաճառականութենէ, խանութպանութենէ հետզհետէ իջնելով առեւտուրի միջնորդութեամբ կ'ապրէր ա՛լ: Ի գուր օրն ի բուն իր հաշտարարի դերը կը կատարէր, ողոքիչ, համոզիչ փաստերով, առնողին ըսելով թէ ապրանքը աժան էր այդ գնով, ու ծախողին՝ թէ իր վաճառքը պահանջած գինէն շատ պակաս կ'ընէր. ո՛չ. երկուքն ալ կը յամառէին եւ Յուսէփ աղան յուսակտուր ձեռնթափ կ'ըլլար ա՛լ. առեւտուրի տագնապը, գոր վաճառական եղած ատենէն այնքան լաւ կը ճանչնար, նորէն իր վրայ, իր համեստ միջնորդի ապրուստին վրայ ալ կ'իշխէր ու փճացնել կը սպառնար զինքը:

Ո՛հ, թէ որ մինակ ըլլար՝ ի՛նչ փոյթ. բայց երկու աղջիկ զաւակներ իրենց պատանութեան ամէն հրապոյրներովը, ամէն պատրանքներովը իրեն կը նայէին. առջի մանկուհիները չէին, այլ խելահաս պատանուհիներ՝ կեանքի վայելքի արդար ու անմեղ ըղձանքներով, ակնկալութիւններով ծարաւի:

Գործերը կը պակսէին, աւուրչէքը շահիլը տաժանելի տառապանք մը կ'ըլլար ու պարտքերը կը դիզուէին շուրջը: Ու պայուսակը կը շարունակէր կրել ձեռքը, անօգուտ տարուբեր մը հիմա, բայց ամչնալով թողուլ, մէկդի նետել զայն, յուսահատութիւնը խոստովանիլ աշխարհքի առջեւ, վասնզի ի՞նչ պիտի ըսէր աշխարհը՝ ձեռնունայն տեսնելով զինքը այսուհետեւ...:

Սկիւտարի բարձունքին վրայ է իրենց փոքրիկ տունը, ուր երկու հարիւր դրուշ ամսական վարձքով կը բնակէին երեքը, հայրը ու երկու աղջիկները, որոնց մայրը շատոնց մեռած էր...:

Այն իրիկունը իր պղինձէ փոքրիկ ժամացոյցը ծախեց երեսուն դրուշի, ու պայուսակը մասամբ գոնէ կրցաւ լեցուիլ նորէն:

Տունը՝ ուրախ ու գուարթ էր. աղջիկները իր վիճակին վրայ տեղեկութիւններ կ'ուզէին երբեմն. գուշակութիւններ, նախազգացում-

ներ ունէին իրենց ներսիդին:

- Գործերը ինչպէ՞ս են, հայրիկ, կ'ըսէր անդրանիկը:

Ու կրտսերը՝ կապոյտ աչուի, շուշանաբոյր աղջիկ մը, որ ճիշդ մօրը պատկերն էր.

- Այսչափ ուշ մի՛ մնար:

Հայրը կը խնդար. ո՛չ, գործերը գէշ չէին երթար. Աստուծամով ասկէ վերջը աւելի պիտի բացուէին:

- Վաղը կանո՛ւխ եկուր ու մեզ պտտցնելու տա՛ր:

Ու ողորմելի հայրը կը խոստանար, կանուխ պիտի գար ու պտտցընելու պիտի տանէր այս հէգ գրկեալ որբերը, որոնց ամէնէ՛ն աղուոր տարիները չքաւորութեան մէջ կ'անցնէին:

Ինչպէ՞ս կ'ըլլայ, որ մարդ հացի մը ստակին կարօտը կը քաշէ կամ շոգենաւի մը ստակը չվճարելուն համար կեցած տեղը կը մնայ գամուած, անշարժ:

Շուկան թափառեցաւ առանց բան մը ըսելու մէկու մը: Ոսկերիչներու կրպակներուն դէմը կեցաւ քառորդ ժամի չափ, աղամանդէ գարդերուն վրայ զմայլած: Իր աղջնակներուն երբեք չէր կրցած հատ մը տալ ասոնցմէ, ու յիշեց, որ իր երկու աղջիկները կը սպասէին իրեն: Ժամը հարցուց: Իրիկուն էր. այն ատեն վազել սկսաւ. ուշ մնացեր էր. պարապ վարանումներու ու մեծարտութեան ատեն չէր. հաց պէտք էր ու պիտի ուզէր առջի դէմը ելլող ծանօթէն: Զարմանք. ինքը, որ այնքան շատ մարդ կը ճանչնար, անոնցմէ մէկուն չէր հանդիպեր: Սա դէմի կողմէն քալողը կը ճանչնար անշուշտ. ատենով իրեն մրցակից եղող վաճառական մըն էր, բայց շատոնց բարեւը կտրած էին, իր աղքատանալէն ի վեր. սա միւսը, որ արագ քայլերով իր քովէն անցաւ հիմա, ան ալ կը ճանչնար, ատենով երաշխաւոր եղած էր անոր, բայց քանի մը օր առաջ մեծիտիէ մը փոխ տալ մերժած էր եւ հիմա ալ փախչելու պէս, երեսը պահելով իր քովէն կ'անցնէր: Ծերուկ մը, մինակ, բարեւեց զինքը. իրմէ աւելի դժբախտ մը:

Կամուրջը հասած կեցաւ: Զկրցաւ անցնիլ. տասը փարա չունէր. այդ պահուն զգաց, որ բան մը կը պակսէր: Ինքզինքը հարցովորձեց ու պատճառը գտաւ. պայուսակը մոռցեր էր տեղ մը. ետ դարձաւ, վազեց, ի՞նչ ընելու համար:

Ծովուն վրայ կը ծփար, կ'օրօրուէր, կը տատանէր, կռնակին վրայ պառկած, բոլոր հասակովը ջուրին երեսը. գէր մարդ մըն էր ասիկա, մեծ-մեծ բացուած, կարծես թէ զարմացած աչքերով ու անթարթ, յամառ նայուածքով մը դէպի երկինք՝ ուր լուսինը, իր տասնհինգին մէջ արծաթէ կլոր ու հսկայ դրամի մը պէս կը փայլէր:

Ու մարդուն վզին սերտիւ կապուած սեւ կաշիէ պայուսակի մը մէկ մասը, ջուրէն դուրս մնացած, կը ծփար անոր հետ, ատեն-ատեն գլուխը սուզել տալով քիչ մը դէպի վար. յետոյ այդ գլուխը վեր կ'ելլէր իսկոյն, ազատելու ճիգով մը պայուսակին ծանրութենէն:

Ջուրին մէջ երկուքն ալ կապուած էին, ինչպէս կեանքին մէջ ալ զատուած չէին իրարմէ: Քար լեցուած այս պայուսակը ա'լ պարպուելու վախ չունէր այսուհետեւ. յագեցած ու կշտացած փորն էր. իր տեղը մարդոց թեւին տակը չէր, ուր այդքան տարի ծալլուած, սեղմուած ու շնչահեղձ մնացած էր, ո՛չ. այդ պայուսակը՝ իր անողորմ յամառութեամբը, իր յուսահատեցուցիչ դատարկութեամբը, մարդոց ճիտին պարտքը կը մարմնացնէր անշուշտ. իր ճշմարիտ տեղը, ուրեմն, անոր վզին վրայ էր, ճիշդ հո՛ն, ուր հաստատուած էր հիմա:

Եւ երեսուն տարիէ ի վեր, վտարուածի մը նման, որ առջի անգամ իր բուն տեղը գտնելուն ու բազմելուն համար կ'ուրախանայ, քէյֆ կ'ընէ, ծովուն ամէն ծփանքին հետ պայուսակը իր կոպիտ մորթովը մարդուն երեսը կը գգուէր ու կը շոյէր:

ԳՐԻԳՈՐ ԶՕՀՐԱՊ

ԲԱՌԵՐ ԵՒ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԲՈԼՈՐՈՒԻԼ – շուրջը հաւաքուիլ: ԽՈՍՏՄՆԱԼԻՑ – ապագայ խոստացող: ԽՈՍՏՄՆԱՊԱՀ – խոստումը կատարող: ՅՈԳՆԱԶԱՆ – շատ ջանք թափած: ՎԱՍՏԱԿ – արդիւնք, չահ, երախտիք: ՔՐՏՆԱԹՈՐ – առատ քրտինք հոսեցնող: ՅԱՐԱՓՈՓՈՒՆ – յարաշարժ, միշտ փոխուող: ՀԱՇՏԱՐԱՐ – հաշտութեան միջնորդ, հաշտեցնող: ՈՂՈՔԻՉ – մեղմիչ, աղաչաւոր, հանդարտեցնող: ԶԵՌՆԹԱՓ – ձեռքը ետ քաշած, ապարդիւն: ՀՐԱՊՈՅՐ – հմայք, թովչութիւն, դիւթանք: ՊԱՏՐԱՆՔ – ցնորք, խաբկանք, խաբէական երեւոյթ: ԸՂԶԱՆՔ – փափաք, մաղթանք: ԱԻՈՒՐՉԷՔ – օրավարձ: ՏԱԺԱՆԵԼԻ – հոգի հանող, դժնդակ: ՏԱՐՈՒԲԵՐ – երերուն:

Ձեռնարկ - պարապ ձեռքերով, անյաջող: **ՇՈՒՇԱՆԱԲՈՅՐ** - շուշան ծաղիկի հոտով: **ՎԱՐԱՆՈՒՄ** - տատամսում, երկրնտրանք: **ՄԵԾ - ՍՐՏՈՒԹԻՒՆ** - հպարտութիւն: **ԵՐԱՇԽԱԻՈՐ** - ուրիշի դիմաց յանձնառու: **ՏԱՏԱՆԻԼ** - երերալ, ճօճուիլ: **ԱՆԹԱՐԹ** - սեւեռուն, անքթիթ՝ աչքեր: **ՅԱԳԵՆԱԼ** - կշտանալ: **ՃԻՏ** - վիզ:

ԴԱՍԱՐԱՆԱՅԻՆ ԶՐՈՒՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆ

- 1.- Ի՞նչ կը խորհրդանշէ պայուսակը Յուսէփ աղային համար:
- 2.- Հերոսին նիւթական անձուկ վիճակը ինչի՞ն կը վերագրէ հեղինակը՝ Յուսէփ աղայի՞ն, թէ տնտեսական տազնապին:
- 3.- Ներկայացուցէ՛ք Յուսէփ աղային նիւթական դժուարութիւնները եւ հոգեկան վիճակը արտայայտող քանի մը տողեր:
- 4.- Տունը՝ զաւակներուն հետ ինքզինք ինչպէ՞ս կը պահէր Յուսէփ աղան եւ ի՞նչ խոստումներ կը կատարէր: Ինչո՞ւ:
- 5.- Զուրին մէջ Յուսէփ աղային կապուած պայուսակը ինչի՞ն նմանութեամբ կը նկարագրուի:
- 6.- Ինչպէ՞ս հասկնալ, թէ այդ պայուսակը Յուսէփ աղային ճիտին պարտքն է:
- 7.- Ուղղագրութեան համար պատրաստեցէ՛ք առաջին բաժինը:
- 8.- Շարադրեցէ՛ք զրուագ մը, ուր պէտք է երեւան հանէք այն գոհունակութիւնը, որ կ'ունենայ ծնողքը (հայր թէ մայր) ընտանիքին բանով մը հրճուանք պատճառած ըլլալուն համար:

ԼԵԶՈՒԱԿԱՆ ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ

● **Ձեւի պարագայի պաշտօնով բառերն ու կապակցութիւնները մակրայի վերածեցէ՛ք:**

- Զինուորները քաջութեամբ դիմադրեցին:
- Անոնք միամտութեամբ ինկան ծուղակը:
- Դուք ազնուութեամբ վարուեցաք մեզի հետ:
- Բերքը ամբողջութեամբ փճացաւ:
- Մարզիկները խուճրով մեկնեցան փորձի:

- Միտքով քեզի հետ եմ:
- Չոր պէս կը վարուի անոնց հետ:
- Եղբոր պէս կը գործակցին:
- Լայն կերպով բացատրեցի խնդիրը:
- Յատուկ կերպով գնեցի քեզի համար:
- Սերտ կերպով համաձայնած ենք:
- Ամբողջ ազգով կը յարգենք անոնց յիշատակը:
- Համառօտ կերպով պատմեց պատահարը:
- Ուղիղ կերպով հարցուցի իրեն:
- Շեշտ ձեւով նայեցաւ աչքերուս:

Վոսփորի նեղույին երկու ափերուն վրայ փարածուղ Պոլիսը (Բիւզանդիոն) եղաւ Բիւզանդական եւ Օսմանեան կայսրութիւններու մայրաքաղաքը: Հայ հոծ գաղութին շնորհիւ Պոլիսը եղաւ արեւմտահայոց Ալգային Ջարթօնքի կարեւոր կեդրոնը:

Իդանկար կրտս, գեղանկարիչ՝ Մկրտիչ Ճենանեան (1848-1906):

ՈՅԳ օրէնք.– առոյգ, գոյգ, նժոյգ, պատրոյգ, ստոյգ: **Ք**-ն ածանց է հետեւեալ բառերուն մէջ.– հաճոյք՝ հաճելի, գոյք՝ գոյակ: **Կայ նաեւ ՈՅՔ ածանցը՝** պիտոյք՝ (պէտ-ք), կահոյք (կահ-կարասի), գահոյք (գահ) եւ այլն:

Գէն վերջաւորութիւնը անձնանուններու մէջ՝ Վազգէն, Գուրգէն, Բարգէն: **ՂԳ ունին հեղգ, հեղգամիտ, շողգամ, իսկ ՂՔ՝ աղքատ, աղքատութիւն, խաղք, ճեղք (ճեղքել), մեղք (մեղքնալ), տաղք: Բառավերջի Ք-ն ածանց է:**

ԷԳ օրէնք.– եղգ, էգ, հէգ, մէգ, սէգ, վէգ, տէգ: **Բցո.**– Արեգ, Արեգակ, Արեգնագան:

ԵՔ ունին երեք, չորեք (չաբթի), երբեք, թեք, ամենուրեք, Պասեք (հրէական դատիկ), մեք (գրք.՝ մենք) բառերը:

ԷՔ օրէնքին մէջ կը մտնեն.
ա.– Բայերու յոգն. **Բ. դէմքի վերջաւորութիւնը, ինչպէս՝** կը վազէք, պիտի վազէք, վազէք, վազեցէք:
բ.– **ԷՔ ածանցը՝** դռնբացէք, հիմնարկէք, նշանդրէք, ջրօրհնէք, տնօրհնէք. նաեւ՝ արժէք, արժէքաւոր, կողպէք բառերը:
գ.– **ՉէՔ ածանցը, որ վարձքի անուններ կը կազմէ.**– կաղանդէք, կարողէք, ներկողէք, բանողէք եւ այլն:

1 Ե՞Ք, թէ Է՞Ք:

Կը վազ....., եր....., չոր.....չաբթի, պիտի ելլ....., վազեց....., տնօրհն....., երբ....., հիմնարկ....., արժ.....աւոր, ամէնուր....., բերողչ....., կողպ.....:

2 Ո՞ՅՔ, Ո՞ՅԳ, թէ ՈՅԿ:

Կահ....., գրք....., գ....., հաճ....., նժ....., գ....., առ....., պիտ....., մակ....., պատր....., ստ....., մ.....:

3 Բաղադրեալ բառեր կազմեցէ՛ք հետեւեալ արմատներով:

ստոյգ
մէգ
սէգ

ՅՈՒՑԱԿԱՆ ԴԵՐԱՆՈՒՆՆԵՐ

Յուցական դերանունները մատնացոյց կ'ընեն բան մը կամ մէկը (գոյական), յատկանիչ, քանակ, գործողութեան տեղ եւ ձեւ:

Յուցական դերանունները մատնացոյց եղած առարկան կը դնեն խօսողին կամ խօսակիցին համեմատութեամբ երեք տարբեր հեռաւորութիւններու վրայ՝ այս գիրքը, այդ գիրքը, այն գիրքը կամ կը մատնանշեն նախապէս յիշուած առարկան՝ նոյն գիրքը: Բոլոր ձեւերն ալ Գ. դէմքը ցոյց կու տան:

Բան մը կամ մէկը ցոյց տուող ցուցական դերանուններն են ասիկա (այս, սա), ատիկա (այդ), անիկա (այն) եւ նոյն, միեւնոյն, միւս:

Ասոնք ունին երկու գործածութիւն.

- Անփոփոխ ձեւով կը դրուի գոյականին վրայ՝ որոշիչի պաշտօնով. Այս գիրքը, այդ գիրքը, նոյն գիրքը, միւս գիրքը:

Կը պատասխանեն ո՞ր հարցումին: Ո՞ր գիրքը - այս՝ որոշիչ:

- Կը փոխարինեն գոյականը եւ կ'ունենան հոլով ու թիւ, հետեւաբար կը գործածուին գոյականի պաշտօններով:

Ասիկա (այս գիրքը) վէպ է: Ի՞նչը վէպ է - ասիկա՝ ենթակայ:

Ասոր նիւթը ազգային է: Որո՞ւն նիւթը - ասոր՝ յատկացուցիչ:

Ասկէ մի՛ վախնար: Որմէ՞ մի վախնար - ասկէ՝ անուղղակի խնդիր

ուղղ.	այս, ասիկա, սա	ասոնք	այդ, ատիկա	ատոնք	այն, անիկա	անոնք
հայց.	ասիկա	ասոնք	ատիկա	ատոնք	զայն, անիկա	զանոնք
սեռ.տր.	ասոր	ասոնց	ատոր	ատոնց	անոր	անոնց
բցո.	ասկէ	ասոնցմէ	ատկէ	ատոնցմէ	անկէ	անոնցմէ
գործ.	ասով (այսու)	ասոնցմով	ատով	ատոնցմով	անով	անոնցմով

Նոյն եւ միեւնոյն ցուցականները գոյականին վրայ կը դրուին նախապէս նշուած գոյականը ցոյց տալով.- «Այդ գիրքը կարդացի»՝ «Նոյն գիրքը կարդացի» կամ շեշտելով՝ «Միեւնոյն գիրքը կարդացի»:

Միւս ցուցականը կ'արտայայտէ յաջորդութիւն.- «Այս մատիտը կարմիր է, միւս մատիտը՝ սեւ»:

Նոյն (միեւնոյն) եւ միւս դերանունները ունին նաեւ գոյականական գործածութիւն, կը հոլովուին յօդ կ'առնեն, ունին թիւ՝ եզակի եւ յօգնակի. նոյնը, նոյնին, նոյնէն, նոյնով

Նոյները, նոյներուն, նոյներէն, նոյներով:

Կան նաեւ սոյն եւ այսու դերանունները, որոնք կը գործածուին գրագրութեան մէջ. «Սոյն (այս) գիրով ձեզի կը դիմեմ»: «Այսու (ասով) ձեզի կը դիմեմ»:

● **Լրացումները կատարեցէ՛ք**

ա) «Այն» ցուցական դերանունով:

ա) գիրքը գրադարանէն վերցուցած էի:

պատմուածքներու ժողովածու մըն էր: Հեղինակը Համաստեղն

է: պատմուածք մը պիտի ընտրէի դասարանը ներկայացնելու

համար: պիտի գնահատուէի ուսուցիչիս կողմէ:

Գիրքը գունատիպ էր: Շաբաթէ մը պէտք է վերադարձնէի

բ) Նոյն, միեւնոյն եւ միւս դերանուններով:

Ընկերս մարզական կօշիկ մը առաւ: ես ալ ունէի: Սարգիսն

ալ կօշիկէն ունենալ ուզեց: Մեր ընկերներն ալ

ուսնենալ փափաքեցան:

Յատկանիչ ցոյց տուող ցուցականներն են այսպիսի, այդպիսի, այնպիսի, նոյնպիսի: Ասոնք կը գործածուին գոյականներու հետ որոշիչի պաշտօնով, կը պատասխանեն ինչպիսի՞ հարցումին. «Այդպիսի նկար չէի տեսած»:

Ձեւ ցոյց տուող ցուցականներն են այսպէս, այդպէս, այնպէս, նոյնպէս: Ասոնք կը գործածուին բայերու հետ, ձեւի պարագայի պաշտօնով: Կը պատասխանեն ինչպէ՞ս հարցումին. «Այդպէս մի՛ խօսիր»:

Չափ ու քանակ ցոյց տուող ցուցականներն են այսքան, այդքան, այնքան, նոյնքան (այսչափ, այդչափ, այնչափ, նոյնչափ): Ասոնք կը գործածուին բայերու եւ ածականներու հետ՝ չափի պարագայի պաշտօնով եւ գոյականներու հետ՝ որոշիչի պաշտօնով: Կը պատասխանեն որքա՞ն հարցումին. «Այդքան կարդա՛», «Թեւ շատ քան այդքան երկար մի՛ կտրեր»:

Տեղ ցոյց տուող ցուցականներն են այստեղ, այդտեղ, այնտեղ, հոս, հող, հոն, հոսկէ, հողկէ, հոնկէ: Ասոնք կը գործածուին բայերու հետ տեղի պարագայի պաշտօնով: «Այստեղ պատահեցաւ դէպքը», «Յոս սաստիկ ցուրտ կ'ընէ»: Կը պատասխանեն ո՞ւր եւ ուրկէ՞ հարցումներուն: Կը հոլովուին.

այստեղ (հոս), այստեղի, այստեղէն (հոսկէ), այստեղով
Ունին նաեւ յոգնակի.

այստեղերը, այստեղերուն, այստեղերէն, այստեղերով:

1 Ընդգծեցէ՛ք ցուցական դերանունը եւ որոշեցէ՛ք պաշտօնը:

Ասիկա տուն է: Այդպիսի մարդ չկայ:

Այս գիրքը իմս է: Այդքան խմէ՛:

Այդպէս խնդա՛: Այստեղէն անցաւ:

Հո՛ս եկուր: Այսքան կը բաւէ:

Միւս գիրքը ա՛ռ: Միեւնոյն գիրքը առի:

Մօտդ պահէ՛՛ր զայն: Անոնք ուրախ են:

2 Գտէ՛ք ցուցական դերանունը եւ որոշեցէ՛ք պաշտօնը, տեսակը, թիւն ու դէմքը:

Անիկա բարեկամս է:

Անիկա - ենթակայ, ցուցական դեր., ուղղ. հոլով, եզ., Գ. դէմք:

Ատոր որակը լաւ է:

.....

Ես կը բռնեմ զայն:

.....

Այստեղէն մի՛ հեռանաք:

.....

Այսքանը չատ եղաւ:

.....
Այստեղերը բոյս չ'աճիր:

.....
Ասոնք գեղեցիկ են:

.....
Մենք զանոնք չենք անտեսեր:

.....
Նայեցէ՛ք ատոնց:

.....
Ասիկա լաւագոյնն է:

.....
Միւսը փորձէ՛:

.....

3 Որոշեցէ՛ք պարագան եւ տեսակը (ղերանո՞ւն, թէ մակրայ):

Շատ գնաց:

Այսքան գրեց:

Յաճախ կ'երթան:

Նոյնքան կ'երթան:

Մէկդի՛ր գնա:

Հո՛ս եկուր:

Հեռու գնաց:

Վե՛ր գացէք:

Այստե՛ղ մնացէք:

Արա՛գ գրէ:

Այդպէ՛ս գրէ:

ԹԱՂԱԿԱՆԻՆ ԿՆԻԿԸ (Վէպ պոլսահայ կեանքէ)

Չեղինակը

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ (1869, Պոլիս - 1926, Գահիրէ) լայն զարգացման տիրացած է տնային դաստիարակութեամբ ու յամառ ինքնաշխատութեամբ: Արեւմտահայ իրապաշտ սերունդի ամէնէն բեղուն արձակագիրներէն մէկն է: Գրած է պատմուածք, նորավէպ, ակնարկ, դէմքեր, վիպակներ ու բազմաթիւ վէպեր, ինչպէս՝ «Յեղափոխութեան Մակարոյժները» (ակնարկներ), «Թաղականին Կնիկը», «Ընտանիք, Պատիւ, Բարոյական» (վէպեր): Իր գլուխ գործոցն է «Ընկեր Փանջունի» անունով յայտնի եռագրութիւնը (երեք վէպ՝ նոյն հերոսով):

Երուանդ Օտեան գերազանցապէս երգիծող հեղինակ է: Ան կը ծաղրէ ազահ ու եսանոլ հարուստները, ազգային անփառունակ գործիչները, նորածեւութեանց սիրահար

մանրահոգի կիները, կեղծ ազգասէրները:

Վերնագրի թելադրանք

«Թաղականին Կնիկը» վէպէն առնուած այս հատուածին մէջ կ'երեւին երկու տիպարներ՝ Մարգար էֆէնտի եւ անոր կինը. մէկը՝ անձնական կարծիքէ ու կամքէ զուրկ մարդ, իսկ միւսը՝ ցուցամոլ ու կռուարար կին: Օտեան սուր երկխօսութիւն զարգացնող գրող է: Այդ պատճառով ալ «Թաղականին Կնիկը» բեմականացուած է:

Այն Կիրակի առտուն, Մարգար էֆէնտի գիշերանոցով, ոտքերը բոպիկ, բազմոցին վրայ երկնցած՝ թերթ կը կարդար, ատեն-ատեն ձախ ձեռքով իր կրս-կլոր փորը շփելով: Այս գործողութիւնը ստամոքսային որեւէ անհանգստութեան նշան չէր, ինչպէս թերեւս պիտի ենթադրէ բարեմիտ ընթերցողը, այլ՝ Մարգար էֆէնտիին մէկ սիրական ունակութիւնը, երբ ամէն անգամ գիշերանոց կը կրէր: Այդ շփումը գգուանք մըն էր իր փորին շռայլուած, խանդաղատանքի ցոյց մը, ինչպէս հայր մը պիտի ընէր իր տղուն գլուխը շոյելով:

Ներքին լուրերու զգլխիչ հեշտութիւններուն մէջ թաղուած էր Մարգար էֆէնտին, երբ յանկարծ դուռը բացուեցաւ, եւ երիտասարդ

կին մը ներս մտաւ ջղագրգռուած կերպարանքով մը:

Մարդը գլուխը դարձուց եւ զարմացական շեշտով մը հարցուց նորեկին.

- Ի՞նչ, ժամը ասանկ կանո՞ւխ վերջացաւ:

- Դեռ նոր պատարագ մտան,- պատասխանեց կինը չոր կերպով:

Եւ թեթեւօրէն դողահար ձեռքով մը գլխարկը հանեց ու սեղանին վրայ դրաւ:

- Ինչո՞ւ չկեցար պատարագին, եռաձայն պիտի երգուէր...:

- Եռաձայնն ալ տեղը կենայ, քառաձայնն ալ,- գոչեց կինը,- բերանս բանալ մի՛ տար:

Մարգար էֆէնտին ըմբռնեց կացութեան լրջութիւնը, լրագիրը մէկ կողմ դրաւ, բազմոցին վրայ նստաւ, սիկարէթ մը վառեց եւ ըսաւ.

- Ի՞նչ կայ նորէն...:

- Բան մըն ալ չկայ:

- Բարկացած կ'երեւաս *կոր*:

- Դուն իմ տեղս եղիր ալ՝ մի՛ բարկանար նայիմ:

- *Ճանրով*, սա եղածը պատմէ՛ նայինք:

- Մէյ մըն ալ սա ժամը ոտք *չպիտի դնեմ*...: Աղօթք ընելու տեղ մեղքի մէջ կ'իյնամ *կոր*:

Մարգար էֆէնտին չպատասխանեց: Հասկցաւ, որ կինը ինքնաբերաբար խօսիլ պիտի սկսէր, եւ աւելորդ էր նորանոր հարցումներով անոր գրգռութիւնը աւելցնել:

Արդարեւ երիտասարդուհին շարունակեց.

- *Աժեմին չաժեմին* կնկանը պատիւներ ընեն, տեղ բանան, տեղ ցուցունեն, ժամկոչը աթոռ վազցնէ, ասդին ես ժամերով ոտքի վրայ մնամ...: Բայց անոնք յանցանք չունին, յանցանքը քուկդ է, քեզի պէս էրիկինն է, հոս նստէ՛ անտարբեր, լրագիր կարդայ, անդին կնիկդ խաղք ըլլայ ժամուն մէջ...:

- Դեռ չեմ հասկնար *կոր*, թէ եղածը ի՞նչ է:

- Ժամ գացի, որ ասեղ ձգելիք տեղ չկայ...: Հրելով, հրմշտկելով, արիւն-քրտինք մտնելով առաջ անցայ...: Բոլոր նստարանները բռնուած, տեղ չէ մնացեր. ինչ որ է, դասին ետեւը ոտքի վրայ կեցայ:

- վերնատունը թող ելլելիք:
- Լուսացարարուհի Եղիսաբէթը չեմ, ոչ ալ խռճած պառաւ, քի վերնատունը երթամ...: Ինծի բարկացնելը թո՛ղ:
- Չէ՛, ճանճո՛ւմ, բան մըն է՝ ըսի, դուն խօսքդ շարունակէ:
- Խաչս հանեցի, «Հայր Մեր» մը ըսի, կեցեր ժամերգութիւն մտիկ կ'ընեմ հոր, մէյ մըն ալ պահարանին մէջէն տէրտէր մը դուրս ինկաւ, «տեղ բացէք, ճամբայ բացէք» պոռալով: Ամէնքը իրարու վրայ ելլելով ճամբայ բացին...: Տէրտէրին ետեւէն ժամկոչը ձեռքը աթոռ մը բռնած, ժամկոչին ետեւէն ալ ո՞վ ըլլայ կը հաւնիս...
 - Ո՞վ,- հարցուց Մարգար էֆէնտին, առանց շահագրգռութեան:
 - Տիկին Շագիկը...: Չըսես՝ աս բոլոր իրարանցումը իրեն համար է եղեր: Ես ալ մէկ կողմ քաշուեցայ, կարծեցի, որ առջեւս պիտի անցնին, կորսուին երթան...: Մէյ մըն ալ կուզե՞ս քի ժամկոչը աթոռը բերէ իմ կեցած տեղս տնկէ, Շագիկ ալ դայ անոր վրայ տոտոզուի: Բարկութենէս արիւնս գլուխս ցատկեց, աչքերս դուրս ինկան, բոլոր մարմինովս դողալ սկսայ...: Տէրտէրին մօրուքէն բռնել փետտելս եկաւ...: Ա՛լ չկրցայ կենալ, ինքզինքս ժամէն դուրս նետեցի...: Բակը ժամկոչը դէմս ելաւ, աղոտոր մը լուացի...:
 - Ժանճո՛ւմ, տիկին Շագիկն ալ թաղականի կնիկ է, հարկաւ քիչ մը աւելի պատիւ կ'ընեն անոր, ասիկա բնական բան մըն է, այդչափ իրարանցումին պէտք չկայ...
 - Թաղականի կնիկ է եղեր...: Անոր էրկանը պէս քանի մը հատ գրագիր կը բանեցնես հոր քովդ, թող այսչափ վերէն չթուչի: Բայց նորէն կ'ըսեմ, նորէն կ'ըսեմ, յանցանքը քուկդ է...: Ո՛չ տէրտէրը յանցանք ունի, ո՛չ ժամկոչը, ոչ ալ Շագիկը:
 - Անուշի՛կս, ես հոս նրստած տեղս մա՞տս հոտուրտամ, որ հասկնամ ժամուն մէջ անցած դարձածը:
 - Պարա՛ւ խօսք...: Իմ ըսածս շատ աղէկ կը հասկնաս, բայց գործիդ չի գար...: Դուն այսօր ուզես

Երուանդ Օդեան
Երգիծանկարիչ Ալ. Մարութսանի
գրիչով:

նէ՛ թաղական չե՞ս կրնար ըլլալ, եղողները ո՞վ են որ, փափուռն չար-
ժող մարդիկ...: Թաղին մէջ ամէնէն հարուստը մենք ըլլանք, անկէ
ետքն ալ ասանկ խաղք ընեն մեզի...: Զատկին, Մնունդին փարա ժող-
ուելու կարգը գայ նէ, ամէնէն առաջ մեր տան դուռը ձեռք կ'առ-
նեն...: Մեղք որ դիրք պահել, ինքզինքդ յարգել տալ չես գիտեր, ու
ասանկ ամէնուն առջեւ խաղք կ'ըլլանք:

- Ամմա դուն ալ գործը կը մեծցնես:

- Պզտի՞կ բան է եղածը, գետնէ գետին անցայ...: Ես, Սասանեան
Մարգար էֆէնտին կինը, ասանկ Շագիկի մը համար նախատինք
կրեմ ժամուն մէջ, ամէնուն առջեւ: Այդ չլթիկին պիտի հասկցնեմ
իմ ո՛վ ըլլալս...:

- Զանըմ, ան խեղճ կնիկը ի՞նչ մեղք ունի...:

- Հիմա ալ դուն ելիր Շագիկ պաշտպանէ...: Անոր ի՞նչ ըլլալը
գիտե՞ս արդեօք...: Բերանս բանալ մի՛ տար:

- Պաշտպանելու մտքով չըսի,- պատասխանեց Մարգար էֆէնտին,
որ կ'ուզէր խնդիրը անուշ տեղը կապել,- միայն թէ յանցաւորը ժամ-
կոչն է, որ բերեր աթոռը քու կեցած տեղդ դրեր է:

- Ժամկոչներուն քով անգամ յարգ ու պատիւնիս չմնաց:

- Տգէտ, անկիրթ մարդիկ են, անոնցմէ տարբեր բան չի սպաս-
ուիր:

- Քու տեղդ ուրիշ էրիկ մը ըլլար նէ՛ գիտէր ընելիքը...: Բայց
դուն մարդ չես որ...:

- Ի՞նչ կ'ուզես որ ընեմ...:

- Հիչ բան չես կրնար նէ ժամկո՞չն ալ չես կրնար ճամբել տալ:

- Ասանկ պզտիկ յանցանքին համար մարդ կը ճամբուի՞...:

- Պզտիկ յանցա՞նք...: Հապա ի՞նչ ընելու էր, աթոռը գլխո՞ւս
իջեցնելու էր, որ մեծ յանցանք գործած ըլլար...: Քեզի հետ արդէն
խօսիլը, քենէ օգնութիւն սպասելը պարապ բան է...: Օ՛Ֆ, այնքան
յուզուեցայ, որ գլուխս ցաւ մտաւ...:

Եւ տիկինը սեղանին վրայէն բարկութեամբ գլխարկը առաւ եւ
դուրս ելաւ սենեակէն:

Մարգար էֆէնտին կրկին երկնցաւ բազմոցին վրայ եւ սկսաւ
թերթը կարդալ, մինչ ատեն-ատեն ձախ ձեռքով իր փորը կը շփէր:

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

ԲԱՌԵՐ ԵՒ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԲԱՐԵՄԻՏ – անկեղծ: **ՍԻՐԱԿԱՆ** – սիրելի: **ՈՒՆԱԿՈՒԹԻՒՆ** – սովորութիւն (անհատի): **ԳԳՈՒԱՆՔ** – շոյանք, փայփայանք: **ՇՌԱՅԼՈՒԱԾ** – առատօրէն տրուած, պարգեւուած: **ԽԱՆԴԱՂԱՏԱՆՔ** – գուրգուրանք, գութ, գորով: **ԶԳԼԽԻՉ** – գինովցնող, հմայիչ, առինքնող: **ՀԵՇՏՈՒԹԻՒՆ** – դիւրութիւն, հոս՝ հաճոյք, վայելք: **ԶՂԱԳՐԳՌՈՒԱԾ** – ջղայնացած: **ԳՐԳՌՈՒԹԻՒՆ** – յուզում, խռովութիւն: **ԱՐԴԱՐԵԻ** – յիշատակ, իրօք, իսկապէս: **ՇԱՀԱԳՐԳՌՈՒԹԻՒՆ** – չահի ակնկալութեամբ հետաքրքրուիլ: **ՏՈՏՈՂՈՒԻԼ** – բազմիլ (հեզնական): **ԳՐԱԳԻՐ** – գրասենեակի պաշտօնեայ, քարտուղար: **ԲԱՆԵՑՆԵԼ** – աշխատցնել: **ՆԱԽԱՏԻՆՔ** – անարգանք, անպատուութիւն: **ՉԼԹԻԿ** – փողոցային կին:

*Իրապաշտ գրողները կը սիրէին իրենց հերոսներու ուղղակի խօսքին մէջ պահել անոնց խօսակցական լեզուի յատկանիշները՝ օտար ու բարբառային բառեր, քերականական տարրեր, որոնք արտօնուած չեն գրական լեզուին մէջ: Այստեղ, օրինակ, այդ բառերէն են **ասանկ՝ այսպէս, կ'երեւաս կոր՝ կ'երեւաս, ճանըմ՝ հոգիս, չպիտի դնեմ՝ պիտի չդնեմ, աժեմ չաժեմ՝ արժանի եւ անարժան, քի՝ որ, էրիկ՝ ամուսին, փափուճ՝ հողաթափ, խաղք ընել՝ ծաղրել, ամմա՝ բայց, հիչ բան՝ ոչինչ, քենէ՝ քեզնէ, ուզես նէ՝ եթէ ուզես, չես կրնար նէ՝ եթէ չես կրնար, փարա՝ դրամ:***

ԴԱՍԱՐԱՆԱՅԻՆ ԶՐՈՒՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆ

- 1.- Մարգար էֆէնտին տիկնոջ բարկութեան պատճառը ի՞նչ է եւ զինք ինչո՞ւ ծիծաղելի կը դարձնէ:
- 2.- Ամուսինին ուղղած մեղադրանքը եւ անկէ պահանջածը ի՞նչ են:
- 3.- Երուանդ Օտեան տիկնոջ տիպարով ի՞նչ մտայնութիւն քննադատութեան առարկայ կը դարձնէ:
- 4.- Մարգար էֆէնտին կացութիւնը հանդարտեցնելու իր կրաւորական ձեւին մէջ ինչո՞ւ ծիծաղելի կը դառնայ:
- 5.- Երուանդ Օտեան իր տիպարները ներկայացնելու համար աւելի կը պատմէ՞ ու կը նկարագրէ՞, թէ հերոսները կը խօսեցնէ:
- 6.- Փորձեցէ՛ք բեմականացնել այս գրութիւնը դպրոցի սրահին մէջ:

ԼԵԶՈՒԱԿԱՆ ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ

● Լրացումները կատարեցէ՛ք , անհրաժեշտ ձեւափոխութիւններով,

Հետեւեալ բառերով.- համադրեալ, թատերգութիւն, կատակերգութիւն, ողբերգութիւն, տրամա, թատերասրահ, բեմադրիչ, դերասան:

Թատրոնը արուեստ մըն է, ուր համատեղ կը ներկայացուին խօսքը, երաժշտութիւնը, շարժումը եւ միւս արուեստները: Ոսօքը կը կոչուի: Երգիծական թատերգութիւնը կը կոչուի, Հերոսական թատերգութիւնը՝, իսկ իրապաշտ թատերախաղը՝: Թատերգութիւնը կը բեմադրուի բեմին վրայ,..... ղեկավարութեամբ: Թատրերգութեան Հերոսները կը մարմնաւորուին կողմէ:

Որմանկարին մէջ երկու խումբերով ներկայացուած տիպարները հայ գրականութեան ու մշակոյթի երկու մեծ ժամանակները կը ներկայացնեն. 5րդ դարը կամ Ոսկեդարը եւ 19րդ դարու կէսերէն սկսած Ազգային Չարթօնքը՝ արեւմտահայ եւ արեւելահայ հատուածներով: Փորձեցէ՛ք ճանչնալ դէմքերը:

Որմանկար, գեղանկարիչ՝ Տիգրան Թորմաճեան:

ՈՐՈՇԵԱԼ ԴԵՐԱՆՈՒՆՆԵՐ

Որոշեալ դերանունները ցոյց կու տան խօսողին յայտնի բոլոր գոյականները կամ անոնց յատկանիչները՝ միասնաբար կամ առանձին-առանձին: Որոշեալ դերանուններն են ամէն(ը), ամէնքը, բոլոր(ը), իւրաքանչիւր(ը), իւրաքանչիւր ոք, ամէն ոք (անձի), ամէն մէկ, ամէն ինչ, ամբողջ(ը), ողջ (ամբողջ), համայն, բովանդակ, ամենայն (ամէն):

Ասոնք ունին երկու գործածութիւն.

- Անփոփոխ ձեւով կը դրուին գոյականին վրայ՝ որոշիչի պաշտօնով. ամէն (ամէն մէկ, իւրաքանչիւր, ամենայն) աշակերտ (եզակի անորոշ անունի հետ), բոլոր աշակերտները (յոգնակի որոշեալ անունի հետ). ամբողջ (ողջ, համայն, բովանդակ) աշակերտութիւնը (հաւաքական որոշեալ անունի հետ):

Ամբողջ դերանունը կրնայ ունենալ յոգնակի լրացեալ, երբ անիկա ժամանակ արտայայտող բառ է՝ ամբողջ ժամեր, օրեր, շաբաթներ...:

- Կը փոխարինեն գոյականը եւ կ'ունենան հոլով ու թիւ: Իւրաքանչիւր ոք եւ ամէն ոք խօսքի մէջ ունին միայն ուղղական եւ հայցական հոլովները, ամէնը եւ ամէն մէկը կը հոլովուին ու հոլովումով, իսկ իւրաքանչիւրը, բոլորը, ամէնքը, ամէն ինչ եւ ամբողջը՝ ի հոլովումով:

ուղղ. հայց.	ամէնը	իւրաքանչիւրը
սեռ. տր.	ամէնուն	իւրաքանչիւրին
բցո.	ամէնէն	իւրաքանչիւրէն
գործ.	ամէնով	իւրաքանչիւրով

Այս դերանունները Գ. դէմք են, բայց անոնցմէ ամէնքը, բոլորը, իւրաքանչիւրը, ամէն մէկը կրնան ստանալ ս եւ դ դիմորոշ յօդերը եւ արտայայտել Ա. եւ Բ. դէմքի յոգնակի իմաստ՝ ամէնքս, ամէնքդ, բոլորս, բոլորդ, իւրաքանչիւրս, իւրաքանչիւրդ:

- 1 Փակագիծի դերանուններէն մէկնումէկը գործածեցէ՛ք:
 - (ամէն, բոլոր, ամբողջ) մարդ հարց մը ունի:
 - (ամէն, բոլոր, ամբողջ) մարդիկ հարց ունին:
 - (ամէն, բոլոր, ամբողջ) մարդկութիւնը հարց ունի:
 - (ամէն, բոլոր, ամբողջ) օր մը սպասեցի:
 - (ամէն, բոլոր, ամբողջ) տարիներ բացակայեցար:

(ամէն ոք, ամէն մէկը) դպրոց ներկայացաւ:
Տուներէն (ամէն ոք, ամէն մէկը) ձեւ մը ունէր:

2 Որոշեցէ՛ք ստորագիշին թիւն ու դէմքը:

Իւրաքանչիւրս թուղթին վրայ ստորագրե՛.....:

Ամէն մէկս տեղ մը մեկնե՛.....:

Բոլորս այդ մասին վկայե՛.....:

Ամէնքը ներկայ պիտի ըլլ՛.....:

Իւրաքանչիւրդ բան մը կարդ՛.....:

Իւրաքանչիւրը թող բան մը կարդ ՝.....:

Ամէն ոք գործ մը կատար՛.....:

ԺԽՏԱԿԱՆ ԴԵՐԱՆՈՒՆՆԵՐ

Ժխտական դերանունները որոշեալ դերանուններուն հականիշներն են եւ ունին քերականական միեւնոյն յատկանիշները. ոչ ոք, ոչ մէկը (ամէն ոք, ամէն մէկը), ոչինչ կամ ոչ մէկ բան (ամէն ինչ), ոչ մէկ (ամէն մէկ):

Ոչ մէկը կը հոլովուի ՈՒ, իսկ ոչինչ եւ ոչ մէկ բան՝ Ի հոլովումով.

ուղղ. հայց.

ոչ մէկը

ոչինչ

սեռ. տր.

ոչ մէկուն

ոչինչի

բցո.

ոչ մէկէն

ոչինչէ

գործ.

ոչ մէկով

ոչինչով

Ոչ մէկը դերանունը կը փոխարինէ ե՛ւ անձի, ե՛ւ իրի անուն, բայց ոչ ոք դերանունը՝ միայն անձի անուն:

Ժխտականի վերածեցէ՛ք ժխտական դերանունով:

Ամէն ոք աշխատանք կը տանէր:

Գիրքերէն իւրաքանչիւրը տարբեր գին ունէր:

Ամէն ինչ լաւ կ'ընթանար:

Ամէն աշակերտ գիրք ունէր:

ԱՆՈՐՈՇ ԴԵՐԱՆՈՒՆՆԵՐ

Անորոշ դերանունները ունին հետեւեալ գործածութիւնները.

- Անփոփոխ ձեւով կը դրուին գոյականին վրայ՝ որոշիչի պաշտօնով եւ կ'արտայայտեն անորոշ յատկութիւն ու քանակ.- Ինչ-ինչ պատճառներ (յոգնակի գոյականի հետ), քանի մը (մէկ քանի) վայրկեան (եզակի գոյականի հետ), որեւէ հարց (ոչ անձ ցոյց տուող եզակի գոյականի հետ), որեւէ աշակերտ (անձ ցոյց տուող եզակի գոյականի հետ), ոմն աշակերտ (անձ ցոյց տուող եզակի գոյականի հետ): Ածականական գործածութիւն ունին նաեւ որոշ, այլ, ուրիշ, այսինչ, այնինչ:

- Կը փոխարինեն գոյականը եւ կ'ունենան հոլով ու թիւ.- մէկը, մէկ քանին, մէկնումէկը (եզակի իմաստներով), մի ոմն (եզակի անձի իմաստով), ոմանք (յոգնակի): Գոյականական գործածութիւն ունին նաեւ ուրիշը, այսինչը, այնինչը: Անորոշ դերանունները կը հոլովուին հետեւեալ ձեւերով.

ուղղ. հայց.	մէկը	ուրիշ մը	ուրիշը	այսինչը	ոմանք
սեռ. տր.	մէկուն	ուրիշի մը	ուրիշին	այսինչին	ոմանց
բցո.	մէկէն	ուրիշէ մը	ուրիշէն	այսինչէն	ոմանց կողմէ
գործ.	մէկով	ուրիշով մը	ուրիշով	այսինչով	ոմանց միջոցով

- Մակբայական գործածութիւն ունի երբեւէ (երբեւիցէ) դերանունը. «Երբեւէ չեմ տեսած» (բայի հետ, ժամանակի պարագայ):

1 Նախադասութիւններ կազմեցէ՛ք որեւէ, որեւէ, ոմն, մի ոմն, ինչ-ինչ, որոշ, մէկը, մէկնումէկը, այսինչ, այսինչը, ոմանք դերանուններով:

2 Փակագիծի դերանուններէն մէկնումէկը գործածեցէ՛ք:

Հարցը կը լուծուի (որեւէ, որեւէ) միջնորդութեամբ:

Ոտանաւորը թող կարդայ (որեւէ, որեւէ) մէկը:

(ոմն, մի ոմն) հաւատացեալ կը նուիրէ սրբապատկեր մը:

(ոմն, մի ոմն) կը նուիրէ սրբապատկեր մը:

Մէկ քանին դատարան (ներկայացան, ներկայացաւ):

Մի ոմն գումար (կը նուիրէ, կը նուիրեն):

Ոմանք (պիտի բացակային, պիտի բացակայի):

Մէկնումէկը (պիտի ներկայանայ, պիտի ներկայանան):

3 *Լրացեալը գործածեցէ՛ք ճիշդ թիւով:*

Ինչ-ինչ (հարցով, հարցերով)
Քանի մը (տղաք, տղայ)
Քանի մը աշխոյժ (տղաք, տղայ)
Ոեւէ (մարդ, մարդիկ)

Ոմն (աշակերտ, աշակերտներ)
Որեւէ (տեղ, տեղեր)
Որեւէ (տուն, անձ)
Ոեւէ (հարց, ուսուցիչ)

4 *Գտէ՛ք դերանունը, որոշեցէ՛ք պաշտօնը եւ տեսակը:*

Ամէն տուն իր հոգը ունի:

.....

Բոլորս ներկայացանք հանդէսին:

.....

Համայն մարդկութիւնը ողջունեց խաղաղութիւնը:

.....

Որեւէ խնդիր չարուցուի:

.....

Իւրաքանչիւր ոք իր գործը գիտէ:

.....

Ոմանք կ'անգիտանան եղելութիւնը:

.....

Մէկնումէկը թող բան մը ընէ:

.....

Ամբողջ դասարանով հոն էինք:

.....

Բարեկամս ոչինչ ըսաւ:

.....

Ոչ մէկը հարցիս պատասխանեց:

.....

Ամենայն տեղ մահը մի է:

.....

ԶՈՒԿԸ

Հեղինակը

ԱԼԵՏԻՍ ԱՅՆՐՈՆԵԱՆ (1866-1948) ծնած է Արարատի լանջին գտնուող Իգդիրմալա գիւղը, Արաքսի ափին: Գիւղի վարժարանէն ետք յաճախած է Էջմիածնի Գէորգեան ճեմարանը: Դասընթացքներու կը հետեւի Լոզանի եւ Փարիզի համալսարաններուն մէջ: Կը վերադառնայ Կովկաս, կը զբաղի ուսուցչութեամբ ու կը վարէ ազգային պատասխանատու պաշտօններ: Ձարական կառավարութեան կողմէ կը բանտարկուի իբրեւ յեղափոխական: Հայաստանի Հանրապետութեան անունով 1920 Օգոստոս 10ին կը ստորագրէ Սելրի դաշնագիրը: Ցմահ կը մնայ Ֆրանսա:

Աւետիս Ահարոնեան ունի պատմութեան գործերու ժողովածուներ՝ «Ազատութեան ճանապարհին», Ճամբորդական գրութիւններ՝ «Իտալիայում», «Շուէյցարական Գիւղը», թատերգութիւն՝ «Արցունքի Հովի-

տը», յուշագրութիւն մը՝ «Իմ Գիրքը» եւ այլն:

Վերնագիրի թելադրանք

«Իմ Գիրքը» հատորէն առնուած «Զուկը» պատմութեան յուշ մըն է: Հոս ծուկը կը խորհրդանշէ իրաւունքը, իսկ Գաբօն՝ այդ իրաւունքը խլողը: Հեղինակը ցոյց կու տայ, որ իրաւունքը պաշտպանելը մարդկային բնագոյ մըն է:

- Եղբայրներիդ հաց տար, բալա՛,- ասաց մայրս, երբ կէսօրին դպրոցից տուն դարձայ:

Օրը շոգ էր, ու մօրս պատուէրը հաճելիներից չէր: Վարանու մտեսնելով՝ մայրս վճռապէս կրկնեց.

- Տա՛ր բալա, եղբայրներդ հունձքի են, հիմա աչքերը ջուր կտրեց քաղցից, ուրիշ տանող չկայ, քեզ էի սպասում, չո՛ւտ հացդ կեր, ես էլ կապոցը պատրաստեմ:

Ճամբայ ընկայ: Ոտաբոպիկ էի:

Մեր արտը հեռու էր: Քրտինքը պատել էր ինձ: Բեռիս ծանրութիւնից հեռում էի շնչակտուր եւ անդադար մի ձեռքիցս միւսը փոխում կերակրով լի կովկիթը:

Երեք եղբայրներս վաստակից եւ օրուայ տապից յոգնաբեկ՝ նստած էին ցորենի խուրճերի հովանու տակ ու հանդարտ սրում էին իրենց մանգաղները՝ սպասելով հացին:

Շտապով վար դրի կերակուրը նրանց առաջ եւ առանց վայրկեան իսկ կորցնելու վազեցի լողանալու մեր դաշտերի մեծ առուի մէջ:

Իմ չար բախտից առուէն գրեթէ ցամաքած էր շոգից: Զուրը կտրուած էր, միայն տեղ-տեղ, կային տակաւին լճակներ: Շտապով մերկացայ եւ նետուեցի ամէնից մեծ ու խորը ջրի մէջ, որ սակայն հագիւ ծածկեց մարմնիս կէսը: Էլի մի բան էր: Ու թաւալ էի տալիս, խաղում գոլ ծփանքների հետ, երբ յանկարծ զգացի ոտքերիս արանքին ինչ որ կենդանու խլլոցը: Յանկարծակիի եկած դուրս ցատկեցի ջրից: Ու մէկ էլ ջրի երեսին երեւաց մի խոշոր կարմրախայտ ձուկ, որ Արաքսից գալով բանտարկուել էր այստեղ:

Ցնծութիւնս անսահման էր:

Բռնե՛լ այդ ձուկը: Վճռեցի մէն-մենակ իմ սեփական ճարպիկութեամբ բռնել այդ շքեղ որսը եւ յաղթական ու հպարտ՝ եղբայրներիս տանել: Կանգնած նայում էի ձկան խաղերին, նրա վարդագոյն թեւերին, դալար պոչի նագելի շարժումներին, նրա բաց ու խուփ անող քիմուկատներին, որոնք երկու կողմից փոքրիկ հովհարի պէս յուզում էին ջուրը: Նա մերթ յայտնւում էր ջրի երեսին, մէջքը ցոյց տալիս արեւին, իր արծաթեայ պատեանը ցոլացնում, ապա սուզում, անյայտանում, կարծես ինձ ասում էր թէ՛ «Կարող ես, բռնի՛ր»:

Եւ կը բռնեմ, մտմտում էի ես, ո՞ւր պիտի փախչես:

Ու նետուեցի ջուրը:

Զուկը զգաց վտանգը ու սուզուեց ջրերի խորքը, ես էլ յետեւից: Նա վերստին թպրտաց իմ ոտքերի մէջ, ողջ մարմինս սարսուաց ու փշաքաղուեց նրա պաղ հպումից: Զուկը դուրս թռաւ ձեռքիցս, մի վայրկեան իր շողշողուն մէջքն ու վարդագոյն թեւերը արեւին ցոյց տուեց, քիմուկատները հեւքով թափ ու թափ արեց, շքեղ պոչը՝ օրօր ու շորոր, ու խուսափեց հեռուն:

Զգուշաւոր լողքով յետեւից գնացի, բայց նորէն գալարուեց ու նետուեց լճակի հակառակ կողմը:

Նորէն դիրք բռնեցի հանդարտ կեցած, եւ երբ ձուկը փոքր ինչ մօտեցաւ՝ յանկարծակի վրան ընկայ կատաղօրէն. լպրծուն պոչը

ձեռքս անցաւ. սեղմեցի բոլոր թափով, բայց նա վայրկեանապէս դուրս պրծաւ նորէն, անցաւ լճակի հակառակ կողմը:

Շատ էի լսած, թէ «Զուկը պոչից չեն բռնի»: Ի՞նչպէս բռնել սակայն, երբ գլուխը ձեռքդ չի անցնում: Քանի՛ անգամ բռնեցի պոչից, միշտ էլ ազատուեց: փախչում էր խայտալով, խաղալով իր հանած յորձանքների հետ, ասես նրա համար կեանքի ու մահու պայքար չէր, այլ՝ խաղ ու պար:

Այնպէս հեշտ էր թւում այս որսը եւ սակայն, վրիպում էի ամէն անգամ, երբ յաղթանակը այնքան մօտ էր:

Զայն չտա՞լ արդեօք եղբայրներիս:

- Ո՛չ, պիտի բռնեմ,- մրմնջեցի ու նորէն ջուր նետուեցի կատաղովթեամբ: Այլեւս ասես ցանկութիւնս բռնելը չէր, այլ՝ փշրել մէջքը այդ անիրաւ կենդանու, որ անձնագոհութիւն չունի գոհացնելու իմ մանուկ հպարտութիւնը: Զայրացած էի մանաւանդ նրա պոչին դէմ, որ թիակի պէս դէմ էր տալիս ծփանքին, գալարում ու խոյս տալիս ճարպիկօրէն: Ատում էի նրա կարմրաւուն թեւերը, որ վարդի թերթիկների պէս մերթ թրթռում էին ջրի երեսին, մերթ՝ ծածկւում մի տեսակ չար, հեղնական վարպետութեամբ:

Կատաղութիւնից լացս էր գալիս.

- Ա՛հ, թէ բռնե՛մ,- մռմռում էի ատամներս սեղմած. կարծես թէ որ հեշտովթեամբ, առանց նեղութեան բռնէի՝ ձկան ճակատագիրը տարբեր էր լինելու:

Յանկարծ առուի թմբի վրայից կախուեց մի մարդկային ստուեր. վեր նայեցի: Կանգնած նայում էր ինձ մեր գիւղի հօտաղներից մէկը՝ Բաբանենց Գաբօն, մօտ տասնհինգ տարեկան մի պատանի.

- Վա՛հ, էս ինչ լաւ ձուկ է,- ասաց նա,- չես կարողանում բռնել, հա՞: Ա՛յ, միասին կը բռնենք:

Ու Գաբօն շտապով ցած թռաւ ջրի ափը:

- Կա՛ց, ես վազեմ, եղբայրներիս ձայն տամ,- ասացի ակամայ կասկածով:

- Զէ՛, ի՛նչ հարկաւոր է, մենք երկուսով շատ լաւ կը բռնենք: Դու մտի՛ր ջուրը, քչի՛ր թող դէպի ինձ գայ:

Խօսքը համոզիչ էր:

Ձուրը մտայ, ձեռքով, ոտքով քչեցի ձուկը դէպի հակառակ ափը: Գաբօն ճարպիկօրէն երկու ձեռքը մեկնեց յանկարծ եւ ձկան կոկորդից բռնեց:

- Ի՛նչ լաւն է,- ասաց նա,- ձկան կոկորդը պինդ սեղմած ու բարձրացրած, մինչդեռ կենդանու պոչը ջղայնօրէն թպրտում ու ծեծում էր նրա դաստակը:

Ու յանկարծ Գաբօն շտապով ձուկը իր ապայի ծոցը կոխեց եւ արագ քայլերով հեռացաւ....:

Աչքերիս չէի հաւատում: Շուարած նայում էի հեռացող տղայի յետեւից, որ խլեց ինձնից մի թանկագին բան, որ այլեւս երբեք, երբեք չեմ գտնի, ո՛չ ձուկը, այլ մի ուրիշ ու շատ աւելի գերազանց բան: Ես հաւատացած էի մանուկ անմեղութեամբ, թէ ձուկը բռնում ենք միասին ինձ համար: Ես այնպէս էի չարչարուել, յետոյ, ես պիտի տանէի ցոյց տայի եղբայրներիս յաղթանակով ու հրճուանքով, յետոյ ալ՝ հօրս ու մօրս պիտի պատմէինք այս երեկոյ: Եւ յանկարծ՝ շամանդաղի պէս չքացաւ այս բոլորը, երբ Գաբօն ձուկը տարաւ եւ նրա հետ այն անորոշ, բայց անսահմանօրէն գեղեցիկ բանը, իմ ջինջ ու անմեղ հաւատը դէպի կեանքը:

Մանուկների հոգին կողոպտողը մարդկանցից յետինն է:

Չէի լալիս: Տկլոր կանգնած առուի թմբին՝ նախ տրամօրէն նայում էի հեռացող Գաբօնին, նայում էի նրա ապայի փէչերին, որոնք հովհարում էին ամէն մի քայլին աջ ու ձախ: Ու յանկարծ՝ մեքենայական ու խելագար վազքով նետուեցի նրա յետեւից: Կրունկներս արիւնոտուեցին, բուրբ մատիս եղունգը զարկուեց քարին ու փշրուեց, փշերը շարուեցին ներբանիս, մացառները ծուլատեցին ու արիւնոտեցին սրունքներս, երեսն ի վար ինկայ, խոցոտուեցի, դարձեալ ելայ ու անուշադիր վազում էի, հա՛ վազում: Ականջիս ձայներ հասան յետեւից. եղբայրներս էին կանչում, իմ անօրինակ վազքից ապշած:

Կանգ առայ, Գաբօն շատ հեռու էր....:

- Տօ՛, գիժո՛ւկ, ո՞ւր էիր վազում այնպէս,- ասաց մեծ եղբայրս քաղցր կատակով:

Չայն չտուի ու յանկարծ բարձրա-

«Վ» բաղաձայնը ՈՒ ձայնաւորէն առաջ կը գրեմք ՈՒ, օրինակ՝ ազնուութիւն, արժանապատուութիւն, թուում. բայց արեւելահայերէն բայերու մէջ կը գրեմք Է. սուզում է, ծածկում է, նետում է...:

ձայն հեծկլտացի:

- Վա՛հ, ի՞նչ ունի էս երեխան, ի՞նչ կայ, բալա՛, ինչո՞ւ ես լալիս:
- Ձուկը տարան, Բաբանենց Գաբօն տարաւ,- պատասխանեցի արցունքի միջից մղկտալով,- ե՛ս էի գտել, այնտեղ, ջրի մէջ...: Խաբեց, տարաւ...:

- Երեք եղբայրներս էլ միաձայն խնդացին ինձ գուրգուրալով:
- Նրանք գիտէին կեանքը, ապրել էին:
- Ես նո՛ր էի դաս առնում:
- Ու նորէն լացեցի:

ԱԻԵՏԻՍ ԱՀԱՐՈՆԵԱՆ

ԲԱՌԵՐ ԵՒ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՇՈԳ – տաք, տապ, տօթ: ՔԱՂՑ – անօթութիւն: ԿՈՎԿԻԹ – կովը կթելու աման, դոյլ: ՅՈԳՆԱԲԵԿ – չափազանց յոգնած: ՀՈՎԱՆԻ – շուք: ԹԱԽԱԼ ՏԱԼ – գլորիլ, տապալտկիլ: ԳՈԼ – գաղջ: ԱՐԱՆՔ – մէջտեղ: ԲԱՑ ՈՒ ԽՈՒՓ ԱՆԵԼ – բանալ ու գոցել: ԽՈՒՍԱՓԻԼ – խոյս տալ, փախչիլ: ԳԱԼԱՐՈՒԻԼ – ոլորուիլ, պրկուիլ: ԼՊՐԾՈՒՆ – սահուն, ցելի նման: ԽԱՅՏԱԼ – ուրախութենէն թռչկոտիլ: ՅՈՐՁԱՆՔ – արագ հոսանք՝ ջուրի: ՎՐԻՊԻԼ – նպատակէն շեղիլ, ուշադրութենէն փախչիլ: ՀՕՏԱՂ – հոգիւ: ԳԵՐԱԶԱՆՑ – բարձրագոյն: ՇԱՄԱՆԴԱՂ – մշուշ, մէգ: ՉՔԱՆԱԼ – անհետանալ, անէանալ, ցնդիլ: ՏԿԼՈՐ – բոլորովին մերկ: ՄԱՅԱՌ – փշոտ թուփ: ԾՈՒԱՏԵԼ – բզկտել, ծուկ-ծուկ ընել: ԽՈՑՈՏՈՒԻԼ – վիրաւորուիլ, վէրքերով ծածկուիլ: ԳԻԺՈՒԿ – խենթուկ, յիմար:

ԴԱՍԱՐԱՆԱՅԻՆ ԶՐՈՒՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆ

- 1.- Ձուկը տեսնելով ինչո՞ւ կ'ուրախանայ հեղինակը:
- 2.- Ան ինչպէ՞ս կը նկարագրէ կարմրախայտ ձուկը:
- 3.- Անփորձ որսորդի խանդավառութիւնը հետզհետէ հոգեկան ի՞նչ զարգացումներ կ'արձանագրէ:
- 4.- Տղան ի՞նչ բան կը յիշէ: Հոգեկան ի՞նչ ելեւէջներէ կ'անցնի, ինչպէ՞ս կը բացատրէ ձուկին շարժումները:
- 5.- Դէպքը ո՞ւր կրնար յանգիլ, եթէ Գաբօն չյայտնուէր: Ինչպէ՞ս: Յետոյ ի՞նչ կրնար պատահիլ՝ եղբայրներուն քով, տունը:
- 6.- Գաբօն ինչպէ՞ս ձուկին կը տիրանայ:

7.- Տղուն խաբուած, չարաշահուած ու կողոպտուած ըլլալը արդար կը համարէ՞ք: Ինչո՞ւ:

8.- Եղբայրները ինչո՞ւ ծիծաղով կ'ընդունին եղածը:

9.- Որոշեցէ՛ք այս պատմուածքին տեղն ու ժամանակը, գլխաւոր եւ երկրորդական դերակատարները, բախումը, գործողութիւններու զարգացումին հանգրուանները եւ անսպասելի աւարտը:

10.- Պատմեցէ՛ք դրուագ մը, ուր դուք բանի մը տիրանալու համար ճիգ կը թափէք: Ի՞նչ է ատիկա, ինչպէ՞ս կը ներկայանայ ձեզի: Նկարագրեցէ՛ք ձեր ձգտումը, ճիգը, ապրումները եւ տուէ՛ք յարմար աւարտ մը:

Էջմիածնի Գէորգեան Ճեմարանը, հիմնուած՝ 1874ին:

Էջմիածինը նախապէս կը կոչուէր Վաղարշապատ: Ան Արշակունի թագաւորութեան մայրաքաղաքն էր: Այսօրեղ, 301 թուականին, քրիստոնէութիւնը հռչակուեցաւ Հայաստանի պետական կրօն, իսկ դար մը ետք Ս. Մեսրոպ Մաշտոց եւ Ս. Սահակ Պարթեւ հոն բացին Այբուրենի առաջին դպրոցը:

ՆԴ օրէնք.- աղամանդ, անդորր, անդունդ, անդրանիկ, աւանդ, բովանդակ, գերանդի, եռանդ, թունդ, խանդ, խինդ, խնդիր, կարկանդակ, հնազանդ, ճարմանդ, յանդգնիլ, յանդիմանել, պանդուխտ, սնդիկ, սուրհանդակ, տաղանդ, տենդ, ցնդիլ, քանդակ, քանդել, օժանդակ և այլն: **Նաեւ ունդ** վերջածանցը՝ ծնունդ, սերունդ, սնունդ. **անդր** նախածանցը՝ անդրադարձ, անդրաշխարհ, անդրշիրիմեան. **ընդ** նախդիրը՝ ընդարձակ, ընդդէմ, ընդդիմանալ, ընդհանուր, ընդօրինակել, ընդհարում, մէջընդմէջ, մէկընդմիջտ և այլն:

Ն-էն ետք Տ ունին բանտ, զնտան, ընտանի, ժանտ, լինտ, կենտ, կղմինտր, ման(տ)ր, սան(տ)ր, սանտ (ոմանք՝ սանդ): **Ունինք** հունտ (սերմ, հատիկ) և ունդ, ընդեղէն (հունտեղէն), գունտ (կլոր մարմին՝ խմոր, մետաղ և այլն) և գունդ (խումբ), որմէ՝ երկրագունդ, գնդասեղ, գնդակ, գնդիկ և այլն):

Ն-էն ետք Թ ունին ընթացք, ընթեր (քով), ընթերցում, ընթրիք, թաղանթ, խենթ, կանթ, կանթեղ, շանթ, նաեւ **ենթ** նախածանցով բառերը՝ ենթակայ, ենթասպայ, ենթադրել, ենթարկել:

1 Գտէ՛ք վարի կապակցութիւններով նորանոր բառեր:

ՆԴ

.....

.....

ԸՆԴ

.....

ԵՆԹ

2 Նորանոր բառեր կազմեցէ՛ք:

ընթ(ացք)

խենթ

ԿԱՊ

Կապ խօսքի մասին մէջ մտնող բառերը կը գործածուին գոյականին ու դերանուններուն հետ ու անոնց հետ կը կազմեն կապական դարձուածք մը, ուր գոյականը կամ դերանունը կը կոչուի կապի խնդիր:

Ձկնիկը կը լողայ ջուրին մէջ:

ջուրին մէջ - կապական դարձուածք

ջուր - կապի խնդիր, գոյական

մէջ - կապ

Մեզմէ բացի մարդ չկար կայարանը:

Մեզմէ բացի - կապական դարձուածք

մեզմէ - կապի խնդիր, անձնական դերանուն

բացի - կապ

Նախադասութեան անդամ կ'ըլլայ կապական դարձուածքը եւ ոչ թէ կապը առանձին:

Կապական դարձուածքը ունի հետեւեալ շարահիւսական պաշտօնները.

ա) Տեղի պարագայ (դէպի, մէջ, վրայ, տակ, մօտ, միջեւ, դուրս, ներս, ներքեւ, վերեւ, ի վեր, ի վար կապերով):

Բերդ մը կայ լեռան վրայ:

Ո՞ւր կայ:

Ղաշտին մէջ ձիեր կ'արածին:

Ո՞ւր կ'արածին:

բ) Ժամանակի պարագայ (ետք, նախքան, մինչեւ, օրով, օրօք, առաջ, սկսեալ, ընթացքին, ատեն, ժամանակ, պէս, վրայ կապերով):

Ընկերս խօսքին վրայ եկաւ:

Ե՞րբ եկաւ:

գ) Ձեւի պարագայ (իբրեւ, ինչպէս, որպէս, զերթ, պէս, նման կապերով):

Յիշատակն ալ կ'անցնի երգի մը նման: *Ինչպէ՞ս կ'անցնի:*

դ) Նպատակի պարագայ (համար, վասն, յօգուտ, ի նպաստ, յանուն, ի խնդիր, ի լուր, նպատակով կապերով):

Յաջողութեան համար կ'աշխատիմ:

Ինչո՞ւ կ'աշխատիմ:

ե) Պատճառի եւ հիմունքի պարագայ (պատճառաւ, ըստ, համաձայն, համեմատ, շնորհիւ, սիրոյն, հիման վրայ, համար կապերով):

Գլխացաւիս պատճառով չքնացայ: Ինչո՞ւ չքնացայ:

զ) Հակառակ հիմունքի պարագայ (հակառակ, ի հեճուկս կապերով):
Անձրեւոտ եղանակին հակառակ՝ մրցումը կատարուեցաւ:

է) Պայմանի պարագայ (պայմանաւ, պայմանով, պարագային կապերով):

Տղուն պարագային հարցը կը փոխուի:
Վերադարձնելու պայմանաւ գիրքս կը տրամադրեմ:

ը) Անուղղակի խնդիր (մասին, վերաբերեալ, շուրջ, վրայ, հանդէպ, նկատմամբ, հետ, շնորհիւ, կողմէ, հանդերձ, մէկտեղ կապերով):

Պատմէ՛ հայրենիքի մասին:	Ինչի՞ մասին պատմէ:
Աշխատանքի շնորհիւ կը յաջողիս:	Ինչի՞ շնորհիւ կը յաջողիս:
Չորս հետ պիտի մեկնիմ:	Որո՞ն հետ պիտի մեկնիմ:
Իրարու հանդէպ սէր ունեցէ՛ք:	Որո՞ն հանդէպ սէր ունեցէ՛ք:
Բացի քեզմէ՛ բոլորս երգեցինք:	Որմէ՞ բացի բոլորս երգեցինք:

Կապերը կ'ըլլան երկու տեսակ իսկական եւ անիսկական կապեր:

Անիսկական են այն կապերը, որոնք կապի դերէն բացի խօսքի մէջ կրնան անկախաբար գործածուիլ եւ առանձին պաշտօն ունենալ, հետեւաբար կրնան ըլլալ գոյական, ածական եւ այլն: Օրինակ՝

անկախ անդամ	—	կապ
Ժամանակին կար ու չկար:	—	Սովի ժամանակ սղութիւն կ'ըլլայ:
Մօտերը տուն մը կայ:	—	Ճամբուն մօտ տուն մը կայ:
Անոնք համաձայն տղաք են:	—	Տղոց համաձայն՝ ես կը յաջողիմ:
Հայաստան անկախ երկիր է:	—	Կամքէս անկախ սխալեցայ:

Այստեղ ժամանակ, մօտ, համաձայն, անկախ անիսկական կապեր են: Անիսկական կապեր են նաեւ վեր, վար, դուրս, ներս, ետք, մէջ, վրայ, կողմէ եւ այլն:

Իսկական են այն կապերը, որոնք միայն կապ են, անկախ գործածութիւն չունին, առանձին կերպով նախադասութեան անդամ չեն ըլլար, չեն հոլովուիր, յօդ չեն ստանար: Օրինակ՝

Առանց բողոքի մեկնեցան:
 Սպասեցինք մինչև առտու:
 Քեզմէ բացի՝ բոլորը գոհացան:
 Շարաթէ մը ի վեր կ'անձրեւէ:
 Առանց, մինչև, բացի, ի վեր իսկական կապեր են: Իսկական կապեր են նաև ի, առ, ըստ, առանց, բացի, իբրև, որպէս, համար, յանուն, նկատմամբ, առթիւ, ընդդէմ, հանդէպ, ի դէմս, ի հեճուկս, վասն, դէպի, գերթ, ի սէր, յօգուտ, ի վնաս, ի շահ, ի վար, ի խնդիր, ի գիտութիւն, հանդերձ, յանձին, յանձինս, մինչև, միջև, նախքան, քան, վերաբերեալ, փոխանակ, չնորհիւ, ետք, ձեռամբ եւ այլն:
 Ըստ գործածութեան տեղի՝ կապերը կ'ըլլան.
 - Նախադաս՝ դէպի գիւղ, առանց բողոքի, մինչև առտու...:
 - Յետադաս՝ դասէն ետք, ջուրին մէջ, սեղանին վրայ...:
 - Որոշ կապեր կրնան ե՛լ նախադաս ըլլալ, ե՛լ յետադաս, ինչպէս՝ հակառակ կամքիս կամ կամքիս հակառակ, ինձմէ բացի կամ բացի ինձմէ:

ՎԱՐԺՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

- 1 Փակագիծին մէջ զրուած բառը յարմար կապի մը հետ ձեւափոխելով նախադասութիւնը ամբողջացուցէ՛ք (ներս, վրայ, մասին, համար, մէջ, ի վար, ի վեր, նման, պէս, դէմ):
- Մանչուկ մը (խմբագրատուն) մտաւ:
- Ան (սեղան) փոքրիկ գանձանակ մը դրաւ:
- Ան խօսեցաւ այս (գանձանակ):
- Հայ Դատին (նուիրել) դրամ հաւաքած էր:
- Հօր (աչքեր) հպարտութիւն կը նկատուէր:
- Դարերու (հոսանք) նաւարկեցինք:
- Սեպ (լեռներ) մագլցեցանք:
- (Կոունկ) ճախրեցինք հորիզոնէ հորիզոն:
- Հին երազներս (ամպեր) կ'անհետին:
- (Թշնամիներ) դարերով պայքարեցանք:

2 Որոշեցէ՛ք կապական դարձուածքին պաշտօնը, ապա ցոյց տուէ՛ք կապը, որոշեցէ՛ք տեսակը (խականա՞ն, թէ անխական) եւ դիրքը (նախադա՞ս, թէ յետադաս):

Ան ուղղուեցաւ դէպի գագաթ:

Ծառին վրայ տանձ մը կայ:

Լեռն ի վեր բարձրացանք:

Անտառին մէջ մարդ չկայ:

Երաշտի ատեն սով կ'ըլլայ:

Օձի պէս սողաց:

Դասէն ետք կը տեսնուինք:

Յաջողութեան համար աշխատանք պէտք է:

Առանց կանքի յաղթանակ չ'ըլլար:

Քեզմէ զատ մէկը չկար:

Ըստ ինձի՝ հաշիւը սխալ է:

3 Որոշեցէ՛ք, թէ զոյգ նախադասութիւններուն մէջ նշուած բառը ո՛ւր անխական կապ է, ո՛ւր՝ անկախ բառ: Որոշեցէ՛ք անկախ բառին եւ կապական դարձուածքին պաշտօնները:

Վերէն փոշի կը տեղայ:

Սկիւռիկը մագլցեցաւ ծառէն վեր:

Վարը աղմուկ է:

Աղմուկը հասաւ շէնքէն վար:

Ետեւէն կու գայ:

Կատուն մտաւ սեղանին ետեւ:

Չափոյ գիտցի՛ր:

Ոչ ոք քեզ կը ճանչնայ մօրդ չափ:

Յեռու տեղ մը կը բնակին:

Տղան չի մնար ընտանիքէն հեռու:

Մօտ ապագային ամէն ինչ կը պարզուի:

Դրան մօտ թաղար մը կայ:

Առաջ այս փողոցը ամայի էր:

Ես դէպքէն առաջ հոն էի արդէն:

4 Բերանացի նախադասութիւններ կազմեցէ՛ք հետեւեալ իսկական կապերով.- առթիւ, առանց, ըստ, հանդէպ, յօգուտ, բացի, ետք, հանդերձ:

ԱՓ ՄԸ ՄՈՒՆԻՐ

Յեղիճակը

ՍԻԱՄԱՆԹՕ, բուն անունով Ատոմ Եարճանեան, ծնած է Արեւմտեան Յայաստանի Ակն քաղաքը, 1878ին: Ուսումը ստացած է Պոլսոյ Պէրպլեբեան վարժարանէն: Յամիտեան բռնակալութեան տարիներուն անցած է ժընել ու Փարիզ: 1908ին վերադարձած է Պոլիս: Նահատակուած է 1915ին:

Սիամանթօ ողբերգակ ու դիւցազներգակ բանաստեղծ է: Ան երգած է Յամիտեան ջարդերը, 1909ի Կիլիկիոյ Աղէտը եւ ազատագրական պայքարը: Անոր քերթուածներու ժողովածուներն են «**Յայրողիներ**», «**Յոգելարքի եւ Յոյսի Ջահեր**», «**Կարմիր Լուրեր Բարեկամէս**», «**Յայրենի Յրաւեր**» եւ «**Սուրբ Մեսրոպ**» վիպերգութիւնը (պոէմ):

Սիամանթօ արեւմտահայ **արուեստագէտ կամ գեղապաշտ սերունդի** (1900-1920) բանաստեղծ է: Այս սերունդի բանաստեղծները (Միսաք Մեծարենց, Դանիէլ Վարուժան) մեծ կարեւորութիւն կու տային գրուածքի

ծելին, այսինքն՝ լեզուին, տաղաչափութեան ու պատկերներուն:

Վերնագիրի թելադրանք

Յայարնակ գաւառներու մէջ բարենորոգումներու պահանջքին Սուլթան Ապտուլ Յամիտ պատասխանեց համատարած կոտորածներով: Բազմաթիւ գիւղեր ու աւաններ աւերուեցան, երեք հարիւր հազար հայեր զոհուեցան, նոյնքան մըն ալ գաղթեցին: Սիամանթոյի «**Ափ Մը Մոխիր**» քերթուածը ողբ մըն է նուիրուած Յամիտեան ջարդերուն աւերակուած հայրենի տան:

*Աւա՛ղ, ապարանքի մը պէս մեծ էիր ու շքեղ,
Ու ես երգիքներուդ սպիտակ կատարէն,
Աստղածորան գիշերներու լոյսին հետ,
Վարէն, ահեղավազ Եփրատին կ'ունկնդրէի...:*

*Արցունքո՛վ, արցունքո՛վ լսեցի, որ աւերակ առ աւերակ՝
Քու լայնանիստ պատերդ իրարու վրայ կործանեցին,
Սարսափի օր մը, կոտորածի օր մը, օր մը արիւնի...
Ջքեզ եզերող պարտէզիդ ծաղկըներուն վրայ:*

Ու մոխրացա՞ւ այն սենեակը կապոյտ,
Որուն որմերուն ետեւ եւ գորգերուն վրայ,
Իմ երջանիկ մանկութիւնս կը հրճուէր,
Եւ կեանքս կ'աճէր եւ հոգիս իր թեւերը կ'առնէր...

Փշրեցա՞ւ, ուրե՛մն, այն հայելին ոսկեծիր,
Որուն եթերային խորութեանը մէջ,
Երազներս, յոյսերս, սէրերս եւ կամքս կարմիր,
Տարիներով, մտածումիս հետ ցոլացին...

Ու բակին մէջ երգող աղբիւրը մեռա՞ւ,
Ու կոտորտեցա՞ն պարտէզիս ուռին եւ թթենին.
Եւ այն առուակը, որ ծառերուն մէջէն կը հոսէր,
Ցամքեցա՞ւ, ըսէ՛, ո՞ւր է, ցամքեցա՞ւ, ցամքեցա՞ւ...

Օ՛, այն վանդակին կ'երագեմ յաճախ,
Որուն մէջ գորշագոյն կաքաւս, առաւօտուն,
Արեւածագին հետ եւ վարդի թուփերուն դիմաց,
Զարթնումի ժամուս՝ յստակօրէն կը գարգճէր...

Հայրենի՛ տուն, հաւատա՛ որ մահէս յետոյ
Քու աւերակներուդ սեւին վրայ իմ հոգիս
Պիտի գայ, որպէս տատրակ մը տարագիր,
Իր դժբախտի երգը եւ արցունքը լալու...:

Բայց ո՛վ պիտի բերէ, ո՛վ պիտի բերէ, ըսէ՛,
Քու սրբազան մոխիրէդ ափ մը մոխիր,
Մահուանս օրը, իմ տրտում դազաղիս մէջ,
Հայրենիքս երգողի իմ աճիւնիս խառնելու...

Ափ մը մոխիր՝ աճիւնիս հետ, հայրենի՛ տուն,
Ափ մը մոխիր՝ քու մոխիրէդ, ո՛վ պիտի բերէ,
Քու յիշատակէ՛դ, քու ցաւէ՛դ, քու անցեալէ՛դ,
Ափ մը մոխիր... իմ սրտիս վրան ցանելու...:

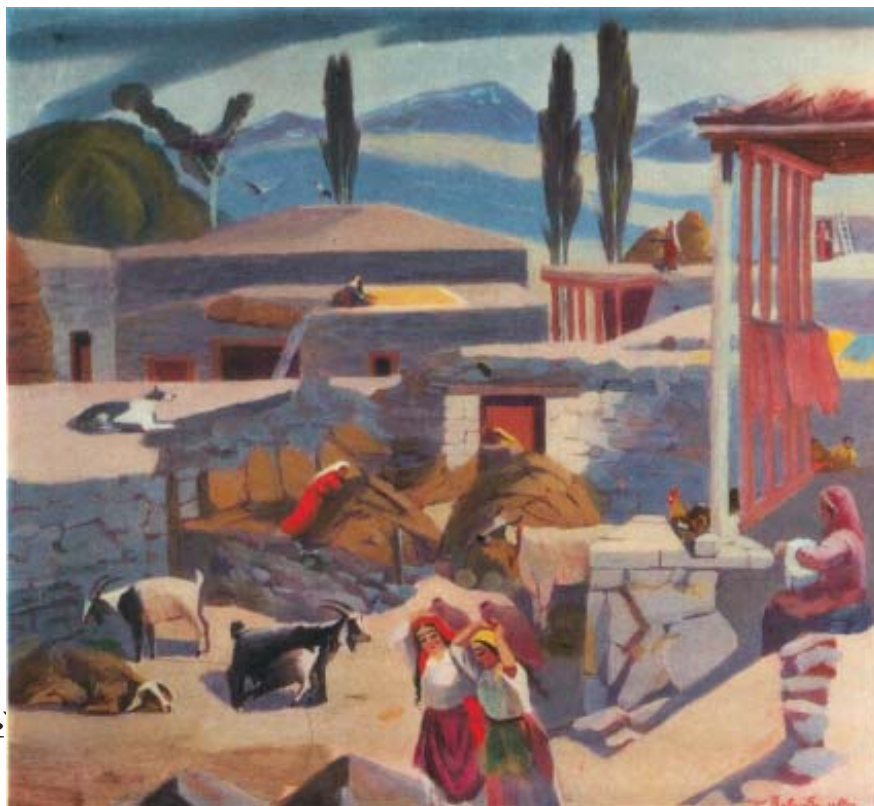

ԲԱՌԵՐ ԵՒ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԱԻԱՂ - ափսոս, մեղք: ԱՊԱՐԱՆՔ - չքեղ բնակարան, հարուստ տուն:
ՇՔԵՂ - փառաւոր, հոյակապ: ԵՐԴԻՔ - տանիք, կտուր: ԿԱՏԱՐ - զազալթ:
ԱՍՏՂԱԾՈՐԱՆ - առատ աստղերով, աստղալից: ԱՀԵՂԱՎԱԶ - վախցնե-
լիք արագութեամբ հոսող (գետ): ԼԱՅՆԱՆԻՍՏ - տարածուն հիմք ունե-
ցող: ԶՔԵԶ - քեզ: ԵԶԵՐԵԼ - չըջափակել: ՈՐՄ - պատ: ՈՍԿԵԾԻՐ - ոսկե-
զոյն շրջանակով: ԵԹԵՐԱՅԻՆ - երազային, անմարմին: ԳՈՐՇԱԳՈՅՆ -
սեւ մոխրագոյն: ԱՐԵՒԱԾԱԳ - արչալոյս, առաւօտ: ԳԱՐԳՃԵԼ -
զեղզեղել, երզել՝ կաքաւը: ՏԱՏՐԱԿ - վայրի աղանի: ՏԱՐԱԳԻՐ -
աքսորուած, բռնի հեռացուած: ԱՃԻՒՆ - դիակէ մնացած մոխիր, մասունք:

ԴԱՍԱՐԱՆԱՅԻՆ ԶՐՈՒՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆ

1.- Բանաստեղծը առաջին տունին մէջ ի՞նչ դիրքով ու կերպա-
րանքով կը յիշէ հայրենի տունը: Նկարագրեցէ՛ք:

Հայրենի
գիտի
բնանկար,
զեղանկարիչ
Յակոբ
Կոջոյեան:

2.- Բանաստեղծը երկրորդ տան մէջ ի՞նչ բառերով կ'անուանէ Համիդիան կոտորածներու տարին եւ Հայրենի տան աւերումը:

3.- 3-6րդ տուններուն մէջ Հայրենի տան ո՞ր տարրերը կ'ոգեկոչէ բանաստեղծը. թուեցէ՛ք:

4.- Անոնցմէ իւրաքանչիւրը ի՞նչ տպաւորութեամբ մնացած է բանաստեղծի յիշողութեան մէջ:

5.- Տարագիր բանաստեղծը Հայրենի տան հանդէպ իր կարօտը ինչպէ՞ս կ'արտայայտէ:

6.- Հայրենի տան յիշատակը, ցաւը, անցեալը ինչպէ՞ս հասկնալ:

7.- Այս ոտանաւորը ողբ մըն է: Ողբը կորուստի պատճառած ցաւին ու ափսոսանքին արտայայտութիւնն է հարազատի մը կողմէ: Ողբը ի՞նչ յատկանիչներով կ'երեւի այս բանաստեղծութեան մէջ:

8.- Իբրեւ ուղղագրութիւն՝ ինքնաթելադրութեամբ գրեցէ՛ք վերջին երեք տուները:

ԱՊՏՈՒՂ ՂԱՄԲՏ, Օսմանեան Կայսրութեան սուլթան 1876-1909 թուականներուն:

1877-1878 թուականներու ռուս-թրքական պատերազմին կրած պարտութեան հետեւանքով ան պարտաւորուեցաւ ընդունիլ Սան Սթեֆանոյի Պայմանագիրը եւ Պերլինի Վեհաժողովի պայմանները: Արտաքին ճակատի վրայ պարտուած Սուլթանը դաժան քաղաքականութիւն վարեց երկրին մէջ, յարկապէս քրիստոնեայ իր հպարակներուն նկատմամբ: Հաստատուեց խստագոյն գրաքննութիւն, արգիլեց «յեղափոխութիւն», «պարտութիւն» եւ «Հայաստան» բառերը: 1894-1896 թուականներուն Արեւմտեան Հայաստանի եւ հայաբնակ գաւառներու մէջ կազմակերպեց ջարդեր, որոնք խլեցին 300 հազար զոհեր եւ նոյնքան մըն ալ հեռացուցին իրենց տուն ու տեղէն: Ասոնք կոչուեցան Համիդեան ջարդեր: Եւրոպան Ապրտոյ Համիդը կոչեց Կարմիր Սուլթան:

ԿԱՊ (չար.)

Ամէն կապ իր խնդիրէն որոշ հոլով մը կը պահանջէ, այսինքն՝ կապի խնդիրը պէտք է հոլով մը ունենայ:

Ուղղական հոլովով խնդիր կը պահանջէ միայն քան կապը: Օրինակ՝ «Եղբայրս աւելի մեծ է քան ես» (ես՝ անձնական դերանուն, ուղղ. հլ.):

Հայցական հոլովով խնդիր կը պահանջեն շատ մը կապեր, ինչպէս՝ առ, դէպի, մինչեւ, գերդ, ի վար, ի, ի վեր, առաջ, ետք, նախքան...

Դէպի եւ մինչեւ կապերը գոյականներէն կը պահանջեն հայցական հոլով՝ դէպի տուն, մինչեւ տուն, իսկ դերանուններէն տրական հոլով՝ դէպի քեզի, մինչեւ քեզի:

Ի վեր կապը կը պահանջէ հայցական հոլովով խնդիր՝ լեռն ի վեր, բայց ժամանակ ցոյց տուող բառերէն բացառական հոլովով խնդիր՝ դարերէ ի վեր:

Առաջ եւ ետք կապերը կը պահանջեն բացառական հոլովով խնդիր՝ գիւղէն առաջ, գիւղէն ետք, բայց ժամանակ ցոյց տուող բառերէն հայցական հոլովով խնդիր՝ ժամ մը առաջ, տարիներ ետք:

Սեռական եւ տրական հոլովներով խնդիր կը պահանջուի շատ մը կապերու կողմէ, ինչպէս՝ վրայ, տակ, մէջ, քով, մօտ, առջեւ, ետեւ, դիմաց, միջեւ, մէջտեղ, դէմ, շուրջ, մասին, առթիւ, շնորհիւ, ձեռամբ, պատճառաւ, վերեւ, ներքեւ, ատեն, միջոցաւ (սեռական հոլով), առանց, հակառակ, համար, չափ, պէս, հետ, նկատմամբ, հանդէպ, փոխանակ, համեմատ, համաձայն, համապատասխան, ի շահ, ի վնաս, ի հեծուկս, ի լուր, ի պատիւ, ի խնդիր, ի տես, բաղդատմամբ, ըստ, յանձին, ի դէմս (տրական հոլով): Բայց ինչպէ՞ս որոշել, թէ գոյական խնդիրը սեռակա՞ն, թէ տրական հոլով է: Գոյական խնդիրը կը փոխարինենք անձնական դերանունով: Սեղանին վրայ – իր վրայ. սեղանին չափ – իրեն չափ: Ուրեմն «սեղանին վրայ» դարձուածքին մէջ խնդիրը սեռական հոլով ունի, իսկ «սեղանին չափ» դարձուածքին մէջ՝ տրական հոլով:

Բացառական հոլովով խնդիր կը պահանջեն բացի, զատ, ետք, առաջ, աւելի, նուազ, վար, վեր, ներս, դուրս, ասդին, անդին, զատ, հեռու, ի վեր, սկսեալ, անկախ կապերը:

Գործիական հոլովով խնդիր կը պահանջեն հանդերձ, մէկտեղ, միասին կապերը:

ՎԱՐԺՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

1 Ընտրեցէ՛ք ճիշդ խնդիրը:

(իրար, իրարու)	հետ	բացի	(դուն, քեզմէ)
(մեր, մեզի)	հանդէպ	ըստ	(ձեր, ձեզի)
առանց	(քեզ, քեզի)	(իր, իրեն)	չափ
(իմ, ինձի)	համար	(իր, իրեն).....	բաղդատմամբ
(ձեր, ձեզի)	նկատմամբ	ի դէմս	(ձեզի, ձեզ)
(իրար, իրարու)	մօտ	դէպի	(ձեր, ձեզի)
(մեր, մեզի).....	նկատմամբ	մինչեւ	(զինք, իրեն)
(իրար, իրարու)	վրայ	(մեր, մեզի)	քով
առանց	(ինձի, զիս)	առ	(քեզ, քեզի)

2 Փակագիծի մէջ դրուած գոյականը կամ դերանունը քովի կապին յարմար խնդրի վերածեցէ՛ք՝ պէտք եղած յօդն ալ աւելցնելով:

Անոնք դէպի (արտեր) գացին:

Մօտեցէ՛ք դէպի (մենք)

Հասանք մինչեւ սահմանային (քաղաք)

Մօտեցանք մինչեւ (դուք)

(Դարեր) առաջ մարդիկ այս միջոցները չունէին:

(Դէպք)..... առաջ բարեւեցինք իրարու:

(Տարի մը)..... ետք հանդիպեցան իրարու:

(Քննութիւն) ետք հանդիպեցանք իրարու:

(Լեռ)..... ի վեր մագլցեցանք:

(Ամիս մը) ի վեր քեզ չեմ տեսած:

Ըստ (ծնողք) տղան պարտաճանաչ է:

- 3 Որոշեցե՛ք կապական խնդիրին հոլովը:
 Թաղարին մէջ բոյս մը տնկեցի:
 Ջուրին հետ կ'երթայ:
 Առանց բողոքի կ'աչխատի:
 Յաջողութեան համար ճիգ կը թափեմ:
 Կատուն սեղանին տակ պահուրտած է:
 Ի շահ տղոց կ'աչխատի:
 Աչխատէ՛ յօգուտ ազգիդ:
 Ատենապետը կը ստորագրէ ի դէմս հոգաբարձութեան:
 Վասն ազգի եւ հաւատի նահատակուեցան անոնք:
 Ի հեծուկս մեր թելադրութեան՝ գիտցածէն ետ չմնաց:
 Ըստ ականատեսներու՝ դէպքը զգայացունց եղած է:

4 Հոմանիչ կապով մը (նախքան, փոխանակ, ըստ, գերթ, վասն, Ի հեծուկս, ընդդէմ, յօգուտ) փոխարինեցե՛ք: Ուշադի՛ր. կրնան կապին դիրքն ու խնդիրին հոլովը փոխուիլ:
 Մեկնումէս առաջ իրեն հանդիպեցայ:

.....
 Սօսիին փոխարէն թող Անին գայ:

.....
 Ուսուցիչին համաձայն՝ դասը դիւրին է:

.....
 Արծիւի պէս կը սաւառնի:

.....
 Հայրենիքի համար պատրաստ ենք զոհուելու:

.....
 Կամքիս հակառակ՝ դէպքը պատահեցաւ:

.....
 Թշնամիին դէմ կռիւի ելան:

.....
 Ի շահ ընկերոջս՝ այդ քայլը առի:

ԿԱՊԱԿԱՆ ԴԱՐՁՈՒԱԾՔԻՆ ԼՈՒԾՈՒՄԸ

Կը թուենք պաշտօնը, տեսակը. կապը՝ դիրքով եւ տեսակով, խնդիրը՝ տեսակով (դերանուն կամ գոյական), հոլովով, թիւով, դէմքով, առումով:

Աւագանին մէջ ձկնիկ մը կը լողայ:

Աւագանին մէջ - տեղի պարագայ, կապական դարձուածք:

Մէջ - յետադաս անիսկական կապ:

Աւագանին - «մէջ» կապի խնդիր, գոյական, հասարակ անուն, սեռ. հոլով, եզ., Գ. դէմք, որոշեալ «ն» որոշիչ յօղով:

● Գտէ՛ք եւ լուծեցէ՛ք կապական դարձուածքները:

Կատուն սեղանին տակ մտաւ:

.....

.....

.....

Մենք սեպ լեռներն ի վեր մազլցեցանք:

.....

.....

.....

Ըստ մեզի՝ գործը յաջողած է:

.....

.....

.....

Անոնք իրարու համար կ'աղօթեն:

.....

.....

.....

ԿԱՅՍՐԸ

Հեղինակը

ԼԵՒՈՆ ՇԱՆԹ (Լեւոն Սեդրոսեան, 1869, Պոլիս - 1951, Պէյրութ) ուսումը կը ստանայ Սկիւտարի եւ Էջմիածնի Գէորգեան ճեմարաններէն: Հոգեբանութեան եւ մանկավարժութեան կը հետեւի Գերմանիոյ մէջ: Կ'ըլլայ ուսուցիչ: Կը ստանձնէ պատասխանատու պաշտօններ Հայաստանի Ա. Հանրապետութեան շրջանին: Իր գրչակից բարեկամին՝ Նիկոլ Աղբալեանի հետ կը հիմնէ Համազգայինի Մշակութային Միութիւնը եւ Պէյրութի Հայ ճեմարանը:

Իբրեւ գրող եղած է բանաստեղծ, վիպագիր եւ թատերագիր: Մեծ է յատկապէս իբրեւ թատերագիր: Իր թատերախաղերն են «Ճամբուն Վրայ», «Եսի Սարդը», «Հին Աստուածներ», «Ինկած Բերդի Իշխանուհին», «Կայսրը», «Օշին Պայլ», «Շրջախառնը»:

Շանթի հերոսները գաղափարապաշտ մարդիկ են ու կը ներկայացնեն ազնիւին ու վսեմին պայքարը անազնիւին ու չարին դէմ, նաեւ զգացումին ու միտքին պայքարը:

Վերնագիրի թելադրանք

Թատերախաղին նիւթը քաղուած է բիւզանդական արքունիքէն, ուր հայազգիներ ալ կային: Առաջին պատկերին մէջ կը նկարագրուի խաղ մը, ուր կ'երեւին տարբեր նկարագրի տէր մարդեր: Երկրորդ պատկերին մէջ կ'երեւին Օհան Գուրգէնն ու Հաննան: Օհան Գուրգէնը կայսերական աթոռին հասած է: Հաննա կը թելադրէ աւելի բարձրանալ: Կայսերական աթոռը նիւթական բարձունք է, մինչ Պէտքար լեռը կը խորհրդանշէ բարոյական եւ գաղափարական բարձունքը:

Երրորդ Արար

Բ. Տեսարան

1

(Չորս սպայ խմբուած միասին՝ լարուած ուշադրութեամբ կը հետեւին, մինչ Հաննա աղեղը ձեռքը՝ նշան բռնելու վրայ: Քիչ մը ատեն լուռ, ու յանկարծ նետը կը թռչի: Ընդհանուր շարժում):

ՏԱՐԻՔՈՏ ՄՊԱՆ - ՀՐԱ՛ՂՔ Է:

ԵՐԿՐՈՐԴ ՄՊԱՆ - Պատահմո՛ւնք:
ՄԻԻՍ ՄՊԱՆ - Պատահմո՛ւնք, երկո՞ւ անգամ իրար վրայ:
ԹՈՐՈՍ - (Չորրորդ սպան, թարմ տղայ մը) Հրաշալի է, Հաննա՛:
ԵՐԿՐՈՐԴ ՄՊԱՆ - Պատահմո՛ւնք է, ինչ կ'ուզէք՝ ըսէք:
ՀԱՆՆԱ - (Թորոսին) Տո՛ւր նետ մըն ալ:
ՄԻԻՍ ՄՊԱՆ - Ո՛չ, պայմանը երկու էր. թող առաջ գայ մրցողը:
ԵՐԿՐՈՐԴ ՄՊԱՆ - Եթէ մեր բոլոր զօրականներուն աղջիկները այսպէս նետ քաշել գիտնային՝ ալ ինչի՞ էին պէտք Նիկեֆոր կայսեր իր բանակները:
ՄԻԻՍ ՄՊԱՆ - Բարեկա՛մ, սրախօսութիւնդ դիր կապարճը ու փոխարէնը նետ մը վերցո՛ւր, եթէ քաջ ես:
ԵՐԿՐՈՐԴ ՄՊԱՆ - Եղբա՛յր սիրելի, նետ է ու չդպաւ. ետքը՞... յաղթուի՞նք աղջիկէ՞ մը:
ՏԱՐԻՔՈՏԸ - Ես ինծի կը յայտարարեմ յաղթուած:
ԵՐԿՐՈՐԴ ՄՊԱՆ - Այո՛, մենք ալ, մենք ալ:
ՀԱՆՆԱ - Ուրեմն կախեմ աղեղը:
ՏԱՐԻՔՈՏԸ - Կախէ՛, օրիորդ, ու յայտնէ՛ կամքդ:
ԹՈՐՈՍ - Հրամանը քուկդ է, Հաննա՛:
ՀԱՆՆԱ - Կը հրամայեմ իսկոյն պատրաստ ըլլալ, պիտի ելլենք, ա՛յ հոն... ձիւնէ գազաթները:
ՄԻԻՍ ՄՊԱՆ - Ձիւնէ գազաթնե՞րը:
ԵՐԿՐՈՐԴ ՄՊԱՆ - Ասոր համար երկու թեւ պէտք է ամէն մէկուս ուսին:
ՀԱՆՆԱ - Ինչո՞ւ : (Տարիքոտ սպան մատնանշելով): Չէ՞ որ նոր է բարձրացեր ամբողջ խումբով:
ՏԱՐԻՔՈՏԸ - Նախ՝ ան ուրիշ խումբ էր, օրիո՛րդ, լերան վարժ մարդիկ: Երկրորդ՝ մենք հասանք միայն մինչեւ պատուուածքը եւ շատ ալ դժուար: Ըսի, որ գազաթը ելլողը Գուրգէնն էր միայն:
ԵՐԿՐՈՐԴ ՄՊԱՆ - Ձօրավա՞րը, եւ ինչո՞ւ:
ՏԱՐԻՔՈՏԸ - Այնպէ՛ս, քմահաճո՛յք, եւ մեր բոլորիս ստիպումին հակառակ. սեպ ժայռ, փուխը ձիւն, տակն ալ անդունդ:
ՄԻԻՍ ՄՊԱՆ - Ուրեմն, օրիո՛րդ, ուրիշ հրաման մը:
ՀԱՆՆԱ - (Հանգիստ ու յամառ) Հո՛ն, ձիւներն ի վեր...
ՄԻԻՍ ՄՊԱՆ - Բայց լսեցիր՝ դժուար է, վտանգաւոր:

ՀԱՆՆԱ - Ըլլար դիւրին ու ան-
վտանգ, ելած կ'ըլլային ա-
մէնքը:

ՏԱՐԻՔՈՏԸ - Իսկ հա՞յրդ, թոյլ կու
տա՞յ:

ՀԱՆՆԱ - Այդ հոգը թող ինձի:

ՄԻԻՍ ՍՊԱՆ - Աղէ՛կ, երթանք
մինչեւ լանջի գիւղը, ձին կը
բարձրանայ: Քիչ մը կը հան-
գստանանք ու փորձենք աւե-
լի վեր, որքան հնար է:

ՏԱՐԻՔՈՏԸ - Մինչեւ գիւղը
կարելի է, ի հարկէ, թէեւ...

ՄԻԻՍ ՍՊԱՆ - Դէ՛, ամէն մէկը
իր ձիուն հոգը:

ԵՐԿՐՈՐԴ ՍՊԱՆ - Ուրեմն դէպի
ձիւներն ու անդունդները:

ՏԱՐԻՔՈՏԸ - Այդպէս է, տղա՛ս,
երբ աղեղը աղջկան մը ձեռքը
կը մնայ:

Լ. Շանթի «Ինկած Բերդի Բշխանու-
հին» թատերախաղի բեմադրութենէն
տեսարան, «Գասպար Իփէկեան» Թատր-
ոնախումբ, Պէրոս, 1954:

Չորրորդ Արար

Դ. Տեսարան

9

(Կայսրը եւ Հաննա):

ԿԱՅՍՐԸ - (Դանդաղ շարժումով ձեռքը վար կ'առնէ դէմքէն ու կը խօսի
հատիկ-հատիկ) Ահա՛ կեցած եմ նորէն, Հաննա՛, Պէտքար լերան
գլուխը. ահա նորէ՛ն ես յաղթական, նորէ՛ն ետիս մահ ու խոր-
տակում, նորէ՛ն սիրտս թուխպ ու հոգիս խռով...

ՀԱՆՆԱ - (Հանդարտ խօսուածքով) Մի՛ կենար ու մի՛ նայիր ետ. ետիդ
անդունդ է:

ԿԱՅՍՐԸ - Անդո՛ւնդ, դաժա՛ն ու մթի՛ն:

ՀԱՆՆԱ - Վե՛ր, մագլցէ վե՛ր:

ԿԱՅՍՐԸ - Արժէ՞: Եւ ո՞ւր: Ահա գագա՛թ մը:

ՀԱՆՆԱ - Անոնց համար, որոնց շունչը կարճ է:
 ԿԱՅՍՐԸ- Բոլոր գազաթներուն ալ աս է եղածը:
 ՀԱՆՆԱ - Բայց եւ այնպէս, քալէ՛, քալէ՛ վե՛ր:
 ԿԱՅՍՐԸ - Ո՛վ դուն, իմ հոգիիս անվերջ ձգտումը, իմ անհանգիստ, իմ անյագ հոգիիս անգուսպ ու թեւաւոր ձգտումը. բայց ինչո՞ւ, ինչո՞ւ դուն, ինչո՞ւ այս ձգտումը. եւ մինչեւ ե՞րբ եւ մինչեւ ո՞ւր...
 ՀԱՆՆԱ - (Մատնանիշ ընելով լեռները) Մինչեւ ճերմակ բարձունքները, մինչեւ միգոտ կատարները, մինչեւ անհաս տենչանքները, մինչեւ մահուան սահմանները...
 ԿԱՅՍՐԸ - (Տխուր երերցնելով գլուխը) Մինչեւ անհուն տենչանքները... մինչեւ մահուան սահմանները...
 ՀԱՆՆԱ - Վե՛ր, մագլցէ վե՛ր...
 ԿԱՅՍՐԸ - Այո՛... մնացածը բոլորովին ոչինչ է:
 ՀԱՆՆԱ - Վե՛ր, մագլցէ վե՛ր...

ԼԵՒՈՆ ՇԱՆԹ

ԲԱՌԵՐ ԵՒ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԶՕՐԱԿԱՆ - բանակային, զինուորական: ՍՐԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ - նրբամիտ կատակ, սրամտութիւն: ԿԱՊԱՐՃ - նետ դնելու աման: ՍԵՊ - սուր ու ողորկ: ՓՈՒԽՐ - դիւրաւ փշրուող՝ հող, փխրուն: ՀՆԱՐ - ճար, ելք, միջոց, կարելիութիւն: ԹՈՒԽՊ - մուխ ամպ, սեւ մառախուղ: ԽՌՈՎ - յուզուած, քէնոտած: ԴԱԺԱՆ - անգութ, վայրագ, խոժոռ, ժանտ: ՄԹԻՆ - մութ, խրթին: ԱՆՅԱԳ - անկուշտ, անյազուրդ: ՄԻԳՈՏ - մէզով ծածկուած, միզամած: ՏԵՆՉԱՆՔ - բաղձանք, ցանկութիւն, ըղձանք:

ԴԱՍԱՐԱՆԱՅԻՆ ԶՐՈՒՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆ

- 1.- - Ո՞վ է թատերախաղի անիրապաշտ հերոսը, որ արդիւնքը պատճառով չի բացատրեր, այլ՝ հրաշքով: Բերէ՛ք այս մասին անոր զիպուկ խօսքերը:
- 2.- Ո՞վ է նախապաշարեալ տիպարը, որ կնոջ մը յաջողութիւնը կը նկատէ պատահականութեան արդիւնք, եւ ոչ կարողութիւն: Ան իր տկարութիւնը կատակներով կը ծածկէ:
- 3.- Ո՞վ է իրապաշտ տիպարը, որ Հաննայի յաղթանակը կարողութիւն կը նկատէ:

4.- Ո՞վ է զգացապաշտ տիպարը, որ Հաննայի հանդէպ սէր ունի ու այդ պատճառով անոր ամէն ինչը հրաշալի կը նկատէ:

5.- Ո՞վ է իր արժանիքներուն գիտակցութիւնը ունեցող ու յաղթանակէ չգինովցող տիպարը:

6.- Երկրորդ պատկերին մէջ կայսերական գահին տիրացած Յան Գուրգէն ինչպէ՞ս կը ներկայացնէ յաղթանակի ճամբան ու իր հոգեկան վիճակը:

7.- Ան ի՞նչ կը տեսնէ իր դիմաց ու գիտէ՞, թէ ո՛ւր պիտի մագլցի:

8.- Հաննա ի՞նչ կը թելադրէ անոր: Ի՞նչ կը կը խորհրդանշեն անոր ցոյց տուած բարձունքները:

ԼԵԶՈՒԱԿԱՆ ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ

● Փակագիծի բառերը բացէ՛ք ճիշդ հոլովածելով:

(կայսր) բանակը (դուստր) անունը

(երեկոյ) խրախճանք (առաւօտ)..... լուրեր

Յովհաննէս Թումանեանի Թիֆլիսի փան վերնայարկը պարբերաբար հաւաքուող հայ մտաւորականները իրենց հաւաքը կը կոչէին «Վերնափուն»։ Նկարը կը ներկայացնէ Վերնափունի մնայուն անդամները, որքի, ձախէն՝ Լեւոն Շանթ եւ Գերենիկ Գեմիրճեան, նստած՝ Աւերիք Իսահակեան, Գապարոս Աղայեան, Յովհաննէս Թումանեան:

ՐԴ օրէնք.- արդ, արդար, արդուկ, արդի, բարդ, բերդ, բուրդ, դրդել, երդիք, երդում, թակարդ, խարդախ, խլուրդ, կարդալ, մարդ, յարդ, յորդ, ջարդ, վարդ, վրդովիլ, սարդ, սրդողիլ **եւ այլն:** **Նաեւ քանի մը վերջածանցներ.-** **արդ՝** գմբեթարդ, խորանարդ, կորնթարդ. **ուրդ՝** ածուրդ, արծակուրդ (արձակել բայէն), ժողովուրդ, խառնուրդ, խորհուրդ, յագուրդ. **որդ՝** բաժանորդ, ճամբորդ, յաճախորդ, որսորդ, քառորդ **եւ այլն:** **Ր-էն ետք Թ ունին** Արթիկ (քաղաք մը), արթուն, երթալ, զարթնիլ, զուարթ, թարթել, թերթ, լուրթ, խորթ, խրթին, կարթ, կիրթ, հարթ, հորթ, մերթ, շողոքորթ, շուրթ, որթ, սաղարթ, փարթամ, փերթ, փարթ (փորի ճարպ) **եւ այլն:**

1 Նմանաձայն զոյգերը իմաստով տարբերակեցէ՛ք, ապա գրեցէ՛ք անոնցմով կազմուած մէկ-երկու բաղադրեալ բառ, եթէ ունին:

յարդ	հարթ
որդ	որթ
յորդ	հորթ
երդ	երթ
բերդ	փերթ
բարդ	փարթ
դար	թառ
դուռ	թուր
	դուր
դեր	թեր
	դեռ

2 Կազմեցէ՛ք նորանոր բառեր:

- խրթին.....
- արթուն.....
- կիրթ.....
- թերթ.....

ՀԱՐՑԱԿԱՆ ԴԵՐԱՆՈՒՆՆԵՐ

Հարցական դերանունները հարցում կ'ընեն.

- Ո՞վ եւ որո՞նք՝ անձի, իսկ ի՞նչ եւ ինչե՞ր՝ իրի մասին: Կը հոլովուին:

ուղղ.	ո՞վ	որո՞նք	ի՞նչ	ինչե՞ր
հայց.	զո՞վ	որո՞նք	ի՞նչ	ինչե՞ր
սեռ.	որո՞ւ	որո՞նց	ինչի՞, ի՞նչ բանի	ինչերո՞ւ
տր.	որո՞ւ	որո՞նց	ինչի՞, ի՞նչ բանի	ինչերո՞ւ
բցո.	որմե՞	որոնցմե՞	ինչե՞	ինչերե՞
գործ.	որո՞վ	որոնցմո՞վ	ինչո՞վ	ինչերո՞վ

Ի՞նչ դերանունը ունի նաեւ ածականական գործածութիւն ու հարցում

կ'ընէ առարկայի յատկանիչի մասին՝ ի՞նչ ծառ, ի՞նչ դպրոց եւ այլն:

Ի՞նչ ընել, ի՞նչ ըլլալ.- ստորոգիչի մասին. ի՞նչ կ'ընէ... ի՞նչ եղաւ...:

Ո՞ր եւ ինչպիսի՞.- որոշիչի մասին. ո՞ր զինուորը, ի՞նչպիսի զինուոր:

Քանի՞, քանի՞երորդ, քանի՞ական.- թուական որոշիչի մասին.- քանի՞

փողոց, քանի՞երորդ փողոցը, քանի՞ական մատիտ: Առաջին երկուքը կրնան յօդ ստանալ եւ հոլովուիլ:

քանի՞ն, քանի՞ի, քանի՞ն, քանի՞ով

քանինե՞րը, քանիներո՞ւ, քանիներե՞, քանիներո՞վ

քանի՞երորդը, քանի՞երորդին, քանի՞երորդէն, քանի՞երորդով:

Ո՞րքան (ո՞րչափ, ի՞նչքան).- չափ ու քանակի պարագայի մասին. որքա՞ն ապրանք. որքա՞ն շատ ապրանք. որքա՞ն կը քնանաս: Կրնայ հոլովուիլ. ո՞րքանը, ո՞րքանին, ո՞րքանէն, ո՞րքանով:

Ո՞ւր, ուրկե՞.- տեղի պարագայի մասին. ո՞ւր գնաց, ուրկե՞ կու գաս:

Ե՞րբ, երբուրնե՞.- ժամանակի պարագայի մասին. ե՞րբ գացիր, երբ- ուրնե՞ կ'երգես:

Ինչպե՞ս.- ձեւի պարագայի մասին. ինչպե՞ս գրեցիր:

Ինչո՞ւ.- պատճառի ու նպատակի պարագաներու մասին. ինչո՞ւ կը հազաս, ինչո՞ւ կը ճամբորդես:

Որոշեցէ՛ք նշուած անդամին պաշտօնը յարմար հարցումով:

Տիգրան թագաւոր կոչուեցաւ Արքայից Արքայ:

Աւագ Թարգմանիչները ապրեցան Ե. դարուն:

Հայերէնը հնդեւրոպական լեզու մըն է:

Սեպագիրերը օգտագործուեցան Ուրարտուի մէջ եւ:
 Րաֆֆի գրեց նաեւ պատմավէպեր:
 Ժողովուրդը Հայրիկ կոչեց Մկրտիչ Խրիմեանը:
 Մայր Տաճարը Աճիի գարդն է:
 Րաֆֆիի գլուխ գործոցը «Սամուէլ» պատմավէպն է:
 Շինանիւթերով հարուստ է մեր երկիրը:
 Բազմայարկ շէնքեր կը կառուցուին Երեւանի մէջ:
 Երեւան արջը կ'ապրի Հիւսիսային Բեւեռի մէջ:
 Ճամբան կրկնակի երկարեցաւ:
 Քրիստոս ունէր տասներկու աշակերտներ:
 19րդ դարուն տեղի ունեցաւ Ազգային Զարթօնքը:
 Կիլիկեան Թագաւորութիւնը կործանեցաւ 1375ին:
 406 թուականէն ի վեր հայերը գիր ունին:
 Մատենադարանը կը գտնուի Երեւանի մէջ:
 Հրազդան գետը Սեւանայ լիճէն կը բխի:
 Զննութեան պատճառաւ պիտի չմասնակցիմ խաղին:
 Գիրք մը գնելու համար գրախանութ մտայ:

ՅԱՐԱԲԵՐԱԿԱՆ ԴԵՐԱՆՈՒՆՆԵՐ

Յարաբերական դերանունները կ'արտայայտեն նախադասութեան մը կապը ուրիշ նախադասութեան մը մէկ անդամին հետ:

Բարեւեցի ուսուցիչիս: Ուսուցիչս փողոցէն կ'անցնէր:
 Բարեւեցի ուսուցիչին, որ փողոցէն կ'անցնէր:

Առաջին տողին մէջ կան երկու պարզ նախադասութիւններ, ուր կրկնուած է «ուսուցիչ» բառը:

Երկրորդ տողին մէջ երկու պարզ նախադասութիւնները միաձուլուելով դարձած են բարդ նախադասութիւն մը, ուր «որ» յարաբերական դերանունը գործածուած է երկրորդ նախադասութեան «ուսուցիչ» բառին փոխարէն, ու առաջինին «ուսուցիչ» բառին հետ (յարաբերեալ) յարաբերութիւն մը ստեղծելով բարդ նախադասութիւն մը կազմած է:

Որ (որոնք) յարաբերական դերանունը ունի եզակի եւ յոգնակի, կը հոլովուի ու խօսքի մէջ հանդէս կու գայ գոյականին բոլոր պաշտօններով: Նոյն իմաստներով հանդէս կու գան նաեւ ով որ, որոնք որ եւ ինչ որ դերանունները, որոնք սակայն իրենց դիրքով կը տարբերին: Այսպէս՝

Կը մըցի ան, որ կրնայ: > Ով որ կրնայ՝ կը մըցի:

կը մրցին անոնք, որոնք կրնան:	>	Որոնք որ կրնան՝ կը մրցին:	
Ընտրեցէ՛ք զայն, որ լաւ է:	>	Ինչ որ լաւ է՝ զայն ընտրեցէ՛ք:	
ուղղ. որ որոնք	ով (որ)	որոնք (որ)	ինչ (որ)
Հայց. զոր զորս	ով որ	որոնք որ	ինչ որ
սեռ. որու որոնց	որու որ	որոնց որ	ինչի որ
տր. որու որոնց	որու որ	որոնց որ	ինչի որ
բցո. որմէ որոնցմէ	որմէ որ	որոնցմէ որ	ինչէ որ
գործ. որով որոնցմով	որով որ	որոնցմով որ	ինչով որ

Յարաբերական դերանունը յարաբերեալին հետ կը նոյնանայ իր թիւով: «Բարեւեցի ուսուցիչիս, որ փողոցէն կ'անցնէր» նախադասութեան մէջ «ուսուցիչիս» յարաբերեալը եւ «որ» յարաբերական դերանունը եզակի են:

1 Դրէ՛ք որ յարաբերական դերանունը յարմար թիւով ու հոլովով եւ բերանացի որոչեցէ՛ք պաշտօնը:

- Ո՞վ է այն գրողը,..... գրեց «Խենթը» վէպը:
- Տեսայ այն տղաքը, ախոյեան հանդիսացան:
- Այն աշակերտը, անունը չեմ յիշեր, լաւ մարդիկ մըն էր:
- Տեսայ հայրենակիցներս, հետ մանկութիւնս ապրած եմ:
- Տուր ինծի այն գրիչը, նուէր ստացած էիր:
- Ով է ան, Հայրիկ կոչեցին:
- Գտայ այն գիրքերը,..... դուն կը փնտռէիր:
- Տեսայ այն աշակերտները, միշտ հպարտ եղած եմ ես:
- Ահաւասիկ այն ծառը, պտուղ քաղեցինք:
- Ո՞վ է ան, ծննդավայրը Քանաքեոն է:

2 Նախադասութիւններ կազմեցէ՛ք որ, որոնք, զոր, զորս, որմէ, որով, որոնցմէ, որոնցմով յարաբերական դերանուններով:

Միւս յարաբերական դերանուններն են ուր, ուրկէ, երբ, ինչպէս, որքան (որչափ): Որ յարաբերականը կրնայ կրկնուիլ միւսերուն հետ եւս ուր որ, ուրկէ որ, երբոր, ինչպէս որ, որքան որ: Բոլոր յարաբերական դերանուններն-

րը կը ծագին հարցական դերանուններէն:

Ուր եւ ուրկէ, երբ յարաբերականները հանդէս կու գան ժամանակի եւ տեղի պարագայի պաշտօններով:

Հաւաքուեցանք պարտէզին մէջ, ուր խաղեր կազմակերպեցինք:

Հաւաքուեցանք պարտէզին մէջ, ուրկէ առուակ մը կ'անցնէր:

Վերադարձանք ուշ գիշերով, երբ փողոցները ամայի էին:

Ինչպէս (ինչպէս որ) դերանունը ունի ձեւի պարագայի, իսկ որքան (որքան որ) դերանունը՝ չափ ու քանակի պարագայի պաշտօն: Նախադասութեան մէջ ինչպէս յարաբերականը սովորաբար կ'ունենայ այնպէս, իսկ որքան յարաբերականը՝ այնքան յարաբերեալը:

յարաբերեալով > առանց յարաբերեալի

Այնքան քալէ՛, որքան կրնաս: > Որքան որ կրնաս՝ քալէ՛:

Այնպէս երգէ՛, ինչպէս կ'ուզես: > Ինչպէս որ կ'ուզես՝ երգէ՛:

Այնպէս եւ այնքան յարաբերեալները կրնան յարաբերականէն հետու դրուիլ:

● Որոշեցէ՛ք յարաբերականն ու յարաբերեալը, յարաբերականին պաշտօնը, հոլովը, թիւն ու դէմքը:

Երէկ հանդիպեցանք քեռիիս, զոր շատոնց չէինք տեսած:

Հետո՞ք բե՛ր սղոցը, որով փայտ պիտի կտրեմ:

Ասիկա այն դպրոցն է, ուր աշխատեցաւ Լեւոն Շանթ:

Դիմացը Սրմանց գագաթն է, ուրկէ կը բխի Արաքս գետը:

Վերադարձանք գիշերով, երբ փողոցը արդէն ամայի էր:

Այնպէս գրէ, ինչպէս որ կը պահանջուի:

Այնքան բեր, որքան որ կը պահանջուի:

Յարաբերական դերանունով կազմուած բարդ նախադասութիւնը կը կոչուի բարդ ստորադասական նախադասութիւն, որ կ'ունենայ երկու բաղադրիչներ:

Բարեւեցի ուսուցիչիս,) (որ փողոցէն կ'անցնէր:

գլխաւոր նախադասութիւն < > ստորադաս նախադասութիւն

Ստորադաս նախադասութիւնը գլխաւորին դիմաց կ'ունենայ երեք դիրքեր՝ յետադաս, միջադաս, նախադաս:

Այս է այն լեռը, ուրկէ բիւր ակեր կը բխին:

Յետադաս ստորադասը ստորակէտով կը տրոհուի:

Այս առտու, երբ արթնցայ, ձիւն կը տեղար:

Միջադաս ստորադասը երկու կողմէն ստորակէտով կը տրոհուի:

Ինչ որ կը փափաքիս՝ պիտի ունենաս:

Նախադաս ստորադասը սովորաբար բուրով կը տրոհուի:

Որ-ով կազմուած յարադրաւոր յարաբերական դերանունները սովորաբար կը գործածուին նախադաս ստորադասին հետ՝ ով որ, որոնք որ, ինչ որ, ուր որ, ուրկէ որ, երբոր, ինչպէս որ, որքան որ:

● Որոչեցէ՛ք գլխաւոր նախադասութիւնը եւ ստորադասը՝ ըստ դիրքի եւ բաժնեցէ՛ք յարմար կէտով:

Ով որ ուզէ կրնայ երթալ:

Այն տունը ուր անցաւ մանկութիւնս փլատակ է այսօր:

Ուր որ ուզես հոն կ'երթանք:

Հեղեղը քանդեց այն կամուրջը ուրկէ քաղաք կը մեկնէին գիւղացիք:

Հանդիպի՛ր երեկոյեան երբ տնեցիները եկած կ'ըլլան:

Ինչ որ կ'անցնէր միտքէս կատարուեցաւ:

Այս իրիկուն երբ տուն վերադարձայ զիս անակնկալ մը կը սպասէր:

Երբոր քնանալու ըլլաս լոյսը կը մարես:

Ով որ կ'ընդօրինակէ զեռօ պիտի ստանայ:

Որոնք որ պիտի ընդօրինակեն զեռօ պիտի ստանան:

Որու որ հարցուցի ուրացաւ:

Կը խօսի այնպէս, ինչպէս կ'ուզէ:

Կը վազէ այնքան, որքան կրնայ:

Ուրկէ որ անցնիս պիտի սայթաքիս:

Երբոր հանգիստ զգաս վերադարձի՛ր գործի:

Հետդ բեր այն նկարները զորս ընկերներդ դիտել կ'ուզեն:

ՆՊԱՍՏԻ ՕՐ ՄԸ

Յեղիակը

ԶԱՊԷԼ ԵՍԱՅԵԱՆ (1878-1943) արեւմտահայ գրականութեան մէջ իրապաշտ արձակի վարպետներէն է: Գրած է պատմուածքներ, վիպակներ, որոնց մէջ ներկայացուցած է ընդհանրապէս պոլսահայ կեանքը իր բոլոր խաւերէն առնուած հերոսներով եւ անոնց հոգեբանութեամբ: Իր վիպակներէն յիշենք «Կեղծ Յանճարներ», «Շնորհքով Սարդիկ», «Պարպա Խաչիկ», ինքնակենսագրական վէպ է «Սիլիստարի Պարտէզները»: Շրջան մը Փարիզ ապրելէ ետք ներգաղթած է հայրենիք: 1937ին ուրիշներու հետ կը ձերբակալուի Սթալինեան վարչակարգին կողմէ ու կը մահանայ արքայի մէջ:

Վերնագիրի թելադրանք

1908ին Սուլթան Ապտուլ Յամիտ ստիպուած կ'ըլլայ վերստին հռչակել Օսմանեան Սահմանադրութիւնը, որ ժողովուրդներուն եղբայրութիւն, խաղաղութիւն ու արդարու-

թիւն կը խոստանար, սակայն Երիտասարդ Թուրքերու կառավարութիւնը 1909ի Ապրիլին մոլեռանդ ամբոխները կը գրգռէ Կիլիկիոյ հայոց վրայ: 30 հազար հայեր կը զոհուին, քաղաքներ ու գիւղեր կը կողոպտուին ու կ'աւերուին: Ձապէլ Եսայեան Պատրիարքարանի կողմէ կ'ուղարկուի Կիլիկիոյ Ադէտին գլխաւոր վայրը՝ Ատանա, եւ գրի կ'առնէ իր տեսածներն ու լսածները «Աւերակներու Մէջ» տպաւորապաշտ գիրքով: «Նպաստի օր մը» հատուածը կը պատմէ Ադէտէն վերապրած այդ մարդկային խլեակներու անօրինակ ողբերգութիւնը:

Առաւօտուն կանուխէն, գրեթէ արշալոյսին, ամբոխը լեցուած էր եկեղեցիին բակը, սպառնազին կը բարձրանար մինչեւ Առաջնորդարանի սանդուղներէն վեր, երբեմն կը գոռար, երբեմն կը հեծեծէր: Երբեմն առաջ անցնելու տենչանքով անոնք զիրար կը կոխտէին, տղաք կը ճչէին, ու սրտագին աղաղակներ մեզ կը ցնցէին:

Կարգապահութիւն պահել անկարելի եղած էր: Մենք յուսահատած էինք: Ամբոխին մէկ տասանորդն իսկ գոհացնելու իրեղէն չունէինք:

- Պէտք է ամէնէն դժբախտները՝ ծերերը, կոյրերը, հիւանդները ընտրել,- ըսաւ մեզմէ մէկը:

Ամէնքն ալ նոյն աստիճանով դժբախտ ու կարօտ էին, ու՝ որքան որ հաւատացած էինք այդ ընտրութեան ձեւին անբաւականութեան վրայ՝ մտանք ամբոխին մէջ, նախ կոյրերը փնտռելու: Բազմութիւնը կազմուած էր մեծ մասամբ կիներէ. այրերու բացակայութիւնը աչքի կը զարնէր:

Կոյրերը մէկը միւսին ետեւէն կը յառաջանային: Իրենց թխացած ու տոգոյն դէմքին վրայ լոյսէ զուրկ ու մեռած աչքերը կը սեւեռէին մեր ուղղութեամբ: Անոնք կը հետեւէին մեր ձայնին ու անձկութեամբ կը սպասէին մեր հրակէրին: Առհասարակ լուռ էին. շատ չէին խօսեր անոնք. իրենց մէջ ամփոփուած՝ ոմանք նոյնիսկ կարծես դեռ չէին հասկցած պատահածը:

Երկու օր առաջ տեսեր էի պառաւ մը, որ անընդհատ հանդիպողին կը հարցնէր, թէ ի՞նչ եղաւ: Ոչ ոք բացատրեր էր իրականութիւնը իր մանրամասնութիւններուն մէջ. ամէնքն ալ իրենց առանձին հոգերով գրաւուած էին: Պառաւը լսեր էր միայն աղմուկը, լսեր էր վայնասունները, լսեր էր հրդեհի ճարձատիւնները, խլացեր էր հրացաններու ձայնէն, զգացեր էր բոցերու ջերմութիւնը կռնակին վրայ, ու տարուած փախստական ամբոխի մը հոսանքէն՝ օր մը հոս, օր մը հոն քշուեր էր անգիտակցաբար: Ոչ ոք դեռ բարութիւնը ունեցեր էր իրեն պատմելու, թէ ի՞նչ պատահեցաւ: Այս պատճառով է, որ դէմքը առեր էր սարսափի, անորոշութեան ու կասկածի արտայայտութիւն մը:

Հիմա իմ դէմս ունէի երիտասարդ կին մը: Մէկ աչքը կորսուած էր ակնակապիճներուն խորութեանը մէջ ու միւսը, ընդհակառակը, ցցուած, ուռած, բիբի տեղ կրելով ճերմակ կոճակի պէս կարծրութիւն մը: Այդ աչքը անհանգիստ ու թաքուն կենդանութիւն մը ունէր, բանտարկուած կը թուէր ու կարծես պոռթկալու կը միտէր: Յարաշարժ ու ցայտուն՝ երկչոտութիւն ու անհանգստութիւն կը պատճառէր միանգամայն ու կը նայէր մեր նայուածքէն տարբեր նայուածքով մը:

Առանց խօսելու, ընտրեցինք մեր հագուստները, բայց վերջապէս հարկադրուեցանք հարցնել.

- Քանի՞ հոգի էք:

Պահ մը լուռ կեցաւ. կարծեցինք թէ չէր հասկցած. իր ճերմակ բիբը անշարժացաւ. շրթունքները թոթովեցին: Ու սկսաւ հեծկլտալ անվերջ: Ո՞վ գիտէ՝ ինչ կը տեսնէր իր կուրուլթեան մշտնջենական մը-թուլթեանը մէջ:

Շատ անգամ կը պատահէր ասիկա: Մեր հարցումը իրենց կը յիշեցնէր, թէ այլեւս ոչ ոք ունէին, կը յիշեցնէր իրենց բոլոր անոնք, որ անդարձ կորսուած էին ու մենք յանցաւորի պէս չէինք գիտեր ինչպէ՛ս ամոքել զիրենք:

Երբեմն խնայելու համար, փոխանակ հարցնելու, թէ «քանի՞ հոգի էք», կը դնէինք դէզ մը հագուստ ու կ'ըսէինք.

- Այսչափը կը բաւէ՞.

- Ինչո՞ւ պիտի չբաւէ. ո՞վ է մնացեր... Իմ չոր գլուխս է մընացեր, ինչո՞ւ պիտի չբաւէ, ա՛խ...

Ու անխուսափելի կերպով հետեւանքը նոյնը կ'ըլլար. դարձեալ լաց, դարձեալ հեծկլտանք:

Ուրիշներ մեր ձեռքերէն կը քաշէին գեղեցիկ հագուստ մը, մէկ կողմ կը նետէին ու կը բողոքէին.

- Հոգերդ առնեմ, բան մը տուէք՝ ծածկուիմ, սգաւոր գլխիս գեղեցիկ հագո՞ւստն է պակաս:

Ու կը պահանջեն սեւ, միշտ սեւ: Իրենց նայուածքը կը փնտռէ դէզերուն մէջէն սեւը ու սգաւորի հագուստները:

Կոյրերը իրենց գլուխները բարձր բռնած, սրունքները դեղեւուն,

«Մպանդիս Յեփոյ», գեղանկարիչ՝ Վարդգէս Սուրէնեանց (1860-1921):

կու գային դէպի մեզ ու երբեմն իրարու կը կրթնէին՝ յառաջանալու համար...: Այդ վիրաւորուած ու արիւնոտ աչքերը, այդ ճերմակ մշուշով ծածկուած բիբերը, թարախէն մաշած արտեւանունքներով՝ մեզի թէ՛ գթուածիւն, թէ՛ վախ կը ներշնչէին, ու կային որ ունէին այնպիսի փակ աչքեր, որ անկարելի էր երեւակայել, թէ ատեն մը նայուածքի լոյսը ճաճանչած է այդ ցամքած ու ողորկ խորուածիւններէն: Մորթը ճակատէն կ'իջնէր այդ փոսերուն մէջ՝ առանց նոյնիսկ ծալք մը կազմելու արտեւանունքի միացած գիծին վրայ:

Ամէնքն ալ անտէր էին ու առանձին, ու ոմանք չէին գիտեր, թէ ի՞նչ են եղեր իրենց ընտանիքին անդամները. մեռած էին, թէ թափառական, թէ բանտարկուած...: Այս հարցումն էր, որ կը յաճախէր իրենց տփուոյն շրթունքներուն վրայ.

- Հոս եկողներէն մէկը չըսա՞ւ, թէ կոյր հայր մը ունէի...:

Մեզի դժուար էր պատասխանել. աւելի դժուար էր իրենց տկար ու դողդոջուն յոյսը մարել. շատերը այդ յոյսովն է միայն, որ կ'առաջնորդուէին կեանքի դժնդակ ճամբուն վրայ:

ԶԱՊԷԼ ԵՍԱՅԵԱՆ

ԲԱՌԵՐ ԵՒ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԱՐՇԱԼՈՅՍ - լուսածագ, արեւագալ: ԱՄԲՈՒՍ - մարդոց բազմութիւն, խուժան: ՍՊԱՌՆԱԳԻՆ - սպառնալի: ՀԵԾԵԾԵԼ - հառաչել, ողբալ, կոծել: ԱՂԱՂԱԿ - ճիչ, գոչ: ԻՐԵՂԷՆ - առարկաներ, գոյք: ԹԽԱՆԱԼ - մութ գոյն ստանալ՝ մարմինը: ՍԵՒԵՌԵԼ - յարել, անթարթ նայիլ: ԱՆՁԿՈՒԹԻՒՆ - սրտնեղութիւն, հոգ: ՎԱՅՆԱՍՈՒՆ - ցաւի պոռչտուք: ՃԱՐՃԱՏԻՒՆ - կրակի ձայն, ճաթոտիւն: ԱԿՆԱԿԱՊԻՃ - աչքին խորչը, փոսը: ԹԱՔՈՒՆ - գաղտնի, ծածուկ: ՑԱՅՏՈՒՆ - աչքի զարնոդ, կարկառուն՝ դէմք: ԵՐԿՉՈՏՈՒԹԻՒՆ - վախկոտութիւն, ամչկոտութիւն: ՄԻԱՆԳԱՄԱՅՆ - մէկ անգամէն, միատեղ: ՀԱՐԿԱԴՐՈՒԻԼ - ստիպուիլ, պարտադրուիլ: ՄՇՏՆՁԵՆԱԿԱՆ - յաւիտենական, յաւերժական: ԱՄՈՔԵԼ - մխիթարել, սփոփել, մեղմել՝ ցաւը: ԱՆՆՈՒՍԱՓԵԼԻ - որմէ խուսափիլ կարելի չէ, անհրաժեշտ: ԴԵԴԵՒՈՒՆ - երերուն, անվստահ: ԱՐՏԵՒԱՆՈՒՆՔ - կոպերու թարթիչները: ՃԱՃԱՆՉԵԼ - շող արձակել, ցաթել: ՈՂՈՐԿ - յղկուած, հարթ, լերկ: ԴՈՂԴՈՋՈՒՆ - երերուն, կթոտ, յուզումէ այլայլուած: ԴԺՆԴԱԿ - տաժանելի, դաժան:

ԴԱՍԱՐԱՆԱՅԻՆ ՋՐՈՒՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆ

1.- Չապել Եսայեանի ո՞ր գիրքէն առնուած է այս հատուածը: Ան ի՞նչ առիթով գրած է այդ գիրքը:

2.- Աղէտեալները ինչո՞ւ հաւարուած են Առաջնորդարանի բակը: Ի՞նչ է խուճապին պատճառը:

3.- Կոյրերուն դէմքի «սարսափի, անորոշութեան եւ կասկածի արտայայտութիւնը» ի՞նչ բանի հետեւանք է:

4.- Նպաստ բաժնողները ինչո՞ւ կը խուսափին կոյրերուն հարցնելու անոնց ընտանեկան պարագաներուն մասին:

5.- Կոյրերուն գլխաւոր հարցումը ի՞նչ կ'ըլլար: Ինչո՞ւ:

6.- Նպաստ բաժնողները ինչո՞ւ կը դժուարանան պատասխանել անոնց հարցումին:

7.- Գրուածքին տարբեր տեղերէն ցոյց տուէ՛ք այնպիսի հատուածներ, ուր կ'երեւին նպաստ բաժնողներու հոգեկան ալեկոծութիւնը մարդկային այս ողբերգութեան դիմաց:

8.- Պատրաստեցէ՛ք առաջին չորս պարբերութիւններուն ուղղագրութիւնը:

ԼԵԶՈՒԱԿԱՆ ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ

● **Լրացումները կատարեցէ՛ք հետեւեալ բառերով.**– պատերազմական, որբեւայրիներ, հաշմանդամներ, շտապ օգնութիւն, բարեսիրական, բարերարներ, փրկարարներ, աղէտեալներ, բժշկական խնամք, օթեւան, նպաստներ, համամարդկային:

Բնական թէ աղէտները իրենց ետին կը ձգեն որբեր,, վիրաւորներ,, որոնք պէտք ունին: Անոնց օգնութեան կը փութան պետական մարմիններ, Հաստատութիւններ ու անհատ,, բժիշկներ, որոնք կը տրամադրեն, դեղ, եւ այլ: Աղէտեալներուն օգնութեան փութալը պարտաւորութիւն մըն է:

ՇԱՂԿԱՊ

Շաղկապները անթեք խօսքի մասեր են, նախադասութեան անդամ չեն դառնար, սակայն իրարու կը կապեն նախադասութեան երկու համադաս անդամներ կամ երկու նախադասութիւններ:

Ծառ ու ծաղիկ բացուեցան: «ու» շաղկապը կապած է երկու բառեր:

Փնտոեցի, բայց չգտայ զինք: «Բայց» շաղկապը կապած է երկու նախադասութիւններ:

Ըստ գործածութեան շաղկապները կ'ըլլան.

- **Մենադիր շաղկապներ՝** եւ, ու, բայց, որովհետեւ, սակայն, որպէսզի կամ, եթէ եւ այլն: Բարդ նախադասութեան մէջ մենադիր շաղկապներէն առաջ ստորակէտ կը դրուի. «Գրադարան գացի, որպէսզի գիրք առնեմ», իսկ եթէ շաղկապով սկսող նախադասութիւնը նախադաս է՝ երկու նախադասութիւնը բութով կը բաժնենք. «Որպէսզի գիրք առնեմ՝ գրադարան գացի»:

Ու, եւ, կամ շաղկապներէն առաջ ստորակէտ չենք դնել, եթէ կապուող բառերը նախադասութեան համադաս անդամներ են կամ միեւնոյն ենթակայով երկու նախադասութիւններ: «Շունն ու կատուն եղբայրացան»:
«Անին կ'երգէ ու կը նուագէ»:

- **Կրկնադիր շաղկապներ՝** եւ՛..., ե՛ւ, թէ՛..., թէ՛, թէ՛... եւ թէ, ո՛չ..., ո՛չ, ո՛չ... եւ ոչ, ալ..., ալ, կա՛մ..., կա՛մ, կա՛մ... եւ կամ: Օր.՝ «Թէ՛ ծառան եմ, թէ՛ աղան եմ մեր տան»:
Կրկնադիր շաղկապներուն միջեւ եւ կամ ու շաղկապը աւելնալու պարագային ստորակէտը չեն դնել, ոչ ալ երկրորդին չեչտը. «Թէ՛ ծառան եմ եւ թէ՛ աղան եմ մեր տան», իսկ ալ շաղկապը աւելնալու պարագային՝ չենք դնել երկրորդին չեչտը. «Թէ՛ ծառան եմ, թէ՛ ալ աղան եմ մեր տան»:

- **Զուգադիր շաղկապներ՝** ո՛չ միայն..., այլեւ (այլ նաեւ), ո՛չ թէ..., այլ, թէեւ..., բայց (սակայն), որովհետեւ..., ուրեմն (ուստի), քանի որ..., ուստի (հետեւաբար), թպէտ (թպէտեւ)..., բայց: Զուգադիր շաղկապներուն միջեւ ստորակէտ կը դնենք. «Ոչ միայն դրացի էր, այլեւ եղբօր վարձունք ունէր»:

- Շրջագծեցէ՛ք շաղկապները, որոչեցէ՛ք տեսակը եւ դրէ՛ք կէտերը:
- Աչակերտը դուրս մնաց որովհետեւ ուշացած էր:
- Որովհետեւ ուշացած էր աչակերտը դուրս մնաց:

Միասին կը ճամբորդենք եթէ պայմաններդ կը ներեն:
Եթէ պայմաններդ ներեն միասին կը ճամբորդենք:
Ոչ կ'երթամ ոչ կը տեսնեմ:
Ոչ կ'երթամ ոչ ալ կը տեսնեմ:
Ոչ կ'երթամ եւ ոչ կը տեսնեմ:
Ոչ միայն գոհացայ այլեւ շնորհակալ եղայ:
Թէեւ ուշ է բայց գործը անյետաձգելի է:
Քանի որ եկած ես հետեւաբար կարելի է աշխատիլ միասին:
Անին կը նուազէ իսկ եղբայրը կ'արտասանէ:
Հովը փչեց եւ պատուհանին փեղկը բացուեցաւ:
Հովը սաստիկ փչեց եւ խորտակեց տան տանիքը:

Շաղկապները կ'ըլլան երկու տեսակ.

Համադասական շաղկապներ. ասոնք երկու դեր կը կատարեն.

- Իրարու կը կապեն նախադասութեան մէջ նոյն պաշտօնը ունեցող անդամները, այսինքն՝ Համադաս անդամները: Օր.՝ «Մանչ ու աղջիկ պարի ելան», «Կարմիր եւ դեղին ծաղիկներ քաղեցի»:

- Իրարու կը կապեն բարդ նախադասութեան երկու բաղադրիչները, որոնք իրարու համազօր են, համադաս են: Կրնան երկուքն ալ առանձին գործածուիլ: Օր.՝ «Անձրեւ տեղաց, եւ գետը յորդեցաւ»: «Սալբին երգեց, իսկ եղբայրը նուազեց»:
Ասոնք կը կոչուին բարդ համադասական նախադասութիւններ:

- Համադասական շաղկապներ են եւ, ու, իսկ, բայց, սակայն, կամ, ալ, եւս, այլեւ, մինչդեռ, նաեւ, նոյնիսկ, անգամ, մինչեւ իսկ, մանաւանդ, այսինքն, բայց եւ այնպէս, եւ ոչ թէ (թէ ոչ), կամ թէ, եւ կամ թէ, եւ կամ, թէ..., թէ՛ (թէ...եւ թէ), ոչ..., ոչ, եւ..., եւ, կամ..., կամ (կամ...եւ կամ), ապա թէ ոչ, ոչ միայն..., այլ նաեւ, ոչ թէ..., այլ:

Նախադասութիւնները կապեցէ՛ք եւ, բայց, իսկ, սակայն, ոչ թէ ...այլ, ոչ միայն..., այլեւ համադասական շաղկապներով:

Տղաք կը ճչային: Սրտագին աղաղակներ մեզ կը ցնցէին:

Կ'ուզէի քեզի հետ ըլլալ ամրան: Պիտի չկրնամ ճամբորդել:

Քոյրը կ'երգէ: Եղբայրը կը նուազէ:

.....
Հայրը համաձայն է: Տղան կ'ընդդիմանայ:

.....
Եղբայրս է: Հարազատ ընկեր մը եղաւ ինծի:

.....
Կ'ընկերանայ ինծի: Կը հոգայ պէտքերս:

- Ստորադասական չաղկապներ, որոնք գլխաւոր նախադասութեան կը կապեն ստորադաս նախադասութիւն մը, որ կը լրացնէ գլխաւորին միտքը, կը պատասխանէ անոր տրուած մէկ հարցումին:
Տուն վերադարձայ, որպէսզի դասերս պատրաստեմ:
(Ինչո՞ւ տուն վերադարձայ: - որպէսզի դասերս պատրաստեմ:
Եղբայրս ըսաւ, թէ վաղը արձակուրդ է:
(Եղբայրս ի՞նչ ըսաւ: - թէ վաղը արձակուրդ է):
Ասոնք կը կոչուին բարդ ստորադասական նախադասութիւններ:
Ստորադասական չաղկապներ են թէ, եթէ, որպէսզի, որովհետեւ, մինչեւ որ (մինչեւ), մինչ, թէեւ, հակառակ անոր որ, մինչեւ անգամ եթէ, թէկուզ, թէպէտ, թէպէտեւ, քանի որ, քանի դեռ, քանի, նախքան որ, չէ՞ որ, վասնզի, քանզի, պայմանաւ որ, միայն թէ, եթէ նոյնիսկ, ուստի, ուրեմն, հետեւաբար, ուրեմն եւ, ուստի եւ, հետեւաբար եւ, այնպէս որ եւ այլն:

1 Շրջագծեցէ՛ք ստորադասական չաղկապը, հարցումով որոչեցէ՛ք գլխաւոր եւ ստորադաս նախադասութիւնները, առաջինը՝ մէկ գիծով, երկրորդը՝ շրջագիծով:

- Տիգրանը դպրոց գնաց, որպէսզի չբացակայի:
- Ուրախ կ'ըլլանք, եթէ ներկայ գտնուիք:
- Բարեկամս ըսաւ, թէ խաղը հաւասար աւարտած է:
- Դողալ սկսանք, որովհետեւ սաստիկ ցուրտ էր:
- Այնպէս կարգա՛, որ մարդիկ տպաւորուին:
- Չեմ հանդիպիր քեզի, մինչեւ որ դուն չգաս:

2 Որոչեցէ՛ք չաղկապներուն եւ նախադասութիւններուն տեսակը:
Ամպեց, բայց չանձրեւեց:

Ձուկը ջրաբնակ է, իսկ գորտը՝ երկկենցաղ:
Սաստիկ ձիւնեց, եւ ճամբաները փակուեցան:
Եկէ՛ք, ապա թէ ոչ ձեր տոմսերը կը փճանան:
Աշակերտը քննութիւնը լաւ չյանձնեց, այսինքն՝ ձախողեցաւ:
Ոչ թէ խաւարում է, այլ կէս գիշեր եղաւ:
Հանդիսականները եկած էին, մինչդեռ բեմը պատրաստ չէր:
Ոչ միայն կը գոհանամ, այլեւ շնորհակալ կ'ըլլամ ձեզի:

3 Նախադասութիւններ կազմեցէ՛ք հետեւեալ շաղկապներով.- ո՛չ միայն..., այլեւ (այլ նաեւ), ո՛չ թէ..., այլ, թէեւ..., բայց (սակայն), որովհետեւ..., ուրեմն (ուստի), քանի որ..., ուստի (հետեւեալ), թէպէտ (թէպէտեւ)...., բայց:

Ի՞նչով տարբեր են յարաբերական դերանուններն ու ստորադասական շաղկապները: Օրինակ առնենք որ բառը, որ թէ՛ յարաբերական դերանուն է, թէ՛ ստորադասական շաղկապ:

Վերադարձայ ընկերոջս տունը, որ քաղաքէն դուրս կը գտնուէր: Ո՞ր տունը – որ քաղաքէն դուրս կը գտնուէր: Հոս «որ» բառը կ'արտայայտէ առաջին նախադասութեան «տունը» անդամին իմաստը, ուրեմն յարաբերական դերանունն է «տունը» յարաբերեալին եւ ունի ենթակայի պաշտօն:

Հայրս ըսաւ, որ տուն վերադառնամ: Հայրս ի՞նչ ըսաւ – որ տուն վերադառնամ: Հոս «որ» բառը շաղկապ է, որովհետեւ կը կապէ երկրորդ նախադասութիւնը առաջին նախադասութեան եւ ոչ թէ անոր մէջ անդամին, եւ նախադասութեան մէջ պաշտօն չունի:

Շրջագիծով որոշեցէ՛ք շաղկապները, իսկ գծիկով նշեցէ՛ք յարաբերական դերանունները:

Կ'առաջարկեմ, որ վանահայրերը Պոլիս կանչուին, մանաւանդ Մամբրէ եպիսկոպոսը, որ Մշոյ վանքը ամբողջ կերաւ:

Մեր հարցումը իրենց կը յիշեցնէր, թէ այլեւս ոչ ոք ունէին:

Կը յիշեցնէր իրենց բոլոր անոնք, որոնք անդարձ կորսուած էին:

Երկու օր առաջ տեսեր էի պառաւ մը, որ հանդիպողին կը հարցնէր, թէ ի՞նչ եղաւ:

Ոմանք չէին գիտեր, թէ ի՞նչ են եղեր իրենց ընտանիքին անդամները:

Այս հարցումն էր, որ կը յաճախէր տժգոյն չրթունքներուն վրայ:

Մեծ հայրս, որ տարեց մարդ է, պատմեց, որ պատերազմը կը յիշէր:

ԱՌԱՍՊԵԼ

Առասպելը պատմութիւն մըն է, ուր մարդիկ, դէպքեր ու բնութեան երեւոյթներ ներկայացուած են ոչ թէ իրական գիծերով, այլ զերբընական ու չափազանցուած ձեւով: Առասպելներով լեցուն է հին ժողովուրդներու *դիցաբանութիւնը*, այսինքն՝ անոնց հեթանոսական կրօնը: Առասպել են Հայկի եւ Բէլի Պատերազմը, Արա Գեղեցիկն ու Շամիրամը, Տորք Անգեղը: Մեր նախահայրերը բնութեան տարրերուն եւ երեւոյթներուն մէջ կը տեսնէին բարի ու չար ոգիներ, աստուածներ: Անոնց կու տային մարդկային յատկանիչներ: Այսպէս՝ Վահագնը Արեւ աստուածն է, որ կը կռուի վիշապներու դէմ, այսինքն՝ կը ցրէ ամպրոպներն ու կայծակները:

«Վիշապաքաղ Վահագն», պրոնս, քանդակագործ Կ. Նուրիջանեան:

Պատմահայր Մովսէս Խորենացի կը մէջբերէ Գողթան երգիչներու մէկ երգը, ուր կը նկարագրուի Վահագնի ծնունդը, որ փաստօրէն Արեւի ծագումն է:

Երկներ երկին,
 երկներ երկիր,
 երկներ եւ ծովն ծիրանի,
 երկն ի ծովուն ունէր
 եւ զկարմրիկն եղեգնիկ.
 Ընդ եղեգան փող ծուխ ելանէր,
 Ընդ եղեգան փող բոց ելանէր.
 Եւ ի բոցոյն վազէր
 խարտեաշ պատանեկիկ.
 Նա հուր հեր ունէր,
 Բոց ունէր մօրուս
 Եւ աչկունքն էին արեգակունք:

(Աշխարհաբարի վերածումը)
 Երկունք ունէր երկինք,
 Երկունք ունէր երկիր,
 Երկունք ունէր եւ ծիրանի ծովը,
 Երկունք ունէր ծովուն մէջ
 նաեւ կարմրիկ եղեգնիկը,
 Եղեգի փողէն ծուխ կ'ելլէր,
 Եղեգի փողէն բոց կ'ելլէր,
 Եւ բոցէն դուրս կը վազէր
 խարտեաշ պատանեկիկ մը.
 Ան հուր հեր ունէր,
 Բոց մօրուք ունէր,
 Եւ աչքերն էին արեգակներ:

Հեղինակը

ԴԱՆԻԷԼ ՎԱՐՈՒԺԱՆ (բուն անունով՝ Դ. Չպուքեարեան) ծնած է Արեւմտեան Հայաստանի Բրզնիկ գիւղը, Սեբաստիոյ մօտ, 1884ին: Աւարտած է Վենետիկի Մուրատ-Ռաֆայէլեան վարժարանը եւ Պելճիքայի Կանտքաղաքի համալսարանը: Բանաստեղծ է: Անոր «Սարսուռներ» եւ «Ցեղին Սիրտը» ժողովածուները իրենց նիւթը կը քաղեն Համիտեան կոտորածներէն եւ հայ ազգային ազատագրական պայքարէն: «**Հեթանոս երգեր**» քերթողագիրքով ան երգած է հայ մարդու ցեղային արժանիքները, իսկ անոր «**Հացին երգը**» քերթուածներու շարքը կ'երգէ հայ մարդու արդար աշխատանքը: Նահատակուած է 1915ին:

Վերնագիրի թելադրանք

Դ. Վարուժան «**Ձօն**» քերթուածը ոճաւորած է «**Վահագնի ծնունդը**» երգին երկու տողերով:

**Ընդ եղեգան փող ծուխ ելանէր,
Ընդ եղեգան փող բոց ելանէր:**

Կարգ մը տուներու մէջ ծուխ ու բոց բառերը կը փոխարինէ լոյս, ողբ, սիրտս բառերով: Բանաստեղծը եղեգնեայ գրիչով կ'երեւի հեթանոս քուրմի կերպարանքով, որ կ'երգէ ինչպէս հին Հայաստանի «լոյսը», այսինքն՝ փառքը, այդպէս ալ իր ժամանակի մեր դժուարութիւնները՝ պանդխտութիւնը, կոտորածները, հայրենի տունը պահելու մեր ծիգն ու յոյսը, բայց մանաւանդ ազատութեան համար մղուող մեր պայքարը:

Եղեգնեայ գրչով երգեցի փառքեր.
- Քեզի ընծա՛յ, իմ հայրենիք,-
Սօսեաց անտառէն էի զայն կտրեր...
- Քեզի ընծա՛յ, հին հայրենիք,-
Եղեգնեայ գրչով երգեցի քուրմեր.
Ընդ եղեգան փող լո՛յս ելանէր:

Եղեգնեայ գրչով երգեցի կարօտ.
- Ձեզի ընծա՛յ, հայ պանդուխտներ,-

Ան տարաշխարհիկ բոյսի մ'էր ծղօտ...
- Զեզի ընծայ , հէզ պանդուխտներ,-
Եղեզնեայ գրչով երգեցի հարսեր.
Ընդ եղեզան փող ո'ղբ ելանէր:

Եղեզնեայ գրչով երգեցի արին.
- Զեզի ընծայ, սուրի զոհեր,-
Ան ծլած էր մոխրի մէջ իբրեւ կնիւն...
- Զեզի ընծայ, կրակի զոհեր,-
Եղեզնեայ գրչով երգեցի վէրքեր.
Ընդ եղեզան փող սի'րտս ելանէր:

Եղեզնեայ գրչով որբ տունս երգեցի.
- Քեզի ընծայ, հայր ալեհեր,-
Ցամքած աղբիւրէն մեր զայն յօտեցի...
- Քեզի ընծայ, մայր կարեւէր,-
Եղեզնեայ գրչով օճախս երգեցի.
Ընդ եղեզան փող ծո'ւխ ելանէր:

Ու պայքանր, պայքանր, պայքանր երգեցի.
- Զեզի ընծայ, հայ մարտիկներ,-
Գրիչս եղաւ անթրոց սրտերու հնոցի...
- Զեզի ընծայ, քաջ մարտիկներ,-
Եղեզնեայ գրչով վրէժ երգեցի.
Ընդ եղեզան փող բո'ց ելանէր:

ԴԱՆԻԷԼ ՎԱՐՈՒԺԱՆ

ԲԱՌԵՐ ԵՒ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԶՕՆ - ստեղծագործական նուէր: ԵՂԵԳՆԵԱՅ - եղէգէ շինուած: ԸՆԾԱՅ
- նուէր, պարգեւ: ՍՕՍԵԱՅ ԱՆՏԱՌ - Ըստ Մովսէս Խորենացիի՝ Արմաւի-
րի մօտ գտնուող անտառ: Մեր հեթանոս նախահայրերուն համար սօսին

պաշտամունքային ծառ էր: **ՔՈՒՐՄ** – հեթանոս կրօնաւոր: **ՏԱՐԱՇ-ԽԱՐՀԻԿ** – օտար աշխարհի պատկանող: **ԾՂՕՏ** – բոյսի բուն կամ կոթուն: **ՀէԳ** – խեղճ, դժբախտ, ողորմելի: **ՈՂԲ** – կոծ, կական, կակծալի ափսոսանք: **ԿՆԻԻՆ** – ջրափին աճող բարակ ու ճկուն բոյս, որով փսիաթ կը հիւսեն: **ՅՕՏԵԼ** – աւելորդ ճիւղերը կտրել: **ԿԱՐԵՎԷՐ** – ծանրօրէն վիրաւոր: **ՕՋԱԽ, ՕՃԱԽ** – հնոց, վառարան: **ԱՆԹՐՈՑ** – թոնիւրի կրակը խառնելու ձող:

ԴԱՍԱՐԱՆԱՅԻՆ ԶՐՈՒՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆ

- 1.- Ո՞ր տուներուն գլխաւոր գաղափարներն են հետեւեալները.
 - Հայաստանի անցեալի փառքը:
 - Պանդխտութիւնը:
 - Կոտորածները:
 - Հայրենի տունը:
 - Ազգային ազատագրական պայքարը:

2.- Իւրաքանչիւր տան գլխաւոր գաղափարին համար ի՞նչ տարրեր ընտրուած են առաջին եւ հինգերորդ տողերուն մէջ:

3.- Ի՞նչ կապ կայ իւրաքանչիւր տան գլխաւոր գաղափարին ու երրորդ տողին եղեգնեայ գրիչին միջեւ:

4.- Տուներուն վերջին տողին մէջ յաջորդաբար երեւցող լոյս, ողբ, սիրտս, ծուխ եւ բոց բառերը ի՞նչ իմաստ ձեռք կը բերեն տան ընդհանուր մթնոլորտին մէջ:

Վենետիկի Մուրապո-Ռաֆայէլեան վարժարանը (հիմն. 1836ին):

ՂԹ օրէնք.- աղթարք, գաղթ, թուղթ, մաղթել, յաղթել, շղթայ:

Բցո.- խեղդել, յողողող:

ՋԴ օրէնք.- ազդ, ազդակ, ազդր, կազդուրել, Արտաւազդ, Յրազդան, Որմիզդ, Վարազդատ և այլն, մինչ **Ս** կու գայ **Տ** և **Թ** գիրերէն առաջ, ինչպէս՝ ստեղծել, աստղ, լաստ, համեստ, գովեստ, սթափիլ և այլն:

ՅԹ օրէնք.- բոյթ, ժայթքել, խայթ, ճառագայթ, ժայթքիլ, ճայթիլ, մայթ, մոյթ, փոյթ, հասոյթ, համոյթ, ճաշկերոյթ և այլն: Բցո.- այդ:

ՇՏ օրէնք.- անշուշտ, աշտարակ, հրեշտակ, յափշտակել, պաշտպանել, պաշտել, պաշտօն, պարկեշտ, շեշտ, վիշտ, միշտ, հրաժեշտ և այլն:

Բցո.- ճիշդ, ճշդել, ճշդում:

ԺԴ ունինք իբրև առանձին օրէնք, ինչպէս՝ Աժդահակ, աժդահայ, խուժ-դուժ, նժդեհ (պանդուխտ):

1 Դ, Թ, Թէ Տ:

Ազ.....եցիկ, մահազ....., կազ.....ուրիչ, ս.....անալ, ս.....ափում, Հրազ.....ան, ազ.....ր, Արտաւազ....., աս.....դ, ս.....եղծիչ, ս.....եղնաչար:

2 Նորանոր բառեր կազմեցէ՛ք հետևեալ արմատներով:

ազդ
.....

ճիշդ
.....

յաղթ
.....

զաղթ
.....

շղթայ
.....

թուղթ
.....

խեղդ
.....

բոյթ
.....

փոյթ
.....

միշտ
.....

ՎԵՐԱԲԵՐԱԿԱՆ

Վերաբերական բառերը կ'արտայայտեն խօսողին վերաբերմունքը որևէ միտքի կամ գաղափարի նկատմամբ:

Արդեօք ի՞նչ էր անունը:

Անշուշտ պիտի գամ:

Հոս արդեօք եւ անշուշտ բառերը կ'եղանակաւորեն խօսքը, մէկը՝ երկբայական երանգ, իսկ միւսը՝ հաստատական երանգով:

Վերաբերական բառերը կը նմանին ձեւի մակբայներուն, բայց էապէս կը տարբերին անոնցմէ:

Թռչունները մեղմիւ կ'երգեն:

Թերեւս գիւղը ամբողջ արթուն է հիմա:

Հոս մեղմիւ բառը մակբայ է, որովհետեւ կ'երգեն ստորոգիչի լրացումն է, ձեւի մակբայ է. ի՞նչպէս կ'երգեն.- մեղմիւ կ'երգեն:

Բայց թերեւս բառը վերաբերական բառ է, որովհետեւ ստորոգիչին լրացումը չէ, այլ կը վերաբերի ամբողջ նախադասութեան, ան խօսողին թէական վերաբերմունքը կ'արտայայտէ միտքին նկատմամբ:

Վերաբերական բառերը նախադասութեան անդամ չեն:

Եթէ մակբայները կը դրուին բայէն առաջ, ապա վերաբերական բառերը կրնան դրուիլ նախադասութեան մէջ որևէ տեղ, ու ըստ երանգի՝ կրնան ստորակէտով տրոհուիլ ու շեշտ ստանալ:

Հարկա՛ւ, ան տուն վերադարձաւ:

Ան հարկաւ տուն վերադարձաւ:

Ան տուն վերադարձաւ հարկաւ:

Վերաբերական բառերը կրնան տարբեր վերաբերմունքներ արտայայտել, ինչպէս՝

- Հաստատական՝ իսկապէս (ապաքէն, արդարեւ, յիրաւի, իրաւ, իրօք), անշուշտ (ի հարկէ, հարկաւ), անպայման, անտարակոյս եւ այլն:
- Երկբայական կամ թէական՝ կարծեմ (կարծես, գոզցես), թերեւս (գուցէ, մի գուցէ), երեւի, իբր թէ (իբր), միթէ, արդեօք եւ այլն:
- Ցուցական՝ ահա, ահաւասիկ:
- Զիջական՝ ինչ որ է (ինչեւիցէ), յամենայնդէպս:
- Սաստկական՝ նոյնիսկ, անգամ, մինչեւ իսկ (մինչեւ անգամ),

մանաւանդ եւ այլն:

- Սահմանափակման՝ գէթ, գոնէ, միայն (լոկ, սոսկ), միմիայն:
- Կամային՝ թող:
- Զգացական՝ երնէկ, երնէ՛կ թէ, երանի՛, երանի՛ թէ, ուր էր թէ, իցի՛ւ թէ, բարեբախտաբար, դժբախտաբար, ցաւ ի սիրտ, ցաւօք, ցաւօք սրտի:
- Պատասխանական՝ ո՛չ (չէ), այո՛. ասոնք անպայման չեչտ կ'առնեն եւ ստորակէտով կը տրոհուին:

1 Նախադասութիւնը օժտեցէ՛ք պահանջուած տեսակի վերաբերականով մը:

Դուն բացակայ ես: (սահմանափակման)

Բարեւ մը տայիր: (սահմանափակման)

Բան մը պատահած է: (հաստատական)

Ըսածդ ճիշդ ելաւ: (հաստատական)

Եղածը եղած է: (գիջական)

Մոոցի՛ր: (գիջական)

Մայրն ալ չհոգաց զինք: (սաստկական)

Ինք հոն չէր: (երկբայական)

Կու գանք: (երկբայական)

Ի՞նչ կ'արժէ նուշը: (երկբայական)

Դասին ներկայ չէի՞ր: (երկբայական)

Պայմաններս լաւ են: (զգացական)

Առիթը փախցուցի: (զգացական)

Պիտի յաջողիմ: (պատասխանական)

Ձես պարտուիր: (պատասխանական)

2 Նախադասութիւններ կազմեցէ՛ք հետեւեալ վերաբերականներով: Վերաբերականը նոյն նախադասութեան մէջ տարբեր տեղեր գործածեցէ՛ք ստորակէտով ու չեչտով կամ առանց անոնց ու

բարձրաձայն կարգալով ցոյց տուէ՛ք վերաբերմունքի սաստկութեան աստիճանը: - արդարեւ, հարկաւ, անտարակոյս, անպայման, ահաւասիկ, նոյնիսկ, մինչեւ իսկ, գոնէ, միայն, գոնէ, ամենայնդէպս, ո՛չ, այո՛:

ՁԱՅՆԱՐԿՈՒԹԻՒՆ

Բնաձայնութիւններն ու զգացում եւ կոչ արտայայտող բացազան-
չութիւնները կը կոչուին ձայնարկութիւններ: Ձայնարկութիւնները
նախադասութեան անդամ չեն ըլլար եւ սովորաբար միւս անդամներէն
կը բաժնուին ստորակէտով:

Ձայնարկութիւնները կ'ըլլան երեք տեսակ.

1.- Բնաձայնական ձայնարկութիւններ, ինչպէս՝ ծիլ-ծիլ, միաո՛ւ, բը՛զզ, տը՛զզ, ծը՛ռռ, մը՛ռռ, մը՛րթ, թը՛խկ, շը՛խկ, չը՛փ...:

2.- Զգացական ձայնարկութիւններ, ինչպէս վա՛խ, ա՛խ, ա՛յ (ցաւի),
օ՛հ, օ՛ֆ, ամա՛ն (դժգոհանքի), հա՛, հը՛ (ծաղրի), օ՛խ, կեցցե՛, կեցցե՛ն
(հրճուանքի), ամա՛, հը՛, ըհը՛ (զարմանքի), թո՛ւհ, փո՛ւհ, ամօ՛թ (զգուան-
քի), աւա՛ղ, ափսո՛ս, մե՛ղք, եղո՛ւկ (ափսոսանքի) եւ այլն:

3.- Կոչական ձայնարկութիւնները կ'ըլլան.

- Դիմումի՝ օն, ծօ, քա՛, հէ՛յ, է՛յ, ո՛վ (մարդու եւ բազմութեան):

- Կանչի՝ ջո՛ւհ, ջո՛ւհ-ջո՛ւհ (հաւերու), փի՛ս-փի՛ս (կատուի), հօ՛
(նախիրի) եւ այլն:

- Սաստի՛ փը՛ստ (կատուի), օ՛շտ (չան), քը՛շ (հաւու), սո՛ւս (լոցնելու):

Ձայնարկութիւններ կարելի է համարել մանկական լեզուի տարբեր
արտայայտութիւնները՝ ա՛մ (կերակուր, ուտել), օ՛օ (քնացիր, քուն),
տա՛յտի՛ (քալել), ըն՛ղա՛ (լաց, լալ) եւ այլն:

Բնաձայնութիւններէն կը կազմուին սովորական բառեր՝ գոյական-
ներ, ածականներ, բայեր, ինչպէս՝ խը՛շշ խչչին, խչչուն, խչչալ. բը՛զզ՝
բզզին, բզզան, բզզալ. միաո՛ւ՝ մլաւին, մլաւան, մլաւել եւ այլն: Գոյա-
կանները կը կազմուին իւն, ոց ածանցներով՝ խչրտոց, ոոնոց, բզզին,
կարկաչին, իսկ ածականները՝ ան եւ ուն ածանցներով՝ հաջան, մլաւան,
կարկաչուն, սօսափուն եւ այլն:

Բնաձայնութիւններէ կազմուած բառերը կրնան ըլլալ պարզ ու
կրկնաւոր, ինչպէս՝ տը՛զզ՝ տզզալ, տզտզալ, կը՛ռռ՝ կոռալ, կոկոալ:

Բնաձայնութիւնները սովորաբար ստորակէտով կը տրոհուին եւ անպայման չեչտ կամ երկար կ'առնեն՝ ըստ երանգի:

1 *Ընդօրինակեցէ՛ք՝ բնաձայնութիւնները օժտելով համապատասխան կէտերով:*

- Հէյ ո՞վ կայ այնտեղ:
- Մըռռ կատուն մոռաց:
- Թըլսկ դուռը բախեցին:
- Տանձը թըփ ինկաւ գետին:.....
- Ափսոս բախտ չբերաւ:
- Ամօթ տգեղ բան ըրաւ:
- Կեցցէ լաւ յաղթանակ է:

2 *Որոշեցէ՛ք՝ ձայնարկութիւն է, թէ նախադասութեան անդամ:*

- Ափսոս եղաւ երիտասարդին:
- Ափսո՛ս, երիտասարդ էր տակաւին:
 - Ո՞վ կը տեսնէ Մասիսը:
 - Ո՞վ քաջեր, յառա՛ջ դէպի թշնամին:
- Մեղք մի՛ գործէք:
- Մեղք, անմիտ սխալ մը գործեցի:
 - Ամօթ է չբարեւելը:
 - Ամօթ, միթէ կարելի՞ է չբարեւել:

3 *Վարի կրկնաւոր բայերը վերածեցէ՛ք պահանջուած տեսակին:*

- պարզ բայը գոյականը ածականը ձայնարկութիւն
- խշխշալ
- տզտզալ
- փնթփնթալ
- մոմոալ

Կայ մըմոռ (ցաւ) բառը, որմէ ունինք մըմռալ, մըմռոց բառերը:

ԲՈՎԱՆ ԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

1.- Ազգային Զարթոնք	3
Բայ	7
Նոնարհում	8
2.- Գարուն - Մկրտիչ Պեչիկթաչեան	11
Ազգային Երգը	14
Ուղղագրութիւն - Բ, Փ եւ Պ	15
Նոնարհում (չար.)	16
Զարտուղի բայեր	18
3.- Երգ Ազատութեան - Միքայէլ Նալբանդեան	20
Դերբայ	24
Բաղադրեալ ժամանակներ	25
Դերբայներու անկախ գործածութիւնը	26
4.- Հերիսայի Կաթսան Եւ Երկաթէ Շերեփը - Մկրտիչ Նրիմեան	28
Ուղղագրութիւն - Բ, Փ եւ Պ	33
Բային ժխտականը	34
5.- «Նենթ»ին Երազը - Բաֆֆի	38
Բային սեռերը	44
6.- Լճակ - Պետրոս Դուրեան	48
Ուղղագրութիւն - Գ, Ք եւ Կ	52
Անկանոն բայեր	53
Բային լուծումը	55
7.- Իմ Զեռատետրս - Յակոբ Պարոնեան	57
Մակբայ	62
Մակբայներուն կազմութիւնը	64
8.- Ճիտին Պարտքը - Գրիգոր Զօհրապ	66
Ուղղագրութիւն - Գ, Ք եւ Կ	72
Յուցական դերանուններ	73
9.- Թաղականին Կնիկը - Երուանդ Օտեան	77
Որոշեալ դերանուններ	83
Ժխտական դերանուններ	84

Անորոշ դերանուններ	85
10.- Զուկը - Աւետիս Ահարոնեան	87
Ուղղագրութիւն - Դ, Թ եւ Տ	93
Կապ	94
11.- Ափ Մը Մոխիր - Սիամանթօ	98
Կապ (չար.)	102
Կապական դարձուածքի լուծումը	105
12.- Կայսրը - Լեւոն Շանթ	106
Ուղղագրութիւն - Դ, Թ եւ Տ	111
Հարցական դերանուններ	112
Յարաբերական դերանուն	113
13.- Նպաստի Օր Մը - Զապէլ Եսայեան	117
Շաղկապ	122
Առասպել	126
14.- Զօն - Դանիէլ Վարուժան	127
Ուղղագրութիւն - Դ, Թ եւ Տ	130
Վերաբերական	131
Զայնարկութիւն	133
Բովանդակութիւն	135

Կողք եւ նկարներու համադրում՝
 Զեւաւորում եւ գունաբաշխում՝

ՀՐԱԶԴԻԱՆ ԹՈՒՔՄԱՃԵԱՆ
 ԱՍԱՏՈՒՐ ԱՐԱՄԵԱՆ

Տպ. «ԱՐԵՒԵԼՔ»

